

การศึกษาวិเคราะห์สุวรรณประภาไสตตมสูตร

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา แผน ข ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวิเคราะห์สุวรรณประภาโสตตมสูตร

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา แผน ข ระดับปริญญาามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYTICAL STUDY OF SUVARNAPRABHĀSOTTAMASŪTRA

A Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Arts (SANSKRIT STUDIES)

Department of Oriental Languages

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2017

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	การศึกษาวิเคราะห์สุวรรณประภาไสตมสูตร
โดย	สุวิไล บุญธวัชชัย
สาขาวิชา	สันสกฤตศึกษา แผน ข ระดับปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. สำเนียง เลื่อมใส

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. สำเนียง เลื่อมใส)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โกวิทย์ พิมพวง)

59116206 : สันสกฤตศึกษา แผน ข ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : สุวรรณประภาโสตตมสูตร, อนุตตรบุชา, ตรีกาย, ศุนยตา

นาง สุวิไล บุญธวัชชัย: การศึกษาวิเคราะห์สุพรรณประภาโสตตมสูตร อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร. สำเนียง เลื่อมใส

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และเนื้อหาของ
สุพรรณประภาโสตตมสูตร รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนามหายานที่
ปรากฏในพระสูตรนี้

ผลการศึกษาพบว่า

สุพรรณประภาโสตตมสูตร เป็นพระสูตรที่สำคัญพระสูตรหนึ่งของพระพุทธศาสนา
มหายานที่มีอายุเก่าแก่ไม่น้อยกว่าต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5 และเป็นพระสูตรหนึ่งในหมวดไวปุลยสูตร 9
สูตรซึ่งในเนปาลยกย่องว่าเป็น “นวรธรรม” มีการค้นพบต้นฉบับบางส่วนที่ยังหลงเหลืออยู่และฉบับ
แปลเป็นจำนวนมากในแถบเอเชียกลางและเนปาล ฉบับแปลมีทั้งภาษาจีน ทิเบต ซอกเดียน โขตาน
ตันกัต อุกูร์ มองโกล และจำนวนบทของแต่ละฉบับจะต่างกัน คือ 19 บท 21 บท และ 29 บท

สุพรรณประภาโสตตมสูตรเป็นพระสูตรที่รวบรวมสารัตถะในหลายๆเรื่องเข้าด้วยกัน มี
ทั้งการสารภาพบาป การกล่าวคำมั่นสัญญาที่จะคุ้มครองเหล่าเทพเทวดาทั้งหลาย เช่น ท้าวจาดู
มหาราช พระนางสร้อยศรีวิหิ ศรีมหาเทวี และทฤณาปฤถิวีเทวดา การกำจัดโรคด้วยความรู้ทาง
อายุรเวท ชาตกรเรื่องแม่เสือ คำแนะนำสำหรับพระราชาและผู้ปกครองประเทศ คำสอนเรื่องความ
กรุณาต่อสัตว์ และการอธิบายหลักคำสอนเรื่องความว่าง (ศุนยตา) ของพระพุทธศาสนามหายาน

แนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนามหายานที่ปรากฏในสุพรรณประภาโสตตมสูตร มี
3 แนวความคิด ได้แก่ (1) แนวความคิดเรื่องอนุตตรบุชามี 7 ขั้นตอน คือ วันทนาและบูชา ศรณคมณะ
ปาปเทศนา ปุณยานุโมทนา อธิษษณาและยาจนา ปริณามนา อาตมภาพริตยาคะ (2) แนวความคิด
เรื่องตรีกาย มีนิรมานกาย สัมโภคกาย ธรรมกาย (3) แนวความคิดเรื่องปรัชญาศุนยตา (ความว่าง)

59116206 : Major (SANSKRIT STUDIES)

Keyword : SUVARṆAPRABHĀSOTTAMASŪTRA, ANUTTARAPŪJĀ, TRIKĀYA, ŚŪNYATĀ

MRS. SUWILAI BOONTHAWATCHAI : AN ANALYTICAL STUDY OF
SUVARṆAPRABHĀSOTTAMASŪTRA THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR
SAMNIANG LEURMSAI, Ph.D.

The objective of this independent study is to study the historical background and the contents of Suvarṇaprabhāśottamasūtra as well as to conduct an analytical study on the principal concepts of Mahayana Buddhism as depicted in this sutra.

The findings of this independent study are as follows:-

Suvarṇaprabhāśottamasūtra is one of the major sutras of Mahayana Buddhism which has been existed since the beginning of the fifth century AD. And it is one of the Vaipulya Sutras which was regarded in Nepal as “Nine Dharmas”. The partly survived manuscripts and the large numbers of translations of this sutra were discovered in Central Asia and Nepal. The sutra was translated into Chinese, Tibetan, Sogdian, Khotanese, Tangut, Uighur and Mongol. And the numbers of chapters in these translations are varied, that is, 19, 21, and 29.

Suvarṇaprabhāśottamasūtra is the sutra that compiles the essence of various accounts. It includes the confession of sins; the vows of protection by gods and goddesses such as the Four Great Kings, the goddess Sarasvati, the goddess Śri, and the earth-goddess Dṛḍhā; the eliminating diseases by the knowledge of Ayurveda; a jātaka of hungry tigress story; the advice for kings and rulers; the teaching on compassion to animals; and the brief explanation of Mahayanist doctrine of emptiness (Śūnyatā)

The three principal concepts of Mahayana Buddhism as depicted in this sutra are (1) the concept of anuttarapūjā with 7 practical steps : vandanā and pūjā; Śaraṇa-gamana; pāpadeśanā; puṇyānumodanā; adhyeṣaṇā and yācanā; pariṇāmanā; and ātmabhāvaparivāṇa. (2) the concept of trikāya : Dharmakāya; Saṃbhogakāya and Nirmāṇakāya (3) the philosophical concept of Śūnyatā (emptiness)

กิตติกรรมประกาศ

ผู้ศึกษามีความซาบซึ้งและขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา ผู้เป็นปฐมา
อาจารย์ที่ได้ประสาทความรู้ด้านภาษาสันสกฤตแก่ผู้ศึกษา จนนำมาซึ่งแรงบันดาลใจในการศึกษาต่อ
ระดับปริญญาโทสาขาวิชาสันสกฤตศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ถึงแม้งานวิจัยนี้จะเป็นแค่งานค้นคว้า
อิสระที่ใช้เวลาในการทำเพียง 3 เดือนเท่านั้น แต่ด้วยการสั่งสมความรู้ด้านภาษาสันสกฤตและศาสตร์
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ทำให้งานค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ผู้ศึกษาจึงขอแสดงความขอบคุณอาจารย์ผู้มีพระคุณ ดังต่อไปนี้

1. รศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส อาจารย์ที่ปรึกษา
2. ผศ.ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย
3. ผศ.ดร. สมบัติ มังมีสุขศิริ
4. รศ.ดร. ปรมัตถ์ คำเอก
5. Prof. N. C. Panda, Visiting Professor จากมหาวิทยาลัยปัญจาบ ประเทศอินเดีย

ท้ายนี้ คุณความดีหรือประโยชน์ที่เกิดจากงานค้นคว้าอิสระนี้ ผู้ศึกษาขออุทิศให้กับคุณย่าก็
แจ่มจิ่ง และคุณพ่อประสาน-คุณแม่ลัดดา กอนุประพันธ์ ผู้เป็นต้นแบบแห่งชีวิตของผู้ศึกษา ทั้งในทางโลก
และทางธรรม อันเป็นแรงบันดาลใจให้การทำงานใดๆ ประสบความสำเร็จทุกประการ

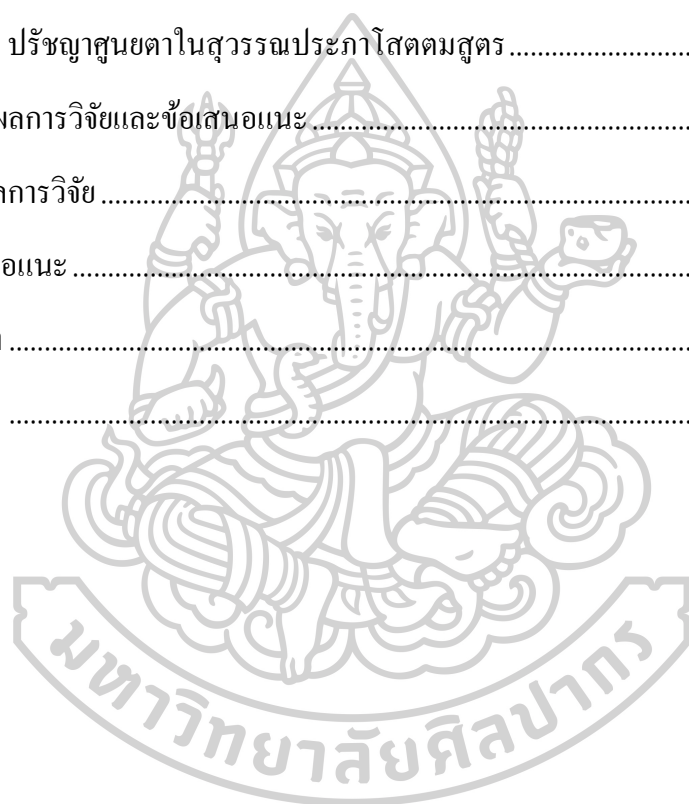
สุวิไล บุญธวัชชัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 ขั้นตอนของการศึกษา.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
บทที่ 2 ประวัติความเป็นมาและเนื้อหาสำคัญของสุวรรณประภาโสตตมสูตร	9
2.1 ประวัติความเป็นมาของสุวรรณประภาโสตตมสูตร	9
2.1.1 ต้นฉบับภาษาสันสกฤต	9
2.1.2 การแปลเป็นภาษาอื่น.....	11
2.2 เนื้อหาสำคัญและอิทธิพลของสุวรรณประภาโสตตมสูตร	15
2.2.1 เนื้อหาสำคัญของสุวรรณประภาโสตตมสูตร	15
2.2.2 อิทธิพลของสุวรรณประภาโสตตมสูตร.....	25
บทที่ 3 แนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนาหายานที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร	31
3.1 แนวความคิดเรื่องอนุตรบุชา.....	31
3.1.1 แนวความคิดเรื่องอนุตรบุชาในพระพุทธศาสนาหายาน	32

3.1.2 อนุตตรบุชาในสุวรรณประกาโศตมสูตร	33
3.2 แนวความคิดเรื่องตรีกาย	48
3.2.1 แนวความคิดเรื่องตรีกายในพระพุทธศาสนามหาน	48
3.2.2 ตรีกายในสุวรรณประกาโศตมสูตร	52
3.3 แนวความคิดเรื่องปรัชญาศูนยตา	58
3.3.1 แนวความคิดเรื่องปรัชญาศูนยตาในพระพุทธศาสนามหาน	59
*3.3.2 ปรัชญาศูนยตาในสุวรรณประกาโศตมสูตร	62
บทที่ 4 สรุปลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	68
4.1 สรุปลการวิจัย	68
4.2 ข้อเสนอแนะ	69
รายการอ้างอิง	70
ประวัติผู้เขียน	73

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สุวรรณประภาโสตตมสูตร เป็นพระสูตรที่มีความสำคัญยิ่งพระสูตรหนึ่งของพระพุทธศาสนาหายาน แหล่งที่มาและระยะเวลาที่มีการแต่งพระสูตรนี้ยังไม่ปรากฏชัดเจน โดยในคำนำต้นฉบับภาษาสันสกฤต กล่าวว่า แต่งขึ้นในประเทศเนปาล แต่ไม่ได้ระบุปีที่แต่ง¹ จากหลักฐานหลายๆ ชิ้นส่วนของพระสูตรที่ค้นพบ สันนิษฐานได้ว่า ต้นฉบับของพระสูตรน่าจะมีอยู่ก่อนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5² แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีบางสมมติฐานเชื่อว่า พระสูตรนี้อาจถือกำเนิดขึ้นในเอเชียกลาง และในสมัยต่อมากงมีการเพิ่มเติมเนื้อหาจนมีจำนวนบทเพิ่มขึ้นโดยลำดับ จนในปัจจุบันนี้มีทั้งฉบับ 21 บทและ 29 บท³

ฉบับแปลที่เก่าแก่ที่สุดของพระสูตรซึ่งแปลจากฉบับดั้งเดิมที่เป็นภาษาสันสกฤตแบบผสมจะเป็นฉบับที่มาจาก เนปาล และเอเชียกลาง ในเนปาล สุวรรณประภาโสตตมสูตร ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งใน “นวธรรม” หรือคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ 9 คัมภีร์ที่อยู่ในหมวดไวปุลยสูตร คัมภีร์ทั้ง 9 ได้แก่ (1) ลลิต-วิสตรระ (2) อัษฎาสัททริกา ปรัชญาปารมิตา (3) คัมภีร์ทวยุทธ (4) ทศมิกสูตร (5) สมာธิราชสูตร (6) ลังกาวตารสูตร (7) สัทธรรมปุณฑริกสูตร (8) ตถาคตคฤหะ (9) สุวรรณประภาสสูตร⁴ สำหรับชื่อของพระสูตรนั้น จะเรียกแตกต่างกันไปเช่น สุวรรณประภาโสตตมะ (สุวรรณประภาโสตตม) เป็นชื่อที่เรียกกันในเนปาล ส่วนที่ปรากฏในชื่ออื่นๆ ก็มี สุวรรณประภาสะ (สุวรรณปรภาส), ศรีสุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทราสูตร (ศรีสุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทราสูตร) และสุวรรณประภาโสตตมา (สุวรรณปรภาโสตตมา) เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ จะมีความหมายว่า ความรุ่งโรจน์แห่งสุวรรณ หรือพระสูตรอันอุดมไปด้วย “รัศมีดั่งทอง” ชื่อของพระสูตรมีที่มาจากเรื่องราวในบทที่ 3 ของพระสูตรนี้ ที่อุปมาว่า กลองที่เปล่งแสงสีทองออกมานั้น คือพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

¹ ซะเอม แก้วคล้าย, *สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทราสูตร*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2558), (57).

² Radha Banerjee, *Suvarṇaprabhāsottamasūtra*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.idp.bl.uk/4DCGI/education/symposium/goldenlight/index.a4d> [21 มี.ค. 2561].

³ ซะเอม แก้วคล้าย, *สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทราสูตร*, (59).

⁴ เล่มเดียวกัน, (59).

สุวรรณประภาโสตตมสูตร มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาหายานอย่างมากเป็นพระสูตรที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาหายาน มีการแปลพระสูตรนี้เป็นภาษาต่างๆ มากมาย ไม่ใช่แปลเฉพาะเป็นภาษาจีนและภาษาทิเบตเท่านั้น ยังมีการแปลเป็นภาษาอื่นๆ อีก เช่น ภาษาอูยกูร์ (Uighur) มองโกล (Mongol) ซอกเดียน (Sogdian) โขตาน (Khotanese) และตันกัต (Tangut) โดยเฉพาะ ฉบับแปลเป็นภาษาโขตาน (Khotanese) ซึ่งมีเพียงชิ้นส่วนหลงเหลืออยู่นั้น เป็นฉบับที่แปลได้ใกล้เคียงกับภาษาสันสกฤตมากที่สุด

สำหรับฉบับแปลเป็นจีน ตามสารบัญรายชื่อคัมภีร์พระพุทธศาสนาของจีน มีทั้งหมด 6 ฉบับ มี 2 ฉบับที่เรารู้จักกันดี คือ ฉบับที่ 1 แปลโดยท่านธรรมเกษม ในระหว่างปี ค.ศ.412-427 มีความยาว 4 ผูก มีเนื้อหาแบ่งเป็น 19 บท มีความใกล้เคียงกับต้นฉบับสันสกฤต ฉบับ 21 บท นับเป็นฉบับแรกที่แปลเป็นจีน และเป็นนิยมใช้มากที่สุด อีกฉบับหนึ่ง คือฉบับที่ 6 ที่แปลโดยท่านอึ้งจิง ในปี ค.ศ. 703 มีความยาว 10 ผูก 31 บท เนื้อหาตรงกับฉบับ 29 บทของสันสกฤต ซึ่งพระอึ้งจิงท่านนี้ เป็นผู้ที่นำพระสูตรนี้มาเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไปจนทำให้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย

นอกจากนี้ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7 สุวรรณประภาโสตตมสูตร ยังได้แพร่หลายไปถึงประเทศญี่ปุ่น และมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นอีกด้วย⁵

เนื้อความในพระสูตรนี้จะประกอบด้วยหลากหลายแนวคิดของพระพุทธศาสนาหายาน ในยุคต้นๆ เช่น แนวคิดเรื่องอนุตตรบุชา ซึ่งเป็นอุดมคติในด้านความศรัทธาและการบูชา (Faith and Worship) ที่นิยมปฏิบัติ แพร่หลายกันมากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 และ 6 และแนวคิดเกี่ยวกับตรีภพของมหายานในยุคหลังก็ได้ริเริ่มมาจากคำสอนเรื่องกายของพระพุทธเจ้าในพระสูตรนี้เช่นกัน ลักษณะเด่นของเนื้อหาในพระสูตรนี้คือ จะเริ่มด้วยการเชิญชวนให้คนมามีความเชื่อ ความศรัทธาในพระสูตรนี้ก่อน จากนั้น ก็แนะนำแนวทางในการปฏิบัติให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน และท้ายสุดจะสาธยายถึงผลที่จะได้รับการปฏิบัติคือ ความสงบสุขที่จะมีแก่ทั้งตัวผู้ปฏิบัติเอง และแก่สังคมโดยรวม ดังนั้น สุวรรณประภาโสตตมสูตร จึงเป็นพระสูตรที่ประชาชนทุกระดับอาชีพรวมทั้งผู้นำประเทศทั้งหลาย สามารถนำมาศึกษาและประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขโดยทั่วหน้ากัน

อิทธิพลของคำสอนใน สุวรรณประภาโสตตมสูตร ที่มีต่อผู้คนในเอเชียตะวันออก เช่น จีน ทิเบต และญี่ปุ่น คือ ทำให้มีการปฏิบัติตามคำสอนกันอย่างแพร่หลาย คำสอนที่ปรากฏในพระสูตร ได้แก่ คำสอนเรื่องศุภนิยาม เรื่องความกรุณาต่อสัตว์ เรื่องการทำให้โรคสงบ และเรื่องขอแนะนำสำหรับกษัตริย์และผู้ปกครองประเทศ ในบรรดาคำสอนเหล่านี้ จะเห็นได้ว่า บางคำสอนจะสอดคล้องกับคำ

⁵ R. E. Emmerick, *The Sūtra of Golden Light*, (Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2016), xii.

สอนในพระสุตตรมหายานอื่นๆ เช่น คำสอนเรื่องศุนยตาจะมีความคล้ายคลึงกับหลักศุนยตาในปรัชญาปารมิตาสุตตร ส่วนบางคำสอนที่แทบจะไม่พบเลยในพระสุตตรอื่น เช่น คำสอนเรื่องราชธรรมนุญโองการของมหาเทพ ในบทที่ 13 จะมีคำสอนที่โดดเด่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“คาถาที่ 18: ยथा หยุเปกษเต ราชา ทุชฺชฤตฺติ วิชเย สฺถิริม/
 หนยเต วิชโย โฆโรระ ศาจฺโยโรปิ สุทฺหารุโณะ//

แปลว่า : เมื่อใด พระราชา มองข้ามการกระทำความชั่วที่มีอยู่ในแวนแคว้น(ของตน)
 (เมื่อนั้น) แวนแคว้นก็จะถูกทำลาย(ด้วยคนที่โหดร้าย หยาบช้ำ และ ทารุณ

คาถาที่ 34: ธารมิกานำ จ สตตฺวานำ นิครโห ภวติ ธฺรุม/
 อธารมิกขเน มานี ธารมิกานำ จ นิครหม/
 ตฺรยสฺตตฺร ปฺรกุปฺยนเต นกฺษตฺรชลาวยวะ//

แปลว่า : (ผลที่ตามมา) การกตขี้สัตว์ที่ทรงคุณธรรมจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
 การเคารพนับถือชนที่ไร้คุณธรรม และการกตขี้ผู้ประพฤติธรรม (มีอยู่ ณ ที่ใด)
 ณ ที่นั้น สิ่งทั้งสามอย่าง (คือ) นักษัตร น้ำ และลม ก็จะทำให้ความปั่นป่วน”

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวแล้วข้างต้น ถึงแม้ว่านักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่า เนื้อหาของ สุวรรณประภาโสตตมสูตร จะค่อนข้างกระจัดกระจาย ไม่เป็นหมวดหมู่ และไม่มีเอกภาพ แต่สำหรับผู้ศึกษากลับมองว่า พระสุตตรนี้เป็นพระสุตตรที่เก่าแก่พระสุตตรหนึ่งที่มีการประมวลหลักคำสอนที่ครอบคลุมแนวความคิดหลัก 3 ประการของพระพุทธศาสนา มหายานได้อย่างครบถ้วน อันได้แก่ แนวความคิดเรื่องอนัตตรูปชา แนวความคิดเรื่องตรีกาย และแนวความคิดเรื่องปรัชญาศุนยตา อีกทั้งยังมีการสอดแทรกความรู้ด้านอายุรเวทของอินเดีย และข้อเสนอแนะด้านการปกครองสำหรับกษัตริย์และผู้ปกครองประเทศไว้อีกด้วย ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ แม้จะมีอายุเป็นพันปี แต่ก็ยังทันสมัยกับยุคและเหตุการณ์ในปัจจุบันอยู่เสมอ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ในประเด็นด้านประวัติความเป็นมา และเนื้อหาของพระสุตตรที่มีหลักคำสอนบนแนวความคิดมหายานเรื่องอนัตตรูปชา เรื่องตรีกาย และ เรื่องปรัชญาศุนยตา โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลจากการศึกษานี้จะมีส่วนช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มหายานให้แก่คนไทยทุกคนขึ้น จะได้เกิดความรู้สึกศรัทธาและน้อมนำเอาคำสอนใน “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ไปปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขแก่ทั้งตัวผู้ปฏิบัติเองและแก่ประเทศชาติ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของสุวรรณประภาโสตตมสูตร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนาหายานที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะใช้หนังสือ “สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทรราชสูตร” ของคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ซึ่งเซอเอ็ม แก้วคล้ายเป็นผู้แปลเป็นไทย และปริวรรตต้นฉบับสันสกฤตเป็นอักษรไทย โดยถือตามต้นฉบับอักษรเทวนาครีที่ ดร.สิตางศุ์เศขร พาคจี (Sitansusekhar Bagchi) ตรวจชำระและจัดพิมพ์โดยสถาบันมิถิลา นอกจากนี้ ยังมีหนังสือ “The Sūtra of Golden Light—A Translation of the Suvarṇaprabhāsottamasūtra” by R. E. Emmerick ที่นำมาใช้เพื่อประกอบการศึกษาด้วย และเนื่องจากพระสูตรที่จะนำมาศึกษามีอยู่หลายชื่อด้วยกัน ผู้ศึกษาจึงเลือกชื่อ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” มาเป็นชื่อเรื่องและจะใช้ชื่อนี้โดยตลอดของการศึกษาครั้งนี้

1.4 ขั้นตอนของการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ “สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทรราชสูตร” ฉบับแปลไทย และหนังสือฉบับแปลอังกฤษ “The Sūtra of Golden Light—A Translation of the Suvarṇaprabhāsottamasūtra” by R. E. Emmerick จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทความตีพิมพ์ทั้งไทยและอังกฤษ รวมทั้งจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ
2. รวบรวม จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้
3. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของสุวรรณประภาโสตตมสูตร
2. ทำให้ได้ความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาหายานมากยิ่งขึ้น

1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เสฐียร พันธรั้ง⁶ ได้อธิบายความหมายของพระโพธิสัตว์ไว้ในหนังสือพุทธศาสนามหายานว่า เป็นผู้ซึ่งอยู่ในโพธิ คือความรู้ ผู้ที่จะเข้าถึงพุทธภาวะ ตรัสรู้เป็นพุทธะในวันข้างหน้า บุคคลสามารถเป็นพระโพธิสัตว์ได้ด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ครองเรือน หรือบรรพชิต หากได้ปณิธาน มุ่งมั่น จะกระทำความดีต่อสรรพสัตว์ เช่น พระโพธิสัตว์ได้ทรงกระทำและปณิธานนั้น มหายานถือว่าเป็นบันไดทางเดียวที่จะนำไปสู่ความเป็นโพธิสัตว์ได้ ปณิธาน (ปฏินิญา) ของพระโพธิสัตว์มี 4 อย่าง คือ

1. ช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์
2. ทำลายกิเลสตัณหาทั้งหลายให้หมดสิ้น
3. เข้าถึงสัจจะและสั่งสอนธรรมนั้นให้แก่คนทั้งหลายเหล่านั้น
4. นำสัตว์ทั้งหลายให้เข้าสู่พุทธภาวะ

สุมาลี มหณรงค์ชัย⁷ กล่าวถึงเรื่องโพธิจิตหรือพุทธภาวะในหนังสือ พุทธศาสนามหายานว่า ฝ่ายมหายานมีความเชื่อว่า สรรพสัตว์โดยเฉพาะมนุษย์มีพุทธภาวะอยู่ในตัว ซึ่งหมายความว่า ทุกคนมีธาตุบริสุทธิ์อยู่ในใจ เป็นภาวะเดิมแท้ของจิต กล่าวคือ จิตของคนแต่เดิมบริสุทธิ์ แต่เพราะอวิชชา ทำให้จิตมัวหมอง การกำจัดอวิชชา ก็คือการกลับไปสู่สภาพเดิมแท้ของตนเอง ซึ่งเป็นภาวะเดียวกับพระพุทธเจ้าองค์แท้ ความเชื่อนี้นำไปสู่การขยายแนวคิดเรื่องตถาคตธรรม (ช่องว่างของความเป็นพุทธะ) ไปจนเห็นว่า จิตของเรา คือจิตของพุทธะ ความเชื่อนี้แพร่หลายมากในมหายานสายตะวันออกไกล แต่สองสำนักใหญ่ของฝ่ายมหายานในอินเดีย คือ มหายานิกะ และโยคจาระ มีความเห็นว่า พุทธภาวะในตัวเรา หมายถึง ศักยภาพที่เราจะหลุดพ้นได้เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำสำเร็จมาก่อน เพราะท่านเป็นมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ และอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ คือไม่เที่ยง เหมือนกับปุถุชนทั่วไป ในเมื่อไม่มีความแตกต่างในโครงสร้างทางกาย และจิต ก็แปลว่า เราทั้งหลายสามารถที่จะเข้าถึงความหลุดพ้นได้เช่นเดียวกับพระพุทธรองค์

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ สุมาลี มหณรงค์ชัย ยังได้กล่าวถึงเรื่องพระโพธิสัตว์ว่า โพธิสัตว์เป็นผู้ที่มุ่งมั่นปรารถนาบรรลุพุทธภูมิ คือ ตั้งจิตขอเป็นพระพุทธรเจ้าต่อไปในอนาคต ความปรารถนานี้เกิดจากการเล็งเห็นว่า การเกิดเป็นพระพุทธรเจ้าเท่านั้น จึงจะสามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง และบุคคลที่มุ่งหวังจะเป็นพระพุทธรเจ้าจะต้องมีจิตที่คิดช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์จริงๆ จะต้องไม่มีประโยชน์ส่วนตนใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง โพธิสัตว์ไม่จำเป็นต้องมีร่างกายแบบมนุษย์ อาจจะเป็นสัตว์เป็นสัตว์ต่างๆ หรืออยู่ในภพภูมิอื่น เช่น สวรรค์ เป็นต้น

⁶ เสฐียร พันธรั้ง, *พุทธศาสนามหายาน*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2512), 48-49.

⁷ สุมาลี มหณรงค์ชัย, *พุทธศาสนามหายาน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, 2546), 19-20, 22.

พระ ทยาล (Har Dayal)⁸ ได้กล่าวถึงเรื่อง อนุตตรบูชา (Supreme Worship) ในหนังสือ *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature* ว่า แนวความคิดเรื่องศรัทธาและการบูชา (Faith and Worship) กับ เรื่องบาปและการสารภาพบาป (Sin and Confession) ได้กลายเป็น อุดมการณ์สำคัญของฝ่ายมหายานในระหว่างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 และ 6 และแนวความคิดเหล่านี้ ได้พัฒนาจนถึงขั้นที่ว่า ก่อนที่บุคคลผู้ปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์จะเข้าถึงโพธิจิตหรือพุทธภาวะได้นั้น เขาต้องผ่านขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

1. แสดงความเคารพ สรรเสริญและบูชา (vandanā and pūjā) พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย และพระธรรมคำสอน

2. ขอลี้ภัยพระพุทธรูป พระธรรม และพระโพธิสัตว์ เป็นที่พึ่ง (śaraṇa-gamana)

3. สารภาพบาปทั้งปวงที่เคยกระทำให้ในอดีต (pāpa-deśanā)

4. อนุโมทนาบุญกับการทำความดีของสรรพสัตว์ทั้งหลาย (puṇy-ānumodanā)

5. อ้อนวอน (ādh'eṣaṇā) ให้พระพุทธเจ้าทั้งหลายมาเทศนาหลักคำสอนที่แท้จริง

6. ประกาศการเสียสละตนเพื่อความสุขของผู้อื่น (ātma-bhāvādi-parityāgaḥ)

พระมหาวิเชียร ชุตินฺธโร⁹ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสุญญตาในคัมภีร์ มหายาน : ศึกษาเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ผลการวิจัยพบว่า ความหมายของสุญญตตามุขของนิกายอวัชราวัชรา (มหายาน) นั้น สุญญตมีสถานะอยู่กึ่งกลางระหว่าง ธรรมะที่เห็นว่ามี (อตฺถิตา) กับธรรมะที่เห็นว่า ไม่มี (นตฺถิตา) ส่วนสุญญตาในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺรนั้น เป็นการกล่าวถึงความว่างของบุคคลและธรรม (บุคคลสุญญตาและธรรมสุญญตา) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและของๆตน มีใจเสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น คือ การดำรงตนเป็นเสมือนพระโพธิสัตว์เพื่อให้เข้าถึงพุทธภาวะ

⁸ Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1975), 54-57.

⁹ พระมหาวิเชียร ชุตินฺธโร (เสนทอง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุญญตาในคัมภีร์มหายาน : ศึกษาเฉพาะในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), บทคัดย่อ.

พระครูสังฆรักษ์จิตรกร สนตจิตโต (พลเยี่ยม)¹⁰ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ” ผลการวิจัยพบว่า สุญญตาของนาคารชุน คือ สภาพการรับรู้ ความมีก็ไม่ใช่ ความไม่มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความมีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ทั้ง ๔ สภาวะสุดขั้วนี้ไม่ใช่สุญญตา สภาพการรับรู้ตรงกลางนั้นคือ สุญญตา หรือจะกล่าวได้ว่า ในโลกแห่งสมมตินี้ การรับรู้สภาพที่สรรพสิ่งเป็นมายา เป็นความว่าง นี้คือ สุญญตา ในโลกปรมาตม์ของพุทธะ สรรพสิ่งอิงอาศัยกันและกันให้มีขึ้นเกิดขึ้น ดังเช่น อริยสัจ ทางสายกลาง ปรีติยสมุทปาท ทั้งหมดนี้ คือ สุญญตา นอกจากนี้ นาคารชุนถือว่า สรรพสิ่งไร้รูปแบบที่แท้จริง สังขตธรรมเป็นดังความฝัน เป็นภาพมายา ควรละทิ้งทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม เมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว ไม่มีอะไรที่เป็นสารัตถะแท้จริง แม้แต่ธรรมเป็นเพียงอุปกรณ์ คือแพข้ามสังสารวัฏไปสู่พระนิพพานเท่านั้น

เสถียร โปธินันทะ¹¹ ได้กล่าวถึง สุญญตา ไว้ในหนังสือปรัชญามหายานว่า นาคารชุนถือว่า สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมาตม์แล้ว ย่อมมีภาวะอันเดียวคือ สุญญตา แต่ส่วนโลกียสมมติ ก็ยอมรับรองตามบัญญัติว่ามีนั่นมีนี่ บุญบาป หรือแม้แต่พระนิรวาณ ว่าโดยโลกียะจะแตกต่างกัน เมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว มีสภาพเท่ากันหมด คือ สุญ (สรวม ศูนย์ม)

ประโยชน์ สังกลิน¹² ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน” ผลการวิจัยพบว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนามหายาน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหาได้เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาไม่ แม้ในคัมภีร์จะได้แสดงไว้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่อุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ มีการเกิด การแก่ การเจ็บและการตายเหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับกายเพียงส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นอุบายแห่งการสั่งสอนสัตว์โลกเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า นิรมานกาย ความจริงแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีกายอีกสองส่วน คือ ธรรมกาย และสัมโหมคกาย ซึ่งกายทั้งสองนี้เป็นกายที่เป็นอมตะ คงอยู่ชั่วนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเหมือนนิรมานกาย และกายทั้ง 3 นี้ โดยเนื้อแท้แล้ว ย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ต่างกันเพียงสภาวะของการแสดงออกเท่านั้น

¹⁰ พระครูสังฆรักษ์จิตรกร สนตจิตโต (พลเยี่ยม), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), บทคัดย่อ.

¹¹ เสถียร โปธินันทะ, *ปรัชญามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ 4* (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, 2522), 34.

¹² ประโยชน์ สังกลิน, “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), บทคัดย่อ

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์¹³ ได้กล่าวถึงเรื่อง ตรีกาย ของพระพุทธเจ้า ไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนามหายานว่า ตรีกายนั้นเป็นเพียงลักษณะของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ถ้ากล่าวตามทัศนะ ในแง่ความสมบูรณ์ ความเป็นสากล พระองค์ก็คือธรรมกายอันสูงล้ำ หรือถ้ามองจากทัศนะความเป็น อุดมคติ พระองค์ก็คือ สัมโภคกาย ผู้สั่งสอนพระโพธิสัตว์ เพื่อช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในการทำงาน ปลดเปลื้องสรรพสัตว์จากกองทุกข์ อนึ่ง เมื่อพิจารณาตามทัศนะนิรมานกาย พระองค์คือ พระศากยมุนีผู้ประสูติ ณ สวนลุมพินี ได้ตรัสรู้สัจธรรมภายใต้ต้นโพธิ์และดับขันธปรินิพพาน เมื่อได้ เผยแผ่พระพุทธธรรมตามพระปณิธานที่ได้ตั้งไว้

เสถียร โพธิ์นันทะ¹⁴ ได้กล่าวถึง เรื่องตรีกายของพระพุทธเจ้าในหนังสือ ปรัชญามหายาน ว่า มหายานได้สร้างลัทธิตรีกายขึ้นด้วยวิธีเพิ่มกายขึ้นอีกกายหนึ่งเข้าไป คือ สัมโภคกาย จึงเป็นกาย ของพระพุทธองค์สำแดงปรากฏให้เห็นเฉพาะหมู่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นทิพยภาวะ มีรัศมีรุ่งเรือง แผ่ซ่านทั่วไป ทั้งนี้ การดับขันธปรินิพพานเป็นแต่เพียงสำแดงให้เห็นปรากฏในรูปนิรมานกายเท่านั้น ส่วนธรรมกายก็เป็นสภาวะอมตะ ไม่มีเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุดแผ่คลุมอยู่ทั่ว

¹³ อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), 109.

¹⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2512), 15-16.

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาและเนื้อหาสำคัญของสุวรรณประภาโสตตมสูตร

2.1 ประวัติความเป็นมาของสุวรรณประภาโสตตมสูตร

สุวรรณประภาโสตตมสูตร มีชื่อเต็มในภาษาสันสกฤตว่า ศรีสุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทรราชสูตร (พระสูตรเรนทรราชาซึ่งมีรัศมีสีทอง) พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาหายาน จึงมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ในเนปาลเรียกว่า สุวรรณประภาโสตตมะ (สุวรรณประภาโสตตม) ในจีนเรียกว่า “จิงกวงหมิงจิง” (金光明经) ในญี่ปุ่นเรียกว่า “คอนโคเมียว เกียว” (Konkomyo Kyo) และภาษาอุยกูร์โบราณ (Old Uyghur) เรียกว่า “อัลตุนยารัค” (Altun Yaruq) เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้มีความหมายเดียวกัน คือ พระสูตรอันอุดมไปด้วย “รัศมีดั่งทอง” โดยชื่อของพระสูตรนี้มาจาก บทที่ 3 ที่อุปมาว่า กลองที่เปล่งแสงสีทองออกมานั้น คือ พระธรรมคำสอนอันล้ำค่าของพระพุทธเจ้า

สุวรรณประภาโสตตมสูตรเป็นพระสูตรที่เก่าแก่มากซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า พระสูตรนี้มีแหล่งที่มาจากไหนแต่ขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้แต่ง ส่วนใหญ่ข้อมูลต่างๆ ได้มาจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตที่พบในประเทศเนปาล และการค้นพบซากชิ้นส่วนของพระสูตร ที่มีกระจัดกระจายในหลายๆ แห่ง เช่น ที่โชตาน (Khotan) ทำให้มีการสันนิษฐานว่า ต้นฉบับของพระสูตรนี้น่าจะมีอยู่ก่อนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5¹⁵ และมีแหล่งกำเนิดในเอเชียกลาง และต่อมา คงมีการแต่งเติมเนื้อหาเพิ่มขึ้นจนมีจำนวนบทมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันมีทั้งฉบับ 21 บท และ 29 บท¹⁶

2.1.1 ต้นฉบับภาษาสันสกฤต

ต้นฉบับของสุวรรณประภาโสตตมสูตร เป็นหนึ่งในพระสูตรของคัมภีร์หมวดไวปุลยสูตร 9 สูตร หรือ ที่ชาวเนปาลเรียกว่า “นอธรรม” (Nine Dharma) ถูกค้นพบที่หุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล โดย ไบรอัน ฮอดจสัน (Brian Hodgson) ทูตอังกฤษประจำราชอาณาจักรเนปาล เมื่อปี ค.ศ. 1824 และในระหว่างปี ค.ศ.1827-1845 ไบรอัน ฮอดจสัน (Brian Hodgson) ก็ได้ส่งต้นฉบับภาษาสันสกฤตของคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เขาค้นพบทั้งหมดไปยังสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงในยุโรป

¹⁵ Radha Banerjee, *Suvarnaprabhasottamasutra*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.idp.bl.uk/4DCGI/education/symposium/goldenlight/index.a4d> [21 มี.ค. 2561].

¹⁶ ชะเอม แก้วคล้าย, *สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทรราชสูตร*, (59).

จากรายชื่อต้นฉบับสันสกฤตของคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ ฮอดจสัน (Hodgson) ได้ค้นพบ และที่ห้องสมุดของสถาบันค้นคว้าหลายแห่งได้รวบรวมไว้ นั้นจะพบว่าชื่อ สุวรรณประภาโสตตมสูตร (Suvarṇaprabhāsottmasūtra) รวมอยู่ด้วย ดังนี้

1. ห้องสมุดของรอยัลเอเชียติคโซไซเอตี้ (Royal Asiatic Society's Library) จะอยู่ในลำดับที่ 8:79
2. ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยฟอร์ท วิลเลียม (Library of the College of Fort William) จะอยู่ในลำดับที่ 8:66
3. ห้องสมุดของเอเชียติคโซไซเอตี้แห่งเบงกอล (Library of the Asiatic Society of Bengal) จะอยู่ในลำดับที่ 73:94¹⁷

นวัตรธรรม (Nine Dharma) หรือ คัมภีร์หมวดไวปุลยสูตร 9 ที่ชาวเนปาลนับถือว่าเป็น คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์นั้น จากชิ้นส่วนของต้นฉบับที่พบ เชื่อว่าเป็นชุดของคัมภีร์ที่มีมาตั้งแต่ยุคลิคฉวี (Licchavi Period) ซึ่งรวบรวมแนวความคิดของพระพุทธศาสนamahayana ไว้อย่างหลากหลาย เช่น

1. แนวความคิดเรื่องปัญญา - คัมภีร์ปรัชญาปารมิตา
2. แนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ - ทศภูมิสูตร และสมาธิราชสูตร
3. แนวความคิดเรื่องภักดีของมหายาน - สัทธรรมปุณฑริกสูตร สุวรรณประภาสูตร คัมภีร์วิษณุสูตร และลลิตวิสตระ
4. แนวความคิดเรื่องจิตเท่านั้น (mind-only) - ลังกาวตารสูตร
5. แนวความคิดขั้นพื้นฐานของนิกายวัชรยาน - ตถาคตคฤหะ หรือ คุหฺยสมชะ ตันตระ (Guhyasamaja Tantra)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6-7 พระพุทธศาสนamahayana จากอินเดียได้แพร่หลายมายังหุบเขากาฐมัณฑุ ของเนปาล และได้้นำการปฏิบัติบูชา “นวัตรธรรม” ในลักษณะของพิธีกรรมมาด้วย ซึ่งเข้ากับวิถีชีวิตแบบสังคมเผ่าของ โปรโต-เนวาร์ (Proto-Newar) ที่อาศัยอยู่ในหุบเขากาฐมัณฑุได้เป็นอย่างดี “นวัตรธรรม” จึงเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการปกป้องรักษามาตราบเท่าทุกวันนี้¹⁸

¹⁷ Brian H. Hodgson, *Catalogue of Sanskrit Manuscripts*, (Edinburgh : Morris and Gibb, 1881), pp. 5-23.

¹⁸ Charles M. Novak, *A Portrait of Buddhism in Licchavi Nepal*, (Buddhist Himalaya: A Journal of Nagarjuna Institute of Exact Methods, Vol. IV NO. I & II, 1992).

หลังจากมีการค้นพบต้นฉบับภาษาสันสกฤตของสุวรรณประภาโสตตมสูตร ในเอเชียกลาง และในเนปาล นักวิชาการทั้งชาวเอเชียและชาวยุโรปก็ได้นำเอาพระสูตรนี้มาทำการพิมพ์และตรวจชำระใหม่โดยลำดับ ดังนี้¹⁹

1. สารัต จันทรา ทาส (Sarat Chandra Das) นักวิชาการชาวอินเดีย ได้ให้ Buddhist Text Society of India, นครกัลกัตตา จัดพิมพ์ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ฉบับดั้งเดิมที่เป็นภาษาสันสกฤตเป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ.1898 โดยมีสาตีส จันทรา ศาสตรี (Satis Chandra Sastri) เป็นผู้ตรวจชำระ

2. บุงยู นันโจ (Bunyu Nanjo) และโฮเค อิซุมิ (Hokei Idzumi) ได้นำพระสูตรนี้มาตรวจชำระและพิมพ์ใหม่ ในชื่อ The Suvarṇaprabhāsa Sūtra : a Mahayana text called “The Golden Splendour” โดยให้ The Eastern Buddhist Society นครเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ทำการพิมพ์ ในปี ค.ศ. 1931

3. โยฮันเนส โนเบล (Johannes Nobel) ได้นำต้นฉบับภาษาสันสกฤตมาตรวจชำระร่วมกับฉบับอักษรทิเบตและฉบับแปลจีนโดยอีจิง (义净)²⁰ และพิมพ์ใหม่ในชื่อ Suvarṇaprabhasottamasutra. Das Goldglanz-sutra: ein Sanskrittext des Mahayana-buddhismus. ในปี ค.ศ.1937 จัดพิมพ์โดย Otto Harrassowitz เมืองไลพ์ซิก ประเทศเยอรมนี

4. ดร. สิตางศุเศขร พัคซี (Sitansusekhar Bagchi) ได้ตรวจชำระฉบับสันสกฤตของ บุงยู นันโจ (Bunyu Nanjo) และโฮเค อิซุมิ (Hokei Idzumi) ในหนังสือเล่มที่กล่าวแล้วในข้อ 2 และให้สถาบันมิถิลา (The Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning) เมืองทรังกะ แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย ทำการจัดพิมพ์ใหม่ในหนังสือ Suvarṇaprabhasasutra (Buddhist Sanskrit Text No.8) เมื่อปี ค.ศ. 1967

2.1.2 การแปลเป็นภาษาอื่น

“สุวรรณประภาโสตตมสูตร” เป็นพระสูตรที่พุทธศาสนิกชนได้ให้ความเชื่อถือ ศรัทธา และปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานประมาณ 1,500 ปี ซึ่งเห็นได้จากการค้นพบชิ้นส่วนของต้นฉบับเป็นจำนวนมากในแถบเอเชียกลางและเนปาล อีกทั้งมีการนำพระสูตรต้นฉบับที่เป็นสันสกฤตนี้มาแปลเป็นภาษาจีน ทิเบต และภาษาอื่นๆ อีก เช่น อุยกูร์ (Uighur) มองโกล (Mongol) ซอกเดียน (Sogdian) โขตาน (Khotanese) และตันกัต (Tangut) ญี่ปุ่น เยอรมัน อังกฤษ และไทย ลำดับต่อไป จะกล่าวถึงการแปลภาษาต่างๆ ตั้งแต่ยุคต้นๆ จนถึงปัจจุบัน โดยสังเขป ดังนี้

¹⁹ ซะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทราษุสตร, (60-61).

²⁰ R.E. Emmerick, The Sutra of Golden Light, Introduction.

2.1.2.1 ฉบับแปลเป็นภาษาจีน

จากสารบัญรายชื่อคัมภีร์พระพุทธศาสนาของจีน พบว่า “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ที่แปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน มีทั้งหมด 6 ฉบับด้วยกัน คือ²¹

1. “จิงกวงหมิงจิง” (金光明經) เป็นฉบับแรกที่แปลเป็นภาษาจีน โดยท่านธรรมเกษม หรือธรรมรักษ์ (曇無讖) เมื่อปี ค.ศ. 412-427 ซึ่งอยู่ในสมัยราชวงศ์เหลียงฝายเหนือ (北涼) ฉบับนี้ จะมีความยาว 4 ผูก เนื้อหาแบ่งเป็น 19 บท ซึ่งมีความใกล้เคียงกับต้นฉบับสันสกฤตที่มี 21 บท ถึงแม้จะเป็นผลงานแปลฉบับแรก แต่เป็นฉบับที่ได้รับความนิยมมากที่สุด

2. “จิงกวงหมิงตี้หวังจิง” (金光明帝王經) เป็นฉบับที่แปลในปี ค.ศ. 552-557 ตรงกับสมัยราชวงศ์เหลียงฝายใต้ (梁) โดยท่านปรมารณะ (真諦) มีความยาว 6 หรือ 7 ผูก ปัจจุบัน เนื้อหาจะเหลือเพียงบางบทเท่านั้นที่รวมอยู่ในฉบับของท่านเป่ากั๋ว

3. “จิงกวงหมิงเก็งกวางไสวเลียงต้าเปี่ยนถั่วหลัวหนิงจิง” (金光明更廣壽量大辯陀羅尼經) เป็นฉบับที่แปลเมื่อปี ค.ศ. 561-578 ในสมัยราชวงศ์ฮ่าวโจว (後周) โดยท่านยโศคุปต์ (耶舍崛多) มีความยาว 5 ผูก 20 บท ในปัจจุบัน เนื้อหาส่วนใหญ่ของฉบับนี้ได้สูญหายไป ยังมีบางบทที่เหลืออยู่แต่ไปรวมอยู่ในฉบับของท่านเป่ากั๋วเช่นเดียวกับฉบับที่แปลโดยท่านปรมารณะ

4. “จิงกวงหมิงจิงจูเล่พินอิงจูพิน” (金光明經屬累品銀主品) เป็นฉบับที่แปลโดยท่านชฎานคุปต์ (闍那崛多) ในสมัยราชวงศ์สุย (隋) ในปัจจุบัน เหลือเนื้อหาอยู่ไม่กี่บท จึงไปรวมอยู่กับฉบับของท่านเป่ากั๋ว

5. “เหอปั๋วจิงกวงหมิงจิง” (合部金光明經) แปลเมื่อปี ค.ศ. 597 ในสมัยราชวงศ์สุย (隋) โดยท่านเป่ากั๋ว (寶貴) มีความยาว 8 ผูก เนื้อหา 24 บท ฉบับนี้จะเป็นการรวบรวมฉบับแปลของหลายๆ ท่านไว้ด้วยกัน โดยมีฉบับของท่านธรรมเกษมเป็นหลัก รวมกับฉบับของท่านปรมารณะ ท่านยโศคุปต์ ท่านชฎานคุปต์ และฉบับแปลเพิ่มเติมของท่านเป่ากั๋ว

6. “จิงกวงหมิงจู่เซ็งหวังจิง” (金光明最勝王經) แปลเมื่อปี ค.ศ. 703 ในสมัยราชวงศ์ถัง (唐) โดยท่านอี่จิง (義淨) มีความยาว 10 ผูก 31 บท ฉบับนี้มีจำนวนบทมากที่สุด และเนื้อหาก็คือตรงกับฉบับ 29 บทของสันสกฤต

²¹ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรเทวราชสูตร, (61-62).

ในปัจจุบันนี้ ฉบับแปลจีนของ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” 6 ฉบับข้างต้น จะเหลืออยู่เพียง 3 ฉบับเท่านั้น คือ²²

1. “จิงกวงหมิงจิง” (金光明經) แปลโดย ท่านธรรมเกษม (曇無讖)
2. “เทอปปุจิงกวงหมิงจิง (合部金光明經)” แปลโดย ท่านเป่ากั๋ว (寶貴)
3. “จิงกวงหมิงจួយเจียงหวังจิง” (金光明最勝王經) แปลโดย ท่านอี้จิง (義淨)

นอกจากนั้น ยังมีฉบับที่ 4 ที่ทางประเทศญี่ปุ่นได้เก็บรักษาไว้ใน โศโกโซะ (Shogozo- (聖語藏) ซึ่งเป็นสถานที่ที่เก็บคัมภีร์ต้นฉบับทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด และฉบับที่นี้จัดอยู่ในหมวด จิงโก-เคยุน (Jingo-keiun canon (神護景雲二年御願經)

2.1.2.2 ฉบับแปลเป็นภาษาทิเบต

ฉบับแปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบต มีดังนี้²³

1. ฉบับแรกแปล โดย สูด-กุ-โสกะ และชยานกุมาร (Sud-gu-soka and jnanakumara) ในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 8
2. ฉบับที่ 2 แปลโดย ชินมิตระ (Jinamitra) สิเรนทรโพธิ (Silendrabodhi) และเยเสสเด (Yesesde) เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 9
3. ฉบับแปลที่อยู่ในพระไตรปิฎกของทิเบต ที่เรียกว่า “กันจัวร์” (Kanjur) ซึ่งเป็นฉบับที่โยฮันเนส โนเบล (Johannes Nobel) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาชาวเยอรมันนำมาใช้ในการตรวจชำระต้นฉบับภาษาสันสกฤตของ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร”

ฉบับที่แปลเป็นภาษาทิเบตนั้น จะมีทั้งฉบับ 21, 29 และ 31 บท แต่ฉบับที่มี 29 บท จะได้รับความนิยมมากที่สุดในทิเบต

2.1.2.3 ฉบับแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น

ฉบับแปลจากสันสกฤตเป็นภาษาญี่ปุ่นฉบับสมบูรณ์ คือ ฉบับแปลโดย โตกุจุ อามะ (Tokuju Ama) ในชื่อ “กอนโกเมียว ไสโศเกียว” (Konkomyo Saishookyo) เมื่อปี ค.ศ. 1934

²² Michael Radich, “On the Sources, Style and Authorship of Chapters of the Synoptic Suvarnabhasoma-sutra T664 Ascribed to Paramartha (Part 1)”, The International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University for the Academic Year 2013 Volume XVII, 2014, p.. 209.

²³ Radha Banerjee, *Suvarnaprabhasottamasutra*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.idp.bl.uk/4DCGI/education/symposium/goldenlight/index.a4d>. [21 มี.ค. 2561].

2.1.2.4 ฉบับแปลเป็นภาษามองโกลและภาษาออยรัท (the Mongolian and Oirat translations)

ฉบับแปลเป็นภาษามองโกลและภาษาออยรัทนั้น เป็นสองฉบับสุดท้ายที่ได้ทำการแปลโดยตรงจากฉบับภาษาสันสกฤตดั้งเดิม ในช่วงเวลาที่มีการเผยแพร่พระพุทธรศาสนามหายานไปสู่ประเทศอื่นๆ ฉบับที่แปลเป็นภาษามองโกล จะมี 3 ฉบับ คือ ฉบับ 21 บท ฉบับ 29 บท และฉบับ 31บท แต่มีเพียงฉบับ 29 บท เท่านั้นที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในประเทศมองโกล สำหรับฉบับที่แปลเป็นภาษาออยรัท (ภาษามองโกลตะวันตก) จะมีแค่ฉบับเดียวเท่านั้น คือ ฉบับ 21 บท²⁴

2.1.2.5 ฉบับแปลเป็นภาษาเยอรมัน

ฉบับแปลเป็นภาษาเยอรมัน ชื่อว่า Suvarṇaprabhāsottamasūtra. Das Goldglanz-Sūtra: ein Sanskrittext des Mahāyāna-Buddhismus. แปลโดย โยฮันเนส โนเบล (Johannes Nobel) จัดพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1958

2.1.2.6 ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ

ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อว่า The Sūtra of Golden Light- A Translation of the Suvarṇaprabhāsottamasūtra แปลโดย อาร์. อี. เอ็มเมอร์ริก (R. E. Emmerick) จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1970 มีทั้งหมด 19 บท

2.1.2.7 ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

ฉบับแปลเป็นไทย ใช้ชื่อว่า “สุวรรณประภาไสตมสูตเรนทรราชสูตร” (กิมกวงเม้งเก็ง) ของคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2558 แปลโดยชะเอม แก้วคล้าย มีทั้งหมด 21 บท

²⁴ N. Yakhontova, *The Mongolian and Oirat Translations of the Sutra of Golden Light*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.nlc.cn/newhxjy/wjls/wjqcsy/wjd17q/201011/P020101123700814793877.pdf [25 มี.ค. 2561].

2.2 เนื้อหาสำคัญและอิทธิพลของสุวรรณประภาโสตตมสูตร

2.2.1 เนื้อหาสำคัญของสุวรรณประภาโสตตมสูตร

เนื้อหาของพระสูตรที่แปลจากสันสกฤตเป็นภาษาต่าง ๆ นั้น จะมีจำนวนบทที่แตกต่างกัน เช่น ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ R.E. Emmerick มี 19 บท ส่วนฉบับแปลเป็นภาษาจีน มี 21 บท (ของท่านธรรมเกษม) 24 บท (ของท่านเป่ากั๋ว) และ 31 บท (ของท่านอี้จิง) และฉบับแปลเป็นภาษาไทยฉบับแรกจะมีทั้ง 21, 29 และ 31 บท สำหรับพระสูตรฉบับแปลไทยที่ทำการศึกษาอยู่นี้ มี 21 บท โดยจะสรุปเนื้อหาในแต่ละบท พอสังเขปดังนี้

บทที่ 1 นิทานปริวรรต ว่าด้วยบุรพเหตุ

เริ่มเรื่อง ณ ภูเขาศิขณภู เมื่อสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่พร้อมกับพระโพธิสัตว์ สมุจจยา และมหาเทวดาทั้งหลาย รวมทั้งนาค ยักษ์ รากษส คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร มโหระคะ มนุษย์และอมมนุษย์จำนวนมากครั้งนั้น พระอนันท์เกิดความสงสัยและได้ทูลถามปัญหากับพระพุทธองค์ว่า “พระธรรมวินัยจักบังเกิดแก่พระโพธิสัตว์และมหาเทวดาเหล่านั้นได้อย่างไร” พระพุทธองค์จึงได้เทศนาธรรมชื่อ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ซึ่งพระสูตรนี้เป็นบุรพเหตุในพระโพธิสัตว์ผู้ประเสริฐทั้งหลาย อีกทั้งยังเป็นมูลเหตุแห่งการรู้ความจริงทุกประการ อันนำมาซึ่งความสุขและขจัดความทุกข์ ทั้งปวง

บทที่ 2 ตลาคตายุประมาณนिरเทศปริวรรต ว่าด้วยการแสดงประมาณอายุของพระตลาคต

ในบทนี้ได้กล่าวถึง พระโพธิสัตว์รุจิเรตผู้เกิดความคิดว่า อะไรเป็นเหตุและปัจจัยที่ทำให้ พระผู้มีพระภาคศากยมุนีมีพระชนมายุเพียง 80 ปีเท่านั้น ทั้งๆ ที่พระชินเจ้าพระองค์ก่อนๆ เคยตรัสไว้ว่า ในการทำให้อายุยืนยาวนั้น มีเหตุปัจจัยอยู่ 2 อย่าง คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ และการให้โภชนาหาร และพระผู้มีพระภาคศากยมุนี ก็ได้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ และได้บริจาควัตถุที่เป็นทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ให้เป็นอาหารแก่สัตว์ทั้งหลายมาแล้วหลายโกฏิหมื่นล้านกลับจนนับไม่ได้

เมื่อท่านรุจิเรตเจริญพุธานุสติอยู่ในใจ พระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ก็ปรากฏขึ้น จากนั้น ได้เกิดมีปรากฏการณ์อันน่าอัศจรรย์และน่าพิศวงจำนวนมากไปทั่วตรีสาหสรมหาสาหสร์โลกธาตุ และด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้า เทวบุตรทั้งหลาย นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร พร้อมทั้งพระโพธิสัตว์ จำนวนโกฏิหมื่นล้านองค์ ได้มาประชุมกัน ณ ที่นั้นด้วย พระตลาคตทั้งหลาย จึงได้ตรัสแสดงประมาณอายุของพระผู้มีพระภาคศากยมุนีแก่บริษัททั้งปวง มีใจความว่า อายุของพระชินเจ้านั้น ไม่มีที่สิ้นสุด จึงไม่มีใครในโลก เทวโลก มารโลก หรือพรหมโลก สามารถคำนวณนับพระชนมายุของพระศากยมุนีได้

ในบทนี้ ยังมีการกล่าวถึงพระกายของพระพุทธเจ้า โดยพราหมณ์เกาณทีนยะ ได้อธิบาย แก่ลิจฉวีกุมาร นามว่า สรรพสัตว์ปริยทรรศนะ เมื่อถูกถามถึงสาเหตุที่พราหมณ์ทูลขอพระสาริกธาตุ ขนาดเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากพระพุทธองค์ ว่า แท้จริงแล้ว พระบรมธาตุของพระมหาฤาษี แม้เท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ไม่มี แต่การปรากฏมีพระบรมธาตุเป็นเพียงอุบายที่ชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่กกุลแก่สัตว์ทั้งหลาย และยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า พระกายของพระพุทธองค์ที่ปรากฏมี 3 กาย อัน ได้แก่ นิรมิตกาย คือ พระกายที่ถูกนิรมิตขึ้นมา ธรรมกาย คือ พระธรรมเทศนาของพระองค์ และ สัตตวานามปริปากกาย คือ กายเพื่อความสำเร็จของสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า พระสูตร นี้มีคำสอนที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องตรีกายที่เก่าแก่ที่สุดพระสูตรหนึ่งของพระพุทธศาสนาหายาน

บทที่ 3 สวัปนปริวรรต ว่าด้วยเรื่องความฝัน

กล่าวถึงพระจุริเกตุโพธิสัตว์ที่ฝันเห็นกลองทำด้วยทองคำมีแสงสีทองสว่างไสวเปล่งออกมาโดยรอบดุจสุริยมณฑล และในทั่วทุกทิศ มีพระพุทธเจ้าหลายพระองค์มากมายเหลือคณานับ ประทับนั่งอยู่บนสิงหาสน์แก้วไพฑูริย์ ที่โคจรตันพฤกษ์ กำลังเทศนาธรรมให้แก่บริษัทหลายแสนคน ที่นั่น พระจุริเกตุก็ได้เห็นชายคนหนึ่งแต่งกายเหมือนพราหมณ์กำลังตีกลองอยู่ และยังได้ยินคาถา ที่เป็นธรรมเทศนาเปล่งออกมาจากเสียงกลองนั้นด้วย เมื่อพระจุริเกตุโพธิสัตว์ตื่นขึ้นมา จึงได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ภูเขาคิชฌกูฏเพื่อทูลถามเกี่ยวกับความฝันนั้น เรื่องราวในบทนี้ จึงเป็นที่มาของชื่อ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ซึ่งอุปมาว่า กลองที่เปล่งแสงสีทองออกมานั้น คือพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

บทที่ 4 เทศนาปริวรรต ว่าด้วยเรื่องเทศนา

ในบทนี้ กล่าวถึงบทคาถาที่พระจุริเกตุโพธิสัตว์ได้ยินเป็นเสียงที่เปล่งออกมาจากกลองทองคำ ซึ่งคล้ายกับเป็นการอธิษฐาน การสรรเสริญ และการตั้งปณิธานเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

1. เป็นคำอธิษฐานที่ปรารถนาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นจากความทุกข์ ความกลัว และความชั่วร้ายต่างๆ เพื่อจะได้เข้าถึงทะเลแห่งธรรมอันเป็นหนทางนำไปสู่การตรัสรู้ (พุทธภูมิ)
2. เป็นคำกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญพระธรรมคำสอนอันลึกซึ้ง และสรรเสริญสุวรรณประภาโสตตมสูตร เพื่อสร้างความศรัทธาให้มีขึ้นในสรรพสัตว์ทั้งหลาย
3. เป็นคำขอขมากรรมต่อบาปทั้งปวงที่เคยกระทำมาแล้วในอดีต เช่น ไม่เคารพในพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสาวก ตลอดจนล่วงละเมิดพระสัทธรรมด้วยความไม่เคารพในบิดามารดาตลอดเวลา เป็นต้น
4. เป็นการตั้งปณิธานว่า จะช่วยปลดเปลื้องสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกทั้งสิบทิศออกจากทุกข์ทั้งปวง และให้สัตว์เหล่านั้นได้เป็นพระตถาคตโดยทั่วกัน

5. เป็นการอธิษฐานให้ตนเองได้บำเพ็ญบารมี 6 อันประเสริฐให้สมบูรณ์ เพื่อยังปณิธานที่ตั้งไว้ให้สำเร็จผล

ถึงแม้เนื้อหาส่วนใหญ่ที่ปรากฏให้เห็นในบทนี้ จะเกี่ยวกับการอธิษฐานและการตั้งปณิธาน แต่ถ้าศึกษาให้ละเอียดแล้ว จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งพระสูตรนี้ มีจุดประสงค์ที่จะนำเสนอแนวความคิดเรื่องอนุตตรบูชา (Supreme Worship) ซึ่งกล่าวถึง เรื่องศรัทธาและการบูชา (Faith and Worship) กับเรื่องบาปและการสารภาพบาป (Sin and Confession) อันเป็นอุดมการณ์สำคัญของพระพุทธศาสนา มหายานในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 และ 6

บทที่ 5 กมลการสรวตถาคตสัตตวปริวรรต ว่าด้วยเรื่องการสดุดีพระตถาคตทุกพระองค์ที่เป็นบ่อเกิดของดอกบัว

ในบทนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระโพธิสัตว์สมุจจากุลเทวดาถึงการกล่าวสดุดีพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของพระราชาพระองค์หนึ่ง นามว่า สุวรรณกุณฑลพระราชาองค์นี้ได้พรรณาสถูติพระชินพุทธะทั้งปวง ด้วยกาย วาจา และจิตที่เลื่อมใส และได้อธิษฐานให้การตั้งปณิธานต่างๆ ของพระองค์ได้สำเร็จผลด้วยพุทธบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

บทที่ 6 ศูนย์ตาวปริวรรต ว่าด้วยเรื่องศูนย์ตา

เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายได้เข้าใจและเข้าถึงพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงศูนย์ตาธรรม อันเป็นธรรมประเสริฐสุด ด้วยอุบายและแนวทางที่เข้าใจง่าย โดยใช้การอุปมาดังนี้:-

1. กายเปรียบเหมือนหมู่บ้านที่ว่างเปล่า
2. อินทรีย์ทั้งหก เปรียบเหมือนโจรภายในหมู่บ้าน ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน แต่ไม่รู้จักกัน เพราะมุ่งแต่ทำหน้าที่ของตนเองเท่านั้น อินทรีย์เหล่านี้ คือ จักขุอินทรีย์ จะวิ่งหาแต่รูป โสถอินทรีย์ จะมุ่งแต่พิจารณาเสียง ฆานอินทรีย์ จะมุ่งหากลิ่น ชิวหอินทรีย์ ก็มุ่งแต่จะชิมรสอยู่เป็นนิตย์ กายอินทรีย์ ก็มุ่งหาสัมผัส และมนอินทรีย์ ก็จัดจ่อที่จะพิจารณาแต่ธรรม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า อินทรีย์ทั้งหกนี้ จะไม่รู้จักกัน แต่ละอินทรีย์จะมุ่งไปสู่วิสัยของตนเองเท่านั้น

3. จิตเป็นธรรมชาติที่ตื่นรณกวัดแกว่งเปรียบเหมือนภาพมายา ส่วนอินทรีย์หกเป็นธรรมชาติที่แสวงหาอารมณ์ จิตซึ่งเคลื่อนไหวตลอดเวลาจะเข้าไปอาศัยในอินทรีย์หก จึงรู้อารมณ์ 6 ทาง ได้แก่ การรู้ใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์

4. มหาภูตรูปทั้ง 4 เมื่อแยกเป็น ดิน น้ำ ไฟ และลม ก็เปรียบเหมือนงูพิษ 4 ตัว ที่อยู่ในสถานที่เดียวกัน ย่อมขัดแย้งกันอยู่เสมอ งูคือธาตุทั้ง 4 เหล่านี้ งูสองตัวคือ ธาตุดินและธาตุน้ำ จะเลื้อยลงสู่พื้นดิน และงูอีกสองตัวคือ ธาตุไฟและธาตุลม ก็จะเคลื่อนไปสู่ท้องฟ้า

5. จิตที่ตั้งอยู่ท่ามกลางวิญญาน ก็จะเคลื่อนไปตามกรรมที่เคยกระทำไว้แล้วในภพก่อน และกายที่สิ้นลม เสมหะ และน้ำดี ก็จะถูกทิ้งไว้ในป่าช้าเหมือนท่อนไม้

6. แท้จริงแล้ว สรรพธรรมที่เกิดขึ้นกับสัตว์หรือบุคคลใดๆ เป็นสภาวะธรรมที่ว่างเปล่า ทั้งสิ้น แต่ที่สิ่งเหล่านี้ขึ้น ก็เพราะมีอวิชชาเป็นเหตุ จึงทำให้เกิดสังขาร วิญญาน นามรูป आयตนะ 6 ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปทาน ภพชาติ ชรา มรณะ ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจ ดังนั้น ถ้าบุคคลสามารถลดการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนลงได้ ก็จะเข้าใจถึงเรื่องศุนยตา

บทที่ 7 จตุรมหาราชปริวรรต ว่าด้วยพระมหาราชสี่พระองค์

ในบทนี้ ได้กล่าวถึง ท้าวจตุรมหาราช ผู้มีสมัญญานามว่า “ท้าวจตุโลกบาล” เพราะเป็นพระธรรมราชาที่ประกอบด้วยธรรม ผู้ดูแล อารักขา และบำรุงชาวโลกทั้งปวงอย่างต่อเนื่อง ท้าวโลกบาลมี 4 พระองค์ด้วยกัน คือ พระมหาราชวิเศษ (เวสสุวรรณ) พระมหาราชธตรัฐ (ธรรมา) พระมหาราชวิรุฬหก (วิรุฬหก) และพระมหาราชวิรูปักษ์ (วิรูปักษ์) พระมหาราชทั้ง 4 นี้ได้กล่าวสรรเสริญ “สุวรรณประภาโสตตมสูตร” ว่าเป็นพระสูตรที่ประทานความสุขอย่างยิ่งให้แก่สรรพสัตว์ และช่วยขจัดความทุกข์ของสัตว์นรก เตรีจฉาน และยมโลกทั้งปวง ซึ่งทำให้ภัยของสรรพสัตว์สงบลง ดังนั้น พระมหาราชเหล่านี้ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า จะสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุผู้ทรงจำสุพรรณประภาโสตตมสูตร เข้าไปแสดงธรรมในแคว้นของพระมุนยราช หากพระมุนยราชได้สดับพระธรรมนี้ แล้วเกิดความเลื่อมใส และปฏิบัติตามพระสูตรนี้ ท่านมหาราชทั้ง 4 ก็จะทำการคุ้มครอง ป้องกัน และปลดเปลื้องแคว้นของพระองค์ให้รอดพ้นจากภัยอันตราย และอุปสรรคทั้งปวง ในทางตรงกันข้าม หากพระมุนยราชไม่ได้ให้ความเคารพในพระสูตรนี้ และไม่ได้ตั้งอยู่ในธรรม ท่านมหาราชทั้ง 4 และหมู่เทวดา ก็จะละทิ้งแคว้นของพระองค์ไป มหาภัยและหายนะทั้งหลายก็จะเกิดขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด

บทที่ 8 สรัสวตีเทวีปริวรรต ว่าด้วยพระเทวีสรัสวตี

เนื้อหาในบทนี้ กล่าวโดยย่อได้ดังนี้

1. พระมหาเทวีสรัสวตี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระนางจะมอบความมีปฏิภาณแก่พระภิกษุผู้แสดงธรรม และสัตว์ทั้งหลายที่ได้ฟังสุพรรณประภาโสตตมสูตรนี้ ก็จะมีปัญญาเฉียบแหลมกว่าใครๆ เป็นผู้รอบรู้ในสรรพศาสตร์และศิลปนาฏนาชนิด เป็นผู้ไม่แก่ และจะได้รับสมบัติและกองบุญที่ดียิ่งจนไม่อาจนับได้

2. พระมหาเทวีสรัสวตี ได้บรรยาย พิธีสรวนกรรม ให้แก่พระภิกษุผู้แสดงธรรม และสัตว์ทั้งหลายที่ได้ฟังธรรมนั้น พร้อมทั้งสอนมนต์ที่ไว้สวดบูชา

3. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทานสาธุการแก่พระมหาเทวีสรัสวตีที่ได้บอกวิธีประกอบมนต์ที่เป็นโอสถ เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน

บทที่ 9 ศรีมหาเทวีปริวรรต ว่าด้วยพระศรีมหาเทวี

พระศรีมหาเทวี (ลักษมี) ได้กราบทูลกับพระพุทธเจ้าว่า พระนางจะดูแลเอาใจใส่พระภิกษุผู้แสดงสุวรรณประภาโสตตมสูตร ด้วยการบริการจีวร บิณฑบาต ที่นอน ที่นั่ง คิลานเภสัช และอุปกรณ์อื่นๆ พระภิกษุผู้แสดงธรรมนั้นจะได้มีจิตตั้งมั่นและสุขสบายเพื่อเข้าไปศึกษาบทและพยัญชนะต่างๆ ของสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะได้นำพระสูตรนี้ไปเผยแพร่งแก่สรรพสัตว์โดยทั่วกัน

สัตว์ทั้งหลายที่ได้ฟังสุวรรณประภาโสตตมสูตรนี้ จะได้เสวยสุขที่เป็นมนุษย์ทิพย์ ตลอดหลายโกฏิหมื่นแสนกัลป์ จะมีความสุขโดยดำรงอยู่ในความสุขของมนุษย์ ไม่มีการขาดแคลนภิกษาหาร จะเข้าถึงความเป็นพระตถาคต และในอนาคต จะได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และตัดขาดจากแดนนรก กำเนิดเดรัจฉาน และความทุกข์ในยมโลก นอกจากนั้น ด้วยอำนาจของสุวรรณประภาโสตตมสูตร พระศรีมหาเทวีจะคุ้มครองและประทานพรแก่ผู้ที่สาธยายมนต์นี้

บทที่ 10 สรวพุทธโพธิสัตตวนามสังธารณิปริวรรต ว่าด้วยการยึดถือนามของพระสรวพุทธโพธิสัตว์

เป็นบทที่แสดงความนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย และในบทยังกล่าวว่า ถ้าผู้ใดสามารถท่องจำชื่อของพระโพธิสัตว์ในสุวรรณประภาโสตตมสูตรเหล่านั้นได้ ผู้นั้นก็จะระลึกชาติได้อยู่เป็นนิตย์ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ดังกล่าว ได้แก่ พระรัตนะคีชินะตถาคต พระสุวรรณรัตนากัจฉัตถกฤตถาคต พระสุวรรณบุษปชวลรัศมิเกตุตถาคต พระมหาประทีปตถาคต พระอักษะภยตถาคต ในทิศบูรพา พระรัตนเกตุตถาคต ในทิศทักษิณ พระอมิตายุตถาคต ในทิศปัจฉิม พระทนต์สุวรรตถาคต ในทิศอุดร พระรุจิระเกตุโพธิสัตว์ พระสุวรรณประภาโสตตมโพธิสัตว์ พระสุวรรณคันธโพธิสัตว์ พระสหาประรุติโพธิสัตว์ พระธรรมโมทตโพธิสัตว์

บทที่ 11 ทถุณาปถุณีเทวตาปริวรรต ว่าด้วยเทวดาผู้ใหญ่ในแผ่นดิน

กล่าวถึง ทถุณาปถุณีเทวดาผู้เป็นเทวดาผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ตนจะเข้าไปอยู่ในทุกภูมิภาคที่มีการเผยแผ่สุวรรณประภาโสตตมสูตร และจะใช้ศรีษะเทินผ้าเท้าทั้งสองของพระภิกษุผู้แสดงธรรมนั้นไว้ จนกว่าสุวรรณประภาโสตตมสูตรนี้ แพร่หลายในชมพูทวีปตลอดกาลนาน พร้อมทั้งนี้ ตนก็จะได้อธิเบอิมกับการได้ฟังอมตของพระธรรมนั้นด้วย แผ่นดินที่ตนดูแลอยู่นี้ก็จะมี ความรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยหญ้า พุ่มไม้ สมุนไพรรักษาโรค ต้นไม้นานาชนิด และธัญพืชชนิดต่างๆ สำหรับสัตว์ทั้งหลายที่ได้ฟังหรือให้สัตว์เหล่านั้นได้ฟังสุวรรณประภาโสตตมสูตรแม้เพียงบทเดียวหรือเพียงชื่อเท่านั้น ในอนาคตกาล สัตว์เหล่านั้น จะได้เสวยความสุขที่เป็นมนุษย์ทิพย์ตลอดหลายโกฏิหมื่นแสนกัลป์ มีแนวโน้มที่จะไปสู่ความเป็นพระตถาคต และจะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคต จะตัดขาดจากนรก จากการกำเนิดเป็นเดรัจฉาน และจากความทุกข์ในยมโลกได้อย่างสิ้นเชิง

บทที่ 12 สัญญาหมหายักษ์เสนาบดีปริวรรต ว่าด้วยมหาเสนาบดียักษ์ชื่อสัญญาญะ

มหาเสนาบดียักษ์ ชื่อสัญญาญะ พร้อมด้วยเสนาบดียักษ์อีก 28 คน ได้เข้าไปกราบทูลกับ พระผู้มีพระภาคว่า ตนและเหล่ายักษ์เสนาบดีจะเข้าไปอารักขาพระภิกษุผู้แสดงธรรมและชนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นสตรี บุรุษ เด็กชาย เด็กหญิงก็ตาม ที่ได้ฟังสุวรรณประภาโสตตมสูตรนี้ แม้เพียงคาถาหนึ่ง ซึ่งมี 4 บท หรือเพียงบทหนึ่ง หรือได้ฟังแม้เพียงชื่อของพระโพธิสัตว์จากพระสูตรนี้ จะทำการคุ้มครอง ชนเหล่านั้น และป้องกันรักษาที่พักอาศัยให้สงบสุข

มหาเสนาบดียักษ์นามว่า สัญญาญะ ยังกล่าวต่อไปอีกว่า เพราะเหตุที่ตนเป็นผู้รู้ธรรม เห็นธรรม และเข้าใจธรรมอย่างแจ่มแจ้ง จึงอยากมอบไหวพริบปฏิภาณให้แก่พระภิกษุผู้แสดงธรรม เพื่อทำการเผยแผ่สุวรรณประภาโสตตมสูตรให้แพร่หลายไปในชมพูทวีปตลอดกาลนาน และยังชักชวน ให้สัตว์ทั้งหลายมาฟังพระสูตรนี้ จะได้เป็นผู้มีปัญญา พร้อมรับกองบุญที่ไม่อาจคำนวณได้ และในอนาคต จะได้เสวยสุขจำนวนมากที่เป็นของมนุษย์ทิพย์ ตลอดหลายโกฏิหมื่นแสนกัลป์

บทที่ 13 เทเวทรสมยราชศาสตร์ปริวรรต ว่าด้วยราชธรรมบุญโองการของมหาเทพ

ราชธรรมบุญที่กล่าวไว้ในบทนี้ มีชื่อว่า เทเวทรสมยะ ซึ่งพระราชพลทเกิดุได้แสดงแก่ ราชบุตรรุจิรเกิดุ ผู้จะได้รับการอภิเษกให้ครองราชสมบัติ ว่าพระราชากำเนิดจากแรงอธิษฐานของ มหาเทพทั้งหลายให้มาเป็นใหญ่ในโลกมนุษย์ เพื่อต่อต้านผู้กระทำความชั่ว และส่งเสริมผู้กระทำความ ดี ได้รับมอบหมายจากเทวราชให้เป็นผู้ทรงธรรม คือแสดงผลของวิบากกรรมทั้งดีและชั่ว

ในกรณีที่พระราชูปถ้อยปลละเลยในหน้าที่ของตน ไม่ทำการลงโทษผู้กระทำความชั่ว ความไม่เป็นธรรมก็จะเพิ่มมากขึ้น การทะเลาะวิวาททำร้ายกันก็จะเกิดขึ้นทั่วทุกแห่งภายในแคว้น ของพระองค์ คนไร้ธรรมจะกดขี่ข่มเหงผู้ทรงธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ มหาเทพจะพิโรธ ทำให้เทพทั้งหลาย ไม่สนใจดูแล ภัยพิบัติก็เกิดขึ้นไปทั่วทุกหนแห่ง โดยเฉพาะจากดวงดาว น้ำ และลม ความหายนะก็ เกิดขึ้นพร้อมกันทั้งภายในและภายนอกแคว้นของพระองค์ ดังนั้น พระราชาที่บกพร่องต่อหน้าที่ จึงชื่อว่า เป็นผู้กระทำความผิดต่อเทวราชบิดร ความเป็น (เทว) บุตรของเขาจึงไม่มี การดำรงตำแหน่ง ความเป็นพระราชาที่ไม่มีเช่นกัน

ส่วนพระราชาที่มีคุณธรรม เป็นผู้ที่สนับสนุนส่งเสริมให้สัตว์ทั้งหลายกระทำความดี และ ลงโทษผู้กระทำความชั่ว ปราบปรามคนทุจริต คนฉ้อโกงภายในแคว้นแคว้นของตน และคุ้มครอง ราษฎรด้วยความเป็นธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ มหาเทพทั้งหลายก็มีความยินดี จะคอยปกป้องพระราช าเหล่านั้น ดวงดาว พระจันทร์ และพระอาทิตย์ ก็จะปรากฏตามปกติ ลมพัดและฝนก็ตกตามฤดูกาล ภัคษาหารก็อุดมสมบูรณ์เหมือนแดนสวรรค์ของเทพ ดังนั้น พระราชาที่มีคุณธรรม จึงสมกับความเป็น เทวบุตรและความเป็นพระราชาอย่างแท้จริง

บทที่ 14 สุตัมภวาปริวรรต ว่าด้วยแหล่งกำเนิดที่ดี

ในบทนี้ ได้กล่าวถึงพระราชโอรสองค์หนึ่ง นามว่า สุตัมภวา ผู้เป็นพระจักรพรรดิปกครองทวีปทั้ง 4 ในระหว่างบรรทมในราชธานีชินเนทรโฆชะ ได้สุบินเห็นพระรัตนโจนยะ กำลังแสดงสุวรรณประภาโสตตมสูตรอยู่ในท่ามกลางดวงอาทิตย์ เมื่อตื่นจากบรรทม พระราชาจึงเสด็จออกไปตามหาพระรัตนโจนยะเพื่อขอให้ท่านแสดงธรรมจักร คือ สุวรรณประภาโสตตมสูตรแก่พระองค์ ด้วยอานิสงส์แห่งการฟัง และอนุโมทนากับพระสูตรนี้ พระราชาสุตัมภวาได้อุบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอีก 99 ล้านกัลป์ และเป็นท้าวสักกะเทวราชอีกหลายล้านกัลป์ พระชาติสุดท้ายได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระศากยมุนีพุทธเจ้า ส่วนพระรัตนโจนยะภิกษุผู้แสดงธรรมนั้น คือ พระอภิชัยภยตถาคต

บทที่ 15 ยักขาครยรักษาปริวรรต ว่าด้วยการอารักขาของยักข์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของผู้ที่ทำการเผยแผ่และผู้ฟังสุวรรณประภาโสตตมสูตรว่า จะได้รับการอารักขาจากเทพเทวดา และยักข์ เช่น พระมหาพรหม มหาเทพไนไตรตรีงษ์ พระสรวิติ พระอินทร์ พระศรี ท้าวมหาราชทั้ง 4 จอมยักข์สัญญาชญะ มณีภักษยักข์ ปุณณภักษยักข์ กุมภีรักษักข์ อภูวากยักข์ และปิงคลยักข์ พญานาคอนวดปตะเนมมหาสมุทร พญานาคมุจลิน พญานาคเอลาปัตตพญานาคันนทะเลและพญานาคอุปันนทะเลทั้งสอง พญาทินนร พญาครุฑ เทพอสูรวลี ราหู นมุจ วิเวจิตรสังวร ประหาทะ ขริสกันธะ และเทพอสูรูอื่นๆ รวมทั้งหมู่เทวดาประจำที่ต่างๆ เช่น เทวดาประจำภาคพื้นดิน เทวดาประจำพืชผล เทวดาประจำอาราม เทวดาประจำต้นไม้ เทวดาประจำเจดีย์ และเทวดาประจำแม่น้ำ ถึงแม้ยักข์และเทพอสูรูจะเป็นที่หวาดกลัวของสรรพสัตว์ เพราะมีฤทธิ์กำลังมาก แต่สำหรับผู้เผยแผ่และผู้ฟังสุวรรณประภาโสตตมสูตรนี้ ยักข์และเทพอสูรูเหล่านี้จะเข้าไปให้การคุ้มครองและอารักขาพวกเขา จากภัยอันน่ากลัวต่างๆ

บทที่ 16 ทศเทพบุตรสหัสรวยาภรณ์ปริวรรต ว่าด้วยการพยากรณ์หมื่นเทพบุตร

เริ่มต้นของบทนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์ผู้เป็นสัตบุรุษทั้งสาม ดังนี้

1. สัตบุรุษรุจิเรตตะ จะตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สุวรรณรัตนจักรฉัตรภูตถาคต
2. สัตบุรุษรูปยเกตตะ จะตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สุวรรณชมพูวัชกาณจนานาภตถาคต
3. สัตบุรุษรูปยประภะ จะตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สุวรรณศรัทมิประภาสครรภตถาคต

จากนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงพยากรณ์หมื่นเทพบุตรที่มีชวลนานตรเตโฆราชเป็นหัวหน้า จะบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณที่มีชื่อและโคตรเป็นอย่างเดียวกัน เป็นพระพุทธเจ้าทั้งหมื่นองค์ มีพระนามว่า ประสันนวทโนตปลคันธกุฎะ ทั้งนี้เพราะการสั่งสมกุศลมูลด้วยการฟังสุวรรณประภาโสตมสูตร และด้วยอำนาจของพระณินานที่ได้อำนาจไว้ในปางก่อน จึงทำให้หมื่นเทพบุตรที่มีชวลนานตรเตโฆราชเป็นหัวหน้าได้รับการพยากรณ์ไว้ในอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณจากพระพุทธเจ้า

บทที่ 17 วยาริประศมนปริวรรต ว่าด้วยการทำให้โรคสงบ

บทนี้เป็นเรื่องในอดีตที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า หลังการปรินิพพานของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านามว่า รัตนศิขิ ได้มีพระราชาองค์หนึ่งนามว่า สุเรศวรประภะ เป็นพระราชาที่ครองราชสมบัติด้วยความเป็นธรรม และในแว่นแคว้นของพระองค์นั้น มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่า ชฎินธร เป็นแพทย์รักษาโรคที่รอบรู้เรื่องธาตุและเรื่องอายุรแพทยศาสตร์ถึง 8 สาขา และเศรษฐีคนนี้ก็มิบุตรคนหนึ่งนามว่า ชลวาหนะ เป็นผู้มีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ และเชี่ยวชาญในกระบวนการศาสตร์ทั้งปวงในสมัยนั้น ณ แว่นแคว้นของพระเจ้าสุเรศประภะ ประชาชนหลายแสนคนได้รับความเดือดร้อนและทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสจากโรคนานาชนิด บุตรของเศรษฐี ชลวาหนะ เกิดความสงสารผู้คนเหล่านั้น จึงเดินทางไปหาเศรษฐีชฎินธร ผู้เป็นบิดาเพื่อถามถึงภูมิปัญญาเรื่องธาตุ ซึ่งเศรษฐีชฎินธรได้อธิบายไว้ดังนี้

ในหนึ่งปีมี 12 เดือน สามเดือนเป็นฤดูฝน อีกสามเดือนเรียกว่า ฤดูใบไม้ร่วง สามเดือนเหมือนกันเป็นฤดูหนาว และอีกสามเดือนเป็นฤดูร้อน (หนึ่งปีมี 4 ฤดู) แต่ถ้านับตามเดือน จะแบ่งเป็น 6 ฤดู (ฤดูละ 2 เดือน คือ เหมันต์ = ฤดูหนาว, ลีลิตะ = ฤดูหมอกหรือน้ำค้าง, วสันต์ = ฤดูใบไม้ผลิ, คิมหันต์ = ฤดูร้อน, วัสสานะ = ฤดูฝน, สารท = ฤดูใบไม้ร่วง)²⁵ ข้าวและน้ำจะเปลี่ยนไปตามฤดูกาล และธาตุอินทรีย์ก็จะเปลี่ยนไปตามฤดูกาลเช่นกัน เมื่ออินทรีย์เปลี่ยน ก็จะทำให้เกิดโรคต่างๆ ขึ้นกับสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น แพทย์จะต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนฤดูทุก 3 เดือน รวม 4 ครั้ง และภูมิปัญญาเรื่องธาตุ 6 จึงจะสามารถกำหนดอาหาร น้ำ และยาตามธาตุที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ดังนี้

1. โรคลมมาก จะกำเริบในฤดูฝน โรคน้ำดี จะรุนแรงในฤดูใบไม้ร่วง ทั้งโรคลมและโรคน้ำดีจะกำเริบพร้อมๆ กันในฤดูหนาว ส่วนโรคเสมหะมาก จะเป็นในฤดูร้อน (โรคเกี่ยวกับธาตุเปลี่ยนไปตามฤดูกาล)

²⁵ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, คำเรียกชื่อฤดูต่างๆ, จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 6 ฉบับที่ 56 มกราคม 2539, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.royin.go.th<คลังความรู้ [5 พฤษภาคม 2561].

2. รสมัน รสเผ็ดร้อน รสเค็ม รสเปรี้ยว เหมาะกับฤดูฝน รสเผ็ดร้อน รสหวาน รสเย็น เหมาะกับฤดูใบไม้ร่วง รสหวาน รสเปรี้ยว รสมัน เหมาะกับฤดูหนาว รสหยาบ (รสที่ไม่มัน) รสเผ็ด ร้อน รสขม เหมาะกับฤดูร้อน

3. เพียงไม่นานที่ทานอาหารเข้าไป เสมหะที่มีอยู่มากจะกำเริบขึ้นมา น้ำดีปริมาณมากก็จะออกมา ในระหว่างที่ย่อยอาหาร และทันทีที่อาหารถูกย่อย ธาตุลมที่มีอยู่มากก็จะปะทุขึ้นมา ในลักษณะนี้เอง ที่ทำให้ธาตุทั้งสามกำเริบขึ้นมา

4. ควรบำรุงร่างกายแก่คนที่มีลมมาก ให้อาบน้ำแก่คนที่มีน้ำดีมากไป และให้อาหารที่ทำให้ อาเจียนแก่คนที่มีเสมหะมาก ในกรณีโรคทั้งสามเกิดขึ้นพร้อมกัน ก็ควรใช้ยาระงับที่เป็นคุณแก่โรค ทั้งสามด้วย

5. ดังนั้น จึงควรรู้ว่าช่วงไหนจะมีลมมาก น้ำดีมาก หรือเสมหะมาก หรือมีมากทั้งสาม อย่าง เพื่อแพทย์จะได้ประกอบอาหาร น้ำ และยาได้อย่างถูกต้องตามกาลเวลา ธาตุ และบุคคลที่ป่วย

หลังจากจบการศึกษาอายุรแพทย์ทั้ง 8 และภูมิปัญญาเรื่องธาตุจากเศรษฐีขุณินธรผู้เป็น บิดา เศรษฐีบุตร ชลวาหนะก็ได้เข้าไปทุกหนทุกแห่งในแคว้นของพระราชาสุเรศวรประภาะ เพื่อช่วย รักษาสรรพสัตว์หลายโกฏิหมื่นแสนคนให้หายจากโรคนานาชนิด ทำให้พวกเขาได้รับความสุขกาย จึงมี ปิติโสมนัสอย่างหาที่สุคติได้

บทที่ 18 ชลวาหนัสยัตสยไวเนยปวิวรรต ว่าด้วยปลาที่ควรแนะนำของชลวาหนะ

ในบทนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าเรื่องเศรษฐีบุตรชลวาหนะต่อไปอีกว่า ครั้งหนึ่ง เศรษฐี บุตรนี้ได้เข้าไปที่ป่ากันดารแห่งหนึ่ง เมื่อมาถึงสระใหญ่ชื่อ อฏวิสัมภาวะ พบปลาหลายร้อยตัวใน จำนวนหมื่นตัวกำลังขาดน้ำ จึงเกิดการอุญจิตต่อปลาเหล่านั้น เทวดาที่อยู่บริเวณนั้น ได้แนะนำให้เศรษฐี บุตรกล่าวคำว่า ชลวาหนะ (ซึ่งแปลว่าผู้นำน้ำมา) 2 ครั้ง สระนั้นก็จะมีน้ำขึ้นมาอีกครั้ง แต่หลังจากได้ สำรวจบริเวณนั้นโดยทั่วๆ แล้ว เศรษฐีบุตรจึงพบสาเหตุของการขาดน้ำในสระดังกล่าวว่า เป็นเพราะ คนชั่วกลุ่มหนึ่งต้องการปลาหมื่นตัวนั้น จึงผันน้ำจากแหล่งกำเนิด คือ มหานทีที่ชื่อว่า ชลาครมา ให้ไหล ลงสู่เหวลึก จนน้ำจำนวนมากไม่อาจไหลมาที่สระน้ำซึ่งมีปลาหมื่นตัวอยู่ จากนั้น เศรษฐีบุตรชลวาหนะ จึงรีบเดินทางไปขอช้าง 20 เชือกจากพระสุเรศวรประภาะราชา ซึ่งเขากับบุตรสองคนชื่อชลามพร และ ชลครภาะ ก็ได้นำช้างพระราชทาน 20 เชือกพร้อมถุงใส่น้ำ 100 ถุง เดินทางไปที่แม่น้ำชลาครมา เอา น้ำบรรจุถุงทั้งหมดจนเต็ม บรรทุกบนหลังช้าง และเดินทางต่อไปที่สระใหญ่ อฏวิสัมภาวะ เพื่อเทน้ำ ทั้งหมดลงไปทั่วทุกทิศของสระ พร้อมกับนำอาหารมาเลี้ยงปลาเหล่านั้นด้วย ในขณะเดียวกัน เศรษฐี บุตรนั้นก็ได้แสดงธรรม (ปฏิบัติสมุบบาท) แก่ปลาทั้งหมด และได้อธิษฐานให้พระรัตนคติ พุทธเจ้าผู้ตั้งปณิธานเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ว่า เมื่อใกล้ตาย สัตว์เหล่าใดในสิบทิศได้ฟังชื่อของเรา

แล้ว สัตว์เหล่านั้นครั้นจืดจากอัทธานั้นแล้ว จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ด้วยอานิสงส์ในการ เจริญพุทธานุสติและการฟังธรรม ปลาทั้งหมื่นตัวจึงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรหมื่นองค์บนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ ซึ่งเป็นหมื่นเทพบุตรที่มีชวลงานตรเตโชราชเป็นหัวหน้าที่ได้รับการพยากรณ์ในอนุตตร สัมมาสัมโพธิญาณ ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 16

บทที่ 19 วยาขรีปวิวรรต ว่าด้วยแม่เสือ

ในบทนี้ กล่าวถึง เรื่องของพระโพธิสัตว์ที่ได้สละร่างกายของตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อ ผู้อื่น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญและตรัสให้พระภิกษุทั้งหลายไหว้และเคารพอัฐิธาตุของพระ โพธิสัตว์ผู้ได้วิมุตติที่ประกอบด้วยคุณอันประเสริฐยิ่ง เป็นผู้มีความฉลาด มีความเพียรมาก มีความ สันโดษ และยินดีในการบริจาคอยู่เสมอ เนื้อหาในบทนี้สรุปโดยย่อได้ว่า ในอดีตกาล มีพระราชองค์ หนึ่งนามว่า มหารถะ มีพระโอรส 3 องค์ คือ มหาประณาทะ มหาเทวะ และมหาสัตวะ ซึ่งในวันหนึ่ง เจ้าชายทั้งสามพระองค์ได้เสด็จตามพระราชบิดาไปที่อุทยานเพื่อทรงกีฬา แต่พลัดหลงเข้าไปในป่า ใหญ่ของอุทยาน และได้พบแม่เสือดัวหนึ่ง เฟ็งคลอดลูกเสือ 5 ตัว ได้เพียง 7 วัน มีร่างกายซูบผอม มาก เพราะขาดอาหารเป็นเวลานาน และกำลังกระวนกระวายด้วยความหิวกระหาย แต่ไม่สามารถ ออกไปหาอาหารในที่อื่นได้ เจ้าชายมหาสัตวะผู้มีจิตเปี่ยมด้วยความกรุณา จึงตัดสินใจเข้าไปในดง ของแม่เสือแต่เพียงผู้เดียว ก่อนจะสละร่างกายให้เป็นอาหารแก่แม่เสือและลูกเสือ มหาสัตวะได้ตั้ง ปณิธานว่า “ขอให้ข้าพเจ้าผู้มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะสละร่างกายให้เป็นประโยชน์ต่อสัตว์ด้วยความ กรุณา ขอให้ข้าพเจ้าได้บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นบรมสุขด้วยเถิด ขอให้พระโพธิญาณที่ ปราศจากโรค ปราศจากความร้อนที่พระชินบุตรบูชาแล้ว จงช่วยให้ข้าพเจ้าได้ผ่านพ้นภัยในมหาสมุทร คือภพทั้งไตรโลก” และด้วยความกรุณาของมหาสัตวะ แม่เสือและลูกอ่อนจึงมีชีวิตอยู่รอดต่อไป หลัง การเสียชีวิตของเจ้าชาย พระบิดาได้สร้างสถูปเพื่อไว้เป็นที่ระลึก

บทที่ 20 สรวตถาคตัสตวปวิวรรต ว่าด้วยการสวดดีพระตถาคตทั้งปวง

เนื้อหาในบทนี้ จะเริ่มด้วยการกล่าวสวดดีพระตถาคตสุวรรณรัตนจักรัจฉัตรกฐณะของพระ โพธิสัตว์หลายแสนองค์ ว่าพระวรกายของพระชินะเปล่งปลั่งดุจสีทอง พระองค์มีเสียงกึกก้องยิ่งกว่า เสียงพรหม และเสียงไพเราะของพระองค์สามารถสะท้อนกลับได้ถึง 60 ครั้ง พระองค์เป็นพระชินะที่มี จิตประกอบด้วยคุณทั้งปวง ทรงอนุเคราะห์ประโยชน์อย่างยิ่งแก่สรรพสัตว์ ได้ทรงแสดงความสุขอย่าง ยิ่งคือพระนิพพาน ต่อจากนั้น พระโพธิสัตว์รุจิรเกตุ ได้กล่าวสวดดีสรรเสริญคุณอันงดงามของพระ ตถาคตสุวรรณรัตนจักรัจฉัตรกฐณะว่ามีลักษณะงามหลายร้อยพัน ได้เปล่งปลั่งดุจจรัศมีเป็นพัน พระองค์ ทรงเป็นผู้ประกอบด้วยคุณแห่งองค์สมามิโพธิญาณ ทรงปรากฏในทุกไตรโลกธาตุ และเปล่งประกายไป

ถึงพันโกฏิเศษตร พระทนต์ที่เรียงรายเป็นแถวมีสีขาวเหมือนนํ้านมโค เหมือนสังข์ เหมือนดอกบัวขาว หรือพระจันทร์ได้เปล่งประกายออกมาจากพระโอษฐ์ของพระองค์ พระเกศาขมวดเป็นทักษิณาวรรต ดุจพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว ส่องประกายอยู่กลางพระพักตร์ดุจพระอาทิตย์ส่องแสงอยู่บนท้องฟ้า

บทที่ 21 นิคมปวิวรรต ว่าด้วยบทลงท้าย

บทสุดท้ายนี้ พระโพธิสัตว์สัมมุจยา ได้กล่าวสวดดีพระศากยมุนีเถาคถาว่า พระเถาคถาเป็นผู้มีความกรุณา ทรงเป็นนรเทพที่เป็นธงชัยของตระกูลศากยะ และเป็นผู้แสดงพระสูตรนี้ให้ปรากฏ เพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์ทั้งหลายในโลกทั้งปวง กายของพระสาวกทั้งหลายเป็นสิ่งว่างเปล่า ที่อยู่อาศัยของสัตว์สองเท้าผู้ประเสริฐสุดก็ว่างเปล่า และสิ่งทั้งหลายทั้งปวงโดยธรรมชาติก็ว่างเปล่า สัตว์ทั้งหลายก็ว่างเปล่าด้วย จะไม่ปรากฏมีอาตมมันใดๆ เลย ข้าพระองค์จะรำลึกถึงพระชินพุทธเจ้าอยู่เนื่องนิตย์ และได้ตั้งปณิธานไว้เป็นนิตย์ เพื่อให้ได้พบสุริยะคือองค์พระพุทธรูปเจ้า ขอพระพุทธรูปเจ้าประทานความกรุณาแก่พวกข้าพระองค์ ขอให้พวกข้าพระองค์ได้เห็นรูปอันงดงามนั้น จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จลุกจากอาสนะ และตรัสด้วยสำเนียงที่ไพเราะดุจเสียงพรหมว่า “สาธุ สาธุ กุลเทวดา พระศาสดาจะประทานแก่เธอ สาธุ กุลเทวดา ขอประทานสาธุแก่เธออีกครั้ง”

ในท้ายสุดของบท พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย มีพระโพธิสัตว์สัมมุจยกุลเทวดา และพระสรวิสมาหาเทวีเป็นประมุข พร้อมกับผู้ที่อยู่ในการประชุมทั้งหมด ซึ่งมีเทวดา มนุษย์ อสูร ครุฑ กิณนร และมโหระคะ เป็นต้น ต่างมีความชื่นชมยินดีในพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า

2.2.2 อิทธิพลของสุวรรณประภาโสตตมสูตร

หลังจากที่สุวรรณประภาโสตตมสูตรถูกค้นพบเมื่อประมาณพันห้าร้อยปี พระสูตรนี้ก็ได้รับความสนใจอย่างมากจากนานาประเทศ ทำให้มีการนำมาแปลเป็นภาษาต่างๆ มากมาย และมีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา มหายาน อย่างเช่น จีน ทิเบต และญี่ปุ่น มีการนำพระสูตรนี้มาสวดสังวัธยายกันอย่างแพร่หลายมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ สุวรรณประภาโสตตมสูตรจึงมีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมของประชากรในแถบเอเชียตะวันออกเฉียง ในหลายๆ ด้าน ดังนี้

2.2.2.1 ด้านคำสอน

คำสอนในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ทำให้มีการปฏิบัติตัวอย่างแพร่หลาย ที่สำคัญได้แก่

1. คำสอนเรื่องความกรุณาต่อสัตว์

การมีความเมตตากรุณาเพื่อโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์นั้น เป็นหนึ่งในปณิธานของผู้ที่ต้องการเป็นพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คนส่วนใหญ่อาจเข้าใจว่า สัตว์ในที่นี้หมายถึง เฉพาะมนุษย์เท่านั้น แต่หลังจากได้ศึกษาเรื่องราวการช่วยชีวิตปลาหมิ่นตัวของชลวาหนะในสุวรรณประภาโสตตมสูตร บทที่ 18 (ชลวาหนัสยมัตตสยไวเนยปริวรรต) พุทธศาสนิกชนในยุคหลังก็มีความกรุณาต่อสัตว์เดรัจฉานที่ตกทุกข์ได้ยากมากขึ้น ซึ่งเห็นได้ว่า ปัจจุบันนี้ มีการทำบุญปล่อยนก ปล่อยปลา และปล่อยเต่า ในประเทศทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแพร่หลาย ในบทความของเฮนรี่ ชิว และ เลอาห์ สโตกส์ (Henry Shiu and Leah Stokes) ได้อ้างถึงเหตุผลของการปล่อยสัตว์ด้วยกรุณาจิตจากตำราจีนเล่มหนึ่งชื่อ “วันซัน โถงกุย จี้-萬善同歸集” มีใจความว่า เพราะสัตว์ทั้งหลายยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ในชาติหนึ่งชาติใดอาจเป็นพ่อแม่ลูกกันก็ได้ การทำร้ายหรือฆ่าสัตว์ ก็เท่ากับเป็นการทำร้ายหรือฆ่าพ่อแม่หรือลูกของตนเอง ดังนั้น มนุษย์จึงควรทำการปล่อยสัตว์และช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก²⁶

2. คำสอนเรื่องศุนยตา

ในบทที่ 6 ของสุวรรณประภาโสตตมสูตร พระตถาคตได้ทรงใช้อุปมาในการอธิบายศุนยตาธรรมซึ่งเป็นธรรมที่ลึกซึ้งและเข้าใจยาก แก่สัตว์ที่มีความรู้น้อยและยังโง่งมอยู่ และในยุคหลังๆ จะเห็นได้ว่า มีการนำเอาวิธีการอุปมาทำนองเดียวกันนี้ มาปรับใช้ในการสาธยายศุนยตาธรรมและบทธรรมอื่นๆ ในลักษณะต่างๆ กัน ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

เว่ยหล่างได้อธิบายความว่างเปล่าของทุกสิ่งทุกอย่าง ด้วยการใช้อุปมาในโคลกดังนี้

ไม่มีต้นโพธิ์ ทั้งไม่มีกระจกเงาอันใสสะอาด

เมื่อทุกสิ่งว่างเปล่าแล้ว ฝุ่นจะลงจับอะไร²⁷

(สำนวนแปลของท่านพุทธทาสภิกขุ)

²⁶ Henry Shiu and Leah Stokes, **Buddhist Animal Release Practices: Historic, Environmental, Public Health and Economic Concerns**, Contemporary Buddhism, Vol. 9, No. 2, November 2008, 182.

²⁷ พระไพศาล วิสาโล, **ตามรอยท่านเว่ยหล่าง**, นิตยสารสารคดี : ปีที่ 30 ฉบับที่ 352 มิถุนายน 2557, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.visalo.org/article/sarakadee255706.htm> [14 พฤษภาคม 2561].

ส่วนในหนังสือ “Illuminating the Path to Enlightenment” ของท่านดาไล ลามะ (Dalai Lama) ²⁸ มีการใช้อุปมาในการอธิบายธรรมว่า ธรรมะคือ กระจกเงาบานหนึ่ง การกระทำใดๆ ทางกาย วาจา และใจคือ ภาพที่กระจกเงานั้นสะท้อนออกมา ดังนั้น เราควรสำรวจภาพที่เราเห็นในกระจกธรรมะนั้นบ่อยๆ เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของตัวเองอย่างต่อเนื่อง

3. องค์ความรู้เรื่องการทำให้โรคสงบ

ปัจจุบันนี้ สุวรรณประภาโสตตมสูตรเป็นหนึ่งในคัมภีร์ของฝ่ายมหายานที่มีนักวิชาการทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกได้ให้ความสนใจมากที่สุด โดยเฉพาะเนื้อหาในบทที่ 17 (วยาธิประสมนปริวรรต) ที่มีการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับธาตุและการรักษาโรคตามหลักอายุรเวทอินเดีย ซี. พี. ซาลกูเอโร (C. P. Salguero) นักวิชาการชาวอเมริกันได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการเรื่อง ‘On Eliminating Disease: Translations of the Medical Chapter from the Chinese Versions of the Sutra of Golden Light’ ตอนหนึ่งว่า “...ชาวพุทธจีนได้นำเนื้อหาในบทที่ว่าด้วยการทำให้โรคสงบในสุวรรณประภาโสตตมสูตร มาเป็นคำแถลงการณ์เบื้องต้นของภูมิปัญญาการรักษาโรคตามแนวพุทธศาสนา และเกือบทุกครั้งที่มีการประชุมเกี่ยวกับยาจีน ก็จะหยิบยกเรื่องนี้มากล่าวอ้างอยู่เสมอ...”²⁹ ส่วนซาลกูเอโรเองก็ได้แปลบทที่ว่าด้วยการทำให้โรคสงบนี้จากฉบับแปลจีนมาเป็นภาษาอังกฤษ โดยนำเอาฉบับแปลจีนของธรรมเกษมและของอิจิงมาแปลเคียงคู่กัน เพื่อจะได้เป็นฐานข้อมูลให้แก่ผู้ที่สนใจจะทำการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสุวรรณประภาโสตตมสูตรกับวรรณกรรมทางการแพทย์ของอินเดียอื่นๆ ในอนาคต³⁰

2.2.2.2 ด้านพิธีกรรมทางศาสนา

ความเชื่อความศรัทธาในอำนาจของสุวรรณประภาโสตตมสูตร ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมากมายในเอเชียตะวันออก โดยเริ่มจากพิธีกรรมสวดสังวัธยายสุวรรณประภาโสตตมสูตรในราชสำนักจีน ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 และในเวลาต่อมา ก็ได้เผยแพร่ไปยังเกาหลี และญี่ปุ่นตามลำดับ พิธีกรรมต่างๆ ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในสุวรรณประภาโสตตมสูตร พอจะกล่าวโดยสังเขปได้ดังนี้

²⁸ The Dalai Lama, *Illuminating the Path to Enlightenment*, (California : Thubten Dhargye Ling, 2005), 50.

²⁹ C.P. Salguero, *On Eliminating Disease : Translations of the Medical Chapter from the Chinese Versions of the Sutra of Golden Light*, eJournal of Indian Medicine Volume 6 (2013), 21.

³⁰ Ibid., 23.

1. การประกอบพิธีสารภาพบาป

การสารภาพบาปเป็นพิธีกรรมที่ในอินเดียโบราณ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวินัยสงฆ์ แต่ในปัจจุบันนี้ ที่ประเทศจีน การสารภาพบาปได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณพิธี ซึ่งการพัฒนา รูปแบบของพิธีสารภาพบาปในจีนนั้นได้เริ่มมีขึ้น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 โดยสุวรรณประภาโส ตมสูตรเป็นหนึ่งในคัมภีร์ที่ให้หลักคำสอนสำหรับการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว³¹ ดั่งเนื้อความในบท ที่ 3 ของสุวรรณประภาโส ตมสูตร (การสารภาพบาป) ที่กล่าวว่า การสารภาพบาปทั้งหลายที่เคย กระทำมาในอดีตและการตั้งปณิธานที่จะทำแต่กุศลกรรมเพื่อช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ รวมถึงการกล่าว สรรเสริญและการแสดงความนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าทั้งหลายและพระโพธิสัตว์ทั้งปวง จะช่วยลบ ล้างบาปกรรม ทำลายอุปสรรค และขจัดความทุกข์โศกทั้งหลายให้หมดสิ้นไป³²

นอกจากนั้น สุวรรณประภาโส ตมสูตรยังมีความเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของพระ โพธิสัตว์ด้วย สืบเนื่องมาจากเรื่องราวในอดีต เมื่อธรรมเกษมผู้เป็นคนแรกที่แปลสุวรรณประภาโส ตมสูตรเป็นภาษาจีน ได้นำเอาแนวคิดของความเป็นพระโพธิสัตว์เข้ามาในจีนเป็นครั้งแรก เขาได้ทำการ บวชเต๋าจิ้น (道進) ให้เป็นพระสงฆ์จีนรูปแรกที่ปฏิบัติศีลของพระโพธิสัตว์ โดยสั่งให้เต๋าจิ้นสารภาพ บาปเพื่อกำจัดอุปสรรคจากกรรมทั้งหลายให้หมดสิ้นไปก่อนจะสมาทานโพธิสัตว์ศีล ในปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนที่ต้องการปฏิญาณตนเป็นพระโพธิสัตว์ก็ต้องทำพิธีสารภาพบาปร่วมกับพิธีกรรมอย่าง อื่นๆ เช่นกัน³³

2. พิธีสวดสังวัธยายเพื่อคุ้มครองประเทศ

ในยุคระของญี่ปุ่น สุวรรณประภาโส ตมสูตรได้รับการยกย่องว่าเป็นพระสูตรสำหรับ ปกป้องประเทศ คือ เมื่อประมาณ ค.ศ.660 ราชวงศ์ถังของจีนและซิลลา (Silla) ของเกาหลี ได้รับ ชนะแบกเจ (Baekje) ซึ่งเป็นอีกหนึ่งอาณาจักรของเกาหลี และกำลังจะมากุ๊กคามญี่ปุ่น ดังนั้น ราช สำนกญี่ปุ่นจึงได้ทำพิธีสวดสังวัธยายสุวรรณประภาโส ตมสูตรขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อขจัดภัยคุกคาม ดังกล่าว ต่อมา ในปี ค.ศ. 741 จักรพรรดิโซมุ ได้ทรงก่อตั้งอารามสำหรับพระสงฆ์และแม่ชีในแต่ละ จังหวัดของญี่ปุ่น โดยพระสงฆ์ 20 รูปในแต่ละวัดจะต้องสวดสังวัธยายสุวรรณประภาโส ตมสูตรเป็น ประจำตามเวลาที่กำหนดเพื่อคุ้มครองประเทศ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสอนในสุวรรณประภาโส ตม

³¹ Dorothy C. Wong, *What's in a Buddha's Name: Case Study of a Sixth-Century Chinese Buddhist Stele from the Shaolin Monastery*. Treasures Rediscovered : Chinese Stone Sculpture from the Sackler Collections at Columbia University. New York, 2008, 22.

³² R.E. Emmerick, *The Sutra of Golden Light*, 11.

³³ Dorothy C. Wong, *What's in a Buddha's Name: Case Study of a Sixth-Century Chinese Buddhist Stele from the Shaolin Monastery*. 22.

สูตรที่ว่าท้าวจาดุมหาราชและเทพเจ้าอื่นๆ จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้ที่นับถือพระสูตรนี้ และถ้าพระราชามีความเลื่อมใสในพระสัทธรรม แวนแคว้นของพระองค์ก็จะได้รับความคุ้มครองจากทวยเทพเหล่านี้ แต่ถ้าพระราชามีไม่ทรงตั้งมั่นอยู่ในธรรม แวนแคว้นของพระองค์จะประสบแต่ความหายนะ³⁴

3. พิธีบูชาเทพธรรมบาลโพธิสัตว์ (พิธีกัณฑ์เทียน)

พิธีบูชาพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทพธรรมบาลที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตมสูตรได้เริ่มมีขึ้นในสมัยราชวงศ์สุยโดยคณาจารย์นิกายเทียนไท่ และต่อมาในราชวงศ์หมิง ได้พัฒนาจนกลายเป็นพิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาฝ่ายจีนที่เรียกว่า พิธีบูชาเทพธรรมบาลโพธิสัตว์ (กัณฑ์เทียน) ซึ่งเป็นพิธีที่บูชาพระโพธิสัตว์และเทพธรรมบาลทั้งหมด 24 องค์ที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตมสูตร อันได้แก่ (1) ศรีมหาเทวี (พระแม่ลักษมี) (2) สรัสวดีมหาเทวี (พระแม่สุรัสวดี) (3) ท้าว

มหาพรหม

(4) ท้าวศักรเทวราช (พระอินทร์) (5) พระมหाराชาธาตราชูฎ (ท้าวธรรฐเทวราช) (6) พระมหाराชาวิรุฒกะ (ท้าววิรุฬหกเทวราช) (7) พระมหाराชาวิรูปากษะ (ท้าววิรูปักษ์เทวราช) (8) พระมหाराชาไวศรณะ (ท้าวไวศรณ หรือ กุเวรมหาราช) (9) เทพคุหยบดี (10) ขุนพลปัญญาภัยกัษ (11) สกัณฑเทพ หรือ พระเวท (12) ปฤถิวีเทวดา หรือ พระธรรณี (13) เทพธิดาโพธิธรม (14) หาริตยักษิณี (นางอภิรดี) (15) เทพธิดาอารดินาม หรือ นางอภิรดีนาม (16) ท้าวเมศวร (17) เทพธิดามาริจิ (18) พระสุริยเทพ (19) พระจันทราเทพ (20) พระดารกาเทพ (21) ตริยตริ่งส์เทพ (22) พญายมราช (23) ท้าวสาครนาคราช (24) กิณนรราช หรือ อัคนีเทพ

2.2.2.3 ด้านประติมากรรมและงานศิลปะ

ความเชื่อความศรัทธาในสุวรรณประภาโสตมสูตร มีอิทธิพลต่อการสร้างประติมากรรมและภาพจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สวยงามในหลายๆประเทศ ดังนี้

1. รูปประติมากรรมขนาดใหญ่ของท้าวจาดุมหาราช ที่ประดิษฐานไว้ ณ บริเวณวิหารต้นในอารามทั่วประเทศจีน
2. รูปปั้นจตุโลกบาล ที่วัดจิโกจิ, ทะคะซะโงะ, จังหวัดเฮียวโงะ, ญี่ปุ่น
3. ประติมากรรมของยักษ์นิหาลิธิอุ้มบุตร จากเมืองเปศวาร์ อายุราวคริสต์ศตวรรษที่ 2-3 จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานอังกฤษ (British Museum)

³⁴ Chinese Buddhist Encyclopedia, **Golden Light Sutra**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.chinabuddhismencyclopedia.com/en/index.php?title=Golden_Light_Sutra [18 พฤษภาคม 2561].

4. ประติมากรรมของยักษ์นิหาริตี กับยักษ์ปัญญาภิระ ผู้เป็นสามี นางนิหาริตีถือกรวยแห่งความสมบูรณ์พูนผล และวางเท้านางเหนี่ยวามแห่งความบริบูรณ์ เป็นประติมากรรมจากเมืองเปศวาร์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 3 จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์อังกฤษ

5. ยักษ์นิหาริตีถือภีบาลบุตรที่เป็นภาพจิตรกรรมญี่ปุ่นในยุคคะมะกุระ ปัจจุบันได้รับการประกาศเป็นสมบัติของชาติ

6. ประติมากรรมของยักษ์นิหาริตีและบุตร ณ วัดเมนดุต (Mendut) เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย

7. ภาพจิตรกรรมประดับศาลเจ้าขนาดเล็กทามามุชิ (The Tamamushi Shrine) ของวัดโฮริวจิ ในเมืองนารา จะเป็นภาพที่หายากในยุคอาสึกะ หนึ่งในผลงานเหล่านั้น คือ ภาพวาดเรื่องแม่เสือจากวายุขีปริวรรตในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

8. ภาพจตุโลกบาล เทวดา เสนายักษ์ แวดล้อมอารักขาพระพุทธเจ้า เป็นผลงานภาพจิตรกรรมสมัยราชวงศ์ถัง ที่ถ้ำตุนหวง มณฑลกานซู และภาพพระพุทธเจ้าเทศนาสุวรรณประภาสสูตรภายในถ้ำม่อเกาคู หมายเลข 158 ก็เป็นงานจิตรกรรมที่มีชื่อเสียงมากเช่นกัน³⁵

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและเนื้อหาสำคัญของสุวรรณประภาโสตตมสูตร เห็นได้ว่าพระสูตรนี้มีสารัตถะที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าและทุกชนชั้น แม้จะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาเมื่อพันกว่าปีที่แล้ว แต่ก็มีคนนำมาสวดสังวธยายกันอย่างแพร่หลายเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ อันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียง เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี และทิเบต เนื่องจากสุวรรณประภาโสตตมสูตรเป็นพระสูตรเก่าแก่ที่สันนิษฐานว่าน่าจะมีอยู่ก่อนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงเวลาไม่นานนักหลังจากที่พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้เริ่มมีการพัฒนาหลักคำสอนต่างๆให้มีความโดดเด่นขึ้น แนวการเขียนของพระสูตรนี้จึงดูเหมือนกับจะพยายามรวบรวมสารัตถะในหลายแนวความคิดที่เป็นอุดมการณ์ใหม่ๆของฝ่ายมหายานในช่วงเวลานั้นเข้าไว้ด้วยกัน แต่ในทิศทางที่ค่อนข้างกระจัดกระจายไม่เป็นหมวดหมู่ ดังนั้น ในบทที่ 3 ผู้ศึกษาจะรวบรวมแนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตรมาศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดต่อไป

³⁵ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรณทราชาสูตร, (73).

บทที่ 3

แนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนาหายานที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

ความไม่สอดคล้องกันในเนื้อหาของสุวรรณประภาโสตตมสูตรบ่งชี้ให้เห็นว่าพระสูตรนี้คงไม่ได้รจนาโดยผู้แต่งเพียงคนเดียว เนื้อหาในพระสูตรจะประกอบด้วยหลากหลายแนวความคิดที่เป็นอุดมการณ์ใหม่ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในยุคก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 5 แต่วิธีการอธิบายแนวความคิดที่มีปรากฏในพระสูตรดูไม่ได้เป็นระบบเหมือนในคัมภีร์อื่นๆ จึงทำให้ยากต่อการเข้าถึงสารัตถะของคำสอนเหล่านั้น หลังจากที่ได้อ่านพระสูตรนี้อย่างละเอียด ผู้ศึกษาจึงได้ข้อสรุปว่า เนื้อหาในหลายๆ บทของพระสูตรนี้ได้สอดแทรกแนวความคิดหลักของพระพุทธศาสนาหายานอยู่ 3 ประการ ได้แก่ แนวความคิดเรื่องอนุตตรบูชา แนวความคิดเรื่องตรีกาย และแนวความคิดเรื่องปรัชญาศูนยตา ซึ่งจะนำแนวความคิดเหล่านี้จากคัมภีร์อื่นๆ มาศึกษาควบคู่กับที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตรตามลำดับดังนี้

3.1 แนวความคิดเรื่องอนุตตรบูชา

ขั้นตอนของการเป็นพระโพธิสัตว์ของพระพุทธศาสนาหายานในยุคแรกๆ นั้น มักจะเริ่มต้นด้วยเรื่อง “โพธิจิตโตตตปาท-การเกิดจิตมุ่งไปสู่อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ” ซึ่งจะประกอบด้วยปัจจัย 3 อย่าง คือ มีความคิดที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง มีการตั้งปณิธานอันแน่วแน่ และการได้รับพยากรณ์ แต่ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 4 นักปรัชญาชาวพุทธได้เพิ่มขั้นตอนที่บุคคลธรรมดาทั่วไปจะต้องประพฤติปฏิบัติในเบื้องต้นเพื่อเตรียมตัวก่อนการเกิดขึ้นแห่งโพธิจิต โดยมี 2 แนวคิด คือ แนวคิดเรื่อง โคตร (gotra) ซึ่งหมายถึง ตระกูล หรือผู้อยู่ในหัวต่อระหว่างความเป็นปุถุชนกับความเป็นอริยบุคคล³⁶ และแนวคิดเรื่อง อธิมุक्ति (adhimukti) หมายถึง ความมุ่งมาดปรารถนา (aspiration) อันเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่อยู่ในขั้นโคตร³⁷ พอมาในคริสต์ศตวรรษที่ 7 ท่านศานติเทวะ นักปราชญ์คนสำคัญของนิกายปราสังคิกะ ซึ่งเป็นนิกายย่อยของสำนักมหายาน ได้แสดงขั้นตอนเพิ่มเติม เรียกว่า อนุตตรบูชา (Supreme Worship) หมายถึงการบูชาอันสูงสุด หรือการบูชาอย่างยิ่ง โดยท่านศานติเทวะไม่คอยให้ความสำคัญกับโคตร และอธิมุक्तिเท่าใดนัก แต่จะเน้นเรื่องการมี

³⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), 53.

³⁷ Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, 53.

ศรัทธา การกราบไหว้บูชา การภาวนา การสวดมนต์ และการมีความรักดีต่อพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เป็นหลัก³⁸ ซึ่งลำดับต่อไป จะศึกษาวิเคราะห์เฉพาะแนวความคิดเรื่องอนุตรบุชา ดังนี้

3.1.1 แนวความคิดเรื่องอนุตรบุชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 อนุตรบุชาหรือการบูชาอันสูงสุดได้กลายเป็นอุดมการณ์ที่โดดเด่นของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน³⁹ การปลุกโพธิจิตให้เกิดขึ้นหรือการเตรียมตัวก่อนการเกิดขึ้นแห่งโพธิจิตในรูปแบบของอนุตรบุชานั้น จะเป็นลักษณะของการน้อมนำจิตให้เกิดความศรัทธา โดยทำการสักการะ กราบไหว้บูชา สรรเสริญพระคุณ และแสดงความจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มขึ้นตอนของการบูชาเพื่อพัฒนาจิตให้มีความประณีตมากขึ้น เช่น มีการสวดมนต์ และการอนุโมทนาบุญ เป็นต้น ซึ่งแนวทางในการปฏิบัติอนุตรบุชานี้ ที. อาร์. ศรีมมะ (T. R. Sharma) ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “An Introduction to Buddhist Philosophy (Vijñānavā and Mādhyamika)” มีความตอนหนึ่งว่า

แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการบูชา สามารถค้นพบได้จากงานวรรณกรรม 2 เล่มของศานติเทวะ คือ โพธิจริยาวดารและศึกษาสมุจจัย ซึ่งได้บรรจุรายละเอียดเกี่ยวกับการบูชาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ไว้มากมาย กล่าวคือ คัมภีร์ศึกษาสมุจจัยได้กำหนดหลักปฏิบัติพื้นฐานของการบูชาอันสำคัญไว้ 3 ประการคือ การมุ่งพัฒนาจิตเพื่อการตรัสรู้ให้เจริญยิ่งขึ้นไป การได้หยั่งรู้ถึงหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง และการพัฒนาจิตให้ประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อมนุษย์ทั้งหลาย ส่วนคัมภีร์โพธิจริยาวดาร ได้เน้นให้ผู้ปฏิบัติมีจิตศรัทธา หมั่นแสดงความเคารพและวิงวอนขอร้องต่อพระตถาคต เพื่อให้สำเร็จผลตามความปรารถนา คือ ความต้องการที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อเกื้อกูลแก่หมู่สัตว์ด้วยความกรุณาอันยิ่งใหญ่ การปฏิบัติเช่นนี้ถือเป็นการเกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เป็นความปรารถนาอันเต็มเปี่ยมด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในกระบวนการปฏิบัติของอนุตรบุชา เพื่อการพัฒนาระดับจิตของตนให้สูงขึ้น จนบรรลุความเป็นพุทธะได้อย่างเหมาะสม⁴⁰

จากความข้างต้นนี้ เห็นได้ว่าอนุตรบุชาเป็นการบูชา อันประเสริฐที่ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงความเคารพสรรเสริญพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ด้วยการสักการะ กราบไหว้บูชาเท่านั้น ยังเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการอบรมจิตของผู้ปฏิบัติให้พร้อมก่อนโพธิจิตจะปรากฏขึ้น ดังนั้น ตาม

³⁸ Ibid., 50.

³⁹ Ibid., 54.

⁴⁰ T. R. Sharma, *An Introduction to Buddhist Philosophy [Vijñānavā and Mādhyamika]*,

แนวความคิดเรื่องอนุตตรบูชา ผู้ปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์จะต้องทำตามข้อปฏิบัติเบื้องต้นของอนุตตรบูชาซึ่งได้แสดงไว้ในหนังสือของพระ ทยาล (Har Dayal) ว่ามี 6 ประการ คือ⁴¹

1. วันทนา และบูชา (Vandanā and Pūjā)
2. ศรณคมนะ (Śaraṇa-gamana)
3. ปาปเทศนา (Pāpa-deśanā)
4. ปุณยานุโมทนา (Puṇy-ānumodanā)
5. อธิษณณา และยาจนา (Adhyeṣaṇā and Yācanā)
6. ปริณามนา และอาตมภาวะปริตยาคะ (Parināmanā and Ātma-bhāvādi-parityāgaḥ)

ส่วนที่. อาร์. ศรมะ ได้อ้างตามปรัชญากรรมตีผู้แต่งอรรถกถาคัมภีร์โพธิจรยาวดารว่า องค์ประกอบของอนุตตรบูชาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์โพธิจรยาวดารมี 8 ประการ คือ⁴²

1. วันทนา (Vandanā)
2. บูชนา (Pūjanā)
3. ศรณคมนะ (Śaraṇagamana)
4. ปาปเทศนา (Pāpadeśanā)
5. ปุณยานุโมทนา (Puṇyānumodanā)
6. พุทธจริเยษณา (Buddhādhyeṣaṇā)
7. ยาจนา (Yācanā)
8. โพธิปริณามนา (Bodhiparināmanā)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้ศึกษาจะกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์อนุตตรบูชา ในสุวรรณประภาโสตตมสูตรด้วยข้อปฏิบัติเบื้องต้น 7 ประการ ได้แก่ (1) วันทนา และบูชา (2) ศรณคมนะ (3) ปาปเทศนา (4) ปุณยานุโมทนา (5) อธิษณณา และยาจนา (6) ปริณามนา (7) อาตมภาวะปริตยาคะ

3.1.2 อนุตตรบูชาในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะมีข้อปฏิบัติเบื้องต้น 7 ประการของอนุตตรบูชาปรากฏอยู่หลายแห่ง ซึ่งจะนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

⁴¹ Har Dayal, The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature, 54-57.

⁴² T. R. Sharma, An Introduction to Buddhist Philosophy [Vijñānavā and Mādhyamika], 128.

1. วันทนาและบูชา (Vandanā and Pūjā)

วันทนา คือ การกราบ การนมัสการ และการสดุดี⁴³ หมายถึง การแสดงความนอบน้อมการแสดงความเคารพ การไหว้ และการสรรเสริญ ซึ่งอาจมีรูปแบบต่างกันไป เช่น ท่านศานติเทวะนักปราชญ์ผู้สนับสนุนแนวความคิดเรื่องอนุตตรบูชา และผู้แต่งคัมภีร์โพธิจรยาวดารได้ใช้เพลงสวดในการสรรเสริญและแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นต้น⁴⁴ ส่วนในสุวรรณประภาโสตตมสูตร การแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระโพธิสัตว์จะมีปรากฏให้เห็นตั้งแต่เริ่มต้นของปริเฉทที่ 1 ดังนี้

โอม นมะ ศรีสรวพุทธโพธิสตุตเวภยะ/

โอม นมะ ศรีภควตโย อารยปรชญาปารมิตาย//

ตทยถา/โอม ศรุติสมฤตติคตวิชเย สุวาหา//⁴⁵

โอม ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระอารยปรัชญาปารมิตาอันล้ำค่า

โอม ขอความมีชัยจงมีแก่การดำรงอยู่ของพระธรรมคำสอน

การไหว้และการกราบพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งของวันทนา ซึ่งมีกล่าวไว้ในปริเฉทที่ 4 คาถาที่ 59 ดังต่อไปนี้

วานทามิ พุทธานัน คุณสาคโรปมาน

สุวรรณวรรณานวภาสิตทิกนตान/

เตช่า ชินานัน สรณัน วรชามิ

มูรธนา จ ตานสรวชินานุนนามิ//⁴⁶

ข้าพเจ้าขอไหว้พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เปรียบเหมือน

สาครแห่งคุณธรรมมีมณฑลเปล่งประกายเป็นสีทอง

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นเป็นที่พึ่ง

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นด้วยเศียรเกล้า (4/59)

⁴³ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **ลัทธิกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน**, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2511), 1014.

⁴⁴ Har Dayal, **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**, 54.

⁴⁵ ชะเอม แก้วคล้าย, **สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรทราชาสูตร**, 159.

⁴⁶ เล่มเดียวกัน, 177.

ส่วนการสรรเสริญจะเป็นในรูปแบบของการพรรณาสติคุณของพระตถาคตทั้งหลาย ซึ่งพบได้ในหลายแห่งของปริเฉทที่ 5 (กมลการสรวตถาคตสัตตวปริวรรต-ว่าด้วยเรื่องการส্তুติพระตถาคตทุกพระองค์ที่เป็นบ่อเกิดของดอกบัว) โดยจะยกคาถาที่ 18 ของปริเฉทนี้มาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ซิวศไตรปิ พุทธคุณานิ
 กลปสหสรศเต น หิ วกตุม/
 เย คุณสาธุนิวฤตติ ชินานำ
 สา จ วราครวิจิตร อเนโกะ//⁴⁷
 คุณของพระพุทธเจ้า ถึงแม้มีร้อยล้าน
 ก็ไม่สามารถพรรณนาได้หมดในพันร้อยกลับ
 เพราะความดีแห่งคุณของพระชินพุทธเจ้านั้น
 เป็นสิ่งประเสริฐ เลิศ และวิจิตรโดยอเนกประการ (5/18)

บูชา คือ การบูชา การกราบไหว้ การไหว้เจ้านายหรือเทวดา⁴⁸ หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง การแสดงความเคารพบุคคล หรือสิ่งที่มีชีวิตด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ รวมถึงการยกย่องเทิดทูนด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้⁴⁹

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตรจะพบการบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยเครื่องสักการะ นานาประการในปริเฉทที่ 5 คาถาที่ 17 ดังนี้

เตช ชินาน กโรมิ ปรมามิ
 กายตุ วาจมนเนน ปรมนนะ/
 ปุชฺชปปรทานสุคนฺธปรทาโน
 รุวรรณศเตน สุเจตสี จาปี//⁵⁰
 ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น
 ด้วยกาย วาจาและใจที่เลื่อมใส

⁴⁷ เล่มเดียวกัน, 188.

⁴⁸ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **สัทภทต-ไท-อังกฤษ อภิธาน**, 768.

⁴⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), 634.

⁵⁰ ชะเอม แก้วคล้าย, **สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรณูราชสูตร**, 188.

ด้วยการถวายดอกไม้และเครื่องหอม

ด้วยร้อยคำสรรเสริญ และด้วยใจที่ผ่องใส (5/17)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าวันทาและบูชาที่มีปรากฏในสุพรรณประภาโสตตมสูตรนั้น เป็นการปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานของผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคต เพื่อแสดงความนอบน้อมและความเคารพต่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต ต่อพระธรรมคำสอน และต่อพระโพธิสัตว์ อันเป็นการฝึกอบรมกาย วาจา และใจของผู้ปฏิบัติให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ และเพื่อแสดงความกตัญญูทเวทิตาต่อพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และคุณของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นการขัดเกลาจิตใจของผู้ปฏิบัติให้มีความอ่อนโยนและมีความบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น ถือว่าเป็นการเตรียมกาย วาจา และใจให้พร้อมก่อนจะก้าวสู่ขั้นตอนของอนุตตรบูชาที่เป็นลำดับต่อไป

2. ศรณคมนะ (Saraṇagamana)

ศรณคมนะมาจากคำว่า “ศรณะ” ที่แปลว่า “ที่พึ่ง”⁵¹ และคำว่า “คมนะ” ที่แปลว่า “การได้การบรรลุถึง”⁵² มีความหมายว่า การถึงสรณะ การยึดเอาเป็นที่พึ่งที่ระลึก การถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก⁵³ ซึ่งพระรัตนตรัยในทรรศนะของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คือ รัตนะสามอันประกอบด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย⁵⁴

ในสุพรรณประภาโสตตมสูตร การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะนั้น จะกล่าวในลักษณะของการรำลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญ และการมีพระพุทธองค์เป็นที่พึ่งที่ระลึก จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจ ปลอดภัย มีความเข้มแข็งที่จะทำความดี ละเว้นจากการทำความชั่ว เพื่อพ้นจากอบาย ดังข้อความที่ปรากฏในคาถาที่ 73 และ 74 ของปริเฉทที่ 4 ตามลำดับข้างล่างนี้

ชาติสมโร นิตย ภเวย จาหิ

ชาติศดา ชาติสหัสสรโกญญะ/

อนุสมเรย สตติ มุณีนุฑริ

ศฤณวีย เตษำ วจันิ หยุทารม//⁵⁵

ขอให้ข้าพเจ้าพึ่งระลึกชาติได้เป็นนิตย

ตลอดร้อยชาติและพันโกฏิชาติ

⁵¹ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **สัททนต์-ไทย-อังกฤษ อภิธาน**, 1120.

⁵² เล่มเดียวกัน, 340.

⁵³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 404.

⁵⁴ Har Dayal, **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**, 55.

⁵⁵ ชะเอม แก้วคล้าย, **สุพรรณประภาโสตตมสูตรเทวราชสูตร**, 179.

ข้าพเจ้าจะระลึกถึงพระจอมมุนีอย่างต่อเนื่อง

ข้าพเจ้าจะฟังวณะอันสูงส่งของพระมุนีเหล่านั้น (4/73)

อนเนน จาหิ กุศลเนน กรมณา

ลภย พุทุเชหิ สทา สมาคมม/

วิวรชเยยิ ขลุ ปาปกรม

จเรย ปุณฺยานิ ศุภากรรณิ//⁵⁶

ด้วยกุศลกรรมนี้

ขอให้ข้าพเจ้าฟังได้สมาคมกับพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ

ข้าพเจ้าจะงดเว้นบาปกรรมอย่างเด็ดขาด

จะประพฤติดุญกรรมอันเป็นบ่อเกิดแห่งความตึงาม (4/74)

สรุปได้ว่า ศรณคมณะหรือการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของอนุตตรบูชาที่ทำให้ผู้ปฏิบัติหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้อบอุ่นใจ หายหวาดกลัว หายเศร้าหมอง มีกำลังใจในการทำความดีทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้สำเร็จ ซึ่งก็เป็นการพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง

3. ปาปเทศนา (Pāpadeśanā)

ปาปเทศนา คือ การแสดงบาป อันหมายถึง การสารภาพบาป หรือ การเปิดเผยความชั่วที่ตนได้สั่งสมไว้ หรือการประกาศความผิดพลาดที่ตนได้กระทำไว้⁵⁷

ตามแนวความคิดเรื่องอนุตตรบูชา ปาปเทศนาเป็นข้อปฏิบัติอันสำคัญอีกข้อหนึ่ง ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการสารภาพบาปของผู้ปฏิบัติโดยขยายความชั่วที่เขาได้กระทำไว้ในอดีตทั้งหมด โดยยอมรับว่าความชั่วที่ได้ทำไปแล้วนั้นเกิดขึ้นจากความโลภ ความโกรธ และความหลงของตนทั้งสิ้น และท้ายสุดคือ การให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่กระทำความชั่วเหล่านั้นอีกต่อไป⁵⁸

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ปริเฉทที่ 4 (เทศนาปวิวรรต) เป็นบทที่อธิบายเกี่ยวกับปาปเทศนา โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับชื่อภาษาอังกฤษของบทนี้ในหนังสือ The Sūtra of Golden Light โดย Emmerick ว่า การสารภาพบาป (Confession) ขั้นตอนของปาปเทศนาจะเริ่มด้วยการกล่าวคำ

⁵⁶ เล่มเดียวกัน, 180.

⁵⁷ พระมหาวิชาญ กำเหนิดกลับ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์โพธิจักรยาวดาร”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 87.

⁵⁸ Har Dayal, **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**, 55-56.

สารภาพบาปกรรมและความชั่วทั้งหลายที่เคยทำมาแล้วในอดีตต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ดังข้อความที่ปรากฏในคาถาที่ 18 ว่า

ยจจ เม ปापกั กรรม กฤตปุรวุ สุทารุณม/
 ตตสรวุ เทศยิชยามิ สลิตโต ทศพลาครตเต//⁵⁹
 บาปกรรมและทารุณกรรมใดๆ ที่ข้าพเจ้าเคยกระทำมาก่อน
 ข้าพเจ้าจักสารภาพบาปนั้นทั้งหมดต่อหน้าพระพุทธเจ้า (4/18)

บาปกรรมที่ได้กระทำไปแล้วทั้งทางกาย วาจา และใจนั้น มีในลักษณะต่างๆ กัน และทำไปด้วยอำนาจของตัณหากิเลส ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคาถาที่ 29-32 ตามลำดับ

ยตตพพุทเธชฺช ฐรมเชชฺช ศรวาเกชฺช ตโลว จ/
 อคารวํ กฤตํ สยาทมิ ตตสรวุ เทศยามยหม//⁶⁰
 ความไม่เคารพใดๆ ที่ได้แสดงต่อพระพุทธ พระธรรม และพระสาวก
 ข้าพเจ้าจักขอสารภาพบาปนั้นทั้งหมด (4/29)

ยตตปุปรเตยภพุทเธชฺช โพรสิตเตวชฺช วา ปุณะ/
 อคารวํ กฤตํ สยาทมิ ตตสรวุ เทศยามยหม//⁶¹
 ความไม่เคารพใดๆ ที่ได้แสดงต่อพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือต่อพระโอรสสัตว์
 ข้าพเจ้าจักขอสารภาพบาปนั้นทั้งหมด (4/30)

สทธรรมะ ปรัตติชปีตะ สยาทชานนเตน เม สทา/
 มาตาปีตฤษวคารวํ ตตสรวุ เทศยามยหม//⁶²
 หากด้วยความไม่รู้ ข้าพเจ้าได้ล่วงละเมิดพระสัทธรรมอยู่เสมอ
 และไม่แสดงความเคารพในบิดามารดา ข้าพเจ้าจักขอสารภาพบาปนั้นทั้งหมด (4/31)

มูรชเตวนาปี พาลตวานมานทรปาฎเตน จ/
 รากเทวเชน โมเหน ตตสรวุ เทศยามยหม//⁶³

⁵⁹ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมุตฺตเรนทรราชสูตร, 173.

⁶⁰ เล่มเดียวกัน, 174.

⁶¹ เล่มเดียวกัน

⁶² เล่มเดียวกัน

⁶³ เล่มเดียวกัน

บาปกรรมใดที่ข้าพเจ้าผู้เป็นคนพาลที่เต็มไปด้วยความเย่อหยิ่งทะนงตัว
ได้กระทำไปด้วยความโง่เขลา และด้วยอำนาจของราคะ โทสะ และโมหะ
ข้าพเจ้าจักขอสารภาพบาปนั้นทั้งหมด (4/32)

ความน่ากลัวจากการทำบาปทำให้ผู้ปฏิบัติมีความตั้งใจที่จะทำแต่กุศลกรรม และบำเพ็ญ
เพียรเพื่อชำระจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป ดังข้อความในคาถาที่ 44, 51 และ 72 ต่อไปนี้

วิภิมิ ปาปกรโม'หิ สตตํ หีนมานสยะ/
ยตฺร ยตฺร จริชฺยามิ น จาสติ มงฺคลํ กุวจิต//⁶⁴

ข้าพเจ้ากลัวการทำบาปมาก เพราะทำให้จิตเศร้าหมองอย่างต่อเนื่อง
ไม่ว่าจะเดินทางไปในที่ใดๆ ก็จะไม่เป็นมงคลในที่นั้นๆ (4/44)

ทศากุศล วรชิตฺวา เสวิตฺวา กุศลानทศ/
สถาสฺยามี ทศฺกุเมมา จ ปศฺเย ทศฺพลอตตมม//⁶⁵

ข้าพเจ้าได้งดเว้นอกุศลกรรมบถ 10 แล้ว ได้สมาทานกุศลกรรมบถ 10 แล้ว
จักดำรงอยู่ในภูมิทั้ง 10 และจักขอพบกับพระทศพลผู้สูงสุด (4/51)

ปุเรย ษฏฺฐปารมิตา อนุตฺตรา
ยถาว ปุรวํ ชินปุรวกานาม/
หเนย เกลศานวิธเมย ทุชฺชาน
ศเมย รากํสฺตถ เทวษโมหาน//⁶⁶

ขอให้ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญบารมี 6 อันประเสริฐ

เหมือนความสมบูรณ์ของพระชินพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ

ขอให้ข้าพเจ้าพึงทำลายกิเลสทั้งหลาย พึงขจัดความทุกข์ทั้งหลาย

พึงทำราคะทั้งหลายให้สงบ แม้โทสะและโมหะก็เช่นเดียวกัน (4/72)

สรุปความได้ว่า ปาปเทศนาในสุวรรณประภาโสตตมสูตรเป็นข้อปฏิบัติที่ให้ความสำคัญใน
ด้านการชำระจิตใจของผู้ที่ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นในอนาคต ซึ่งผู้นั้นจะต้องมีความกล้าหาญที่จะ
สารภาพบาปทั้งหลายที่ตนเคยทำมาก่อน มองเห็นและยอมรับความผิดพลาดของตน รู้ถึงเหตุแห่งการทำ

⁶⁴ เล่มเดียวกัน, 176.

⁶⁵ เล่มเดียวกัน

⁶⁶ เล่มเดียวกัน, 179.

บาปนั้น และกลัวที่จะทำความชั่วนั้นอีก ผู้ปฏิบัติที่สามารถผ่านขั้นตอนเหล่านี้ได้ จะเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ ตั้งมั่นในการทำกุศลกรรมต่างๆ และมีจิตใจมั่นคงที่จะก้าวขึ้นสู่ขั้นตอนการปฏิบัติที่ยากขึ้นเรื่อยๆ

4. ปุณยานุโมทนา (Puṇyānumodanā)

ปุณยานุโมทนา คือ การอนุโมทนาบุญ หมายถึง การพลอยยินดี หรือ การแสดงความชื่นชมหรือซาบซึ้งกับคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น⁶⁷

ปุณยานุโมทนาตามแนวความคิดของอนุตตรบุชา จะหมายรวมถึง การมีจิตที่พลอยยินดีกับสรรพสัตว์ที่มีความมุ่งมั่นในการกระทำสิ่งดี ๆ ทั้งหลาย ชื่นชมกับการหลุดพ้นจากความทุกข์ของพระอรหันต์ และสรรเสริญการตรัสรู้ธรรมของพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าทั้งหลาย⁶⁸

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร การอนุโมทนาบุญกับสรรพสัตว์ที่ได้กระทำกุศลกรรม และบุญอันลึกซึ้งนั้น มีปรากฏในปริเฉทที่ 4 คาถาที่ 53 และ 95 ดังนี้

เย จาปี ชมพูทวีป’สมินเย จานยโลกธาตฺชฺ/
 กุรวนติ กุศลํ ธรรม ตตฺสรวมนุโมทเย//⁶⁹
 สัตว์ทั้งหลายในชมพูทวีปนี้ และในโลกธาตุอื่นที่ได้กระทำกุศลกรรมไว้
 ข้าพเจ้าขออนุโมทนากุศลทั้งหมดของสัตว์เหล่านั้น (4/53)

เย จาปี สตตฺวา อิห ชามพูทวีป
 เย จาปี อนนฺชฺ จ โลกธาตฺชฺ/
 กุรวนตฺ คมภีรวิจิตฺรปุณฺยํ
 ตตฺสรวปุณฺยํ หยฺนุโมทยามิ//⁷⁰
 สัตว์เหล่าใดในชมพูทวีปนี้ และในโลกธาตุอื่นๆ
 จงทำบุญนานาประการที่ลึกซึ้ง
 ข้าพเจ้าจะขออนุโมทนาบุญนั้นทั้งหมด (4/95)

การอนุโมทนาบุญในรูปแบบของการกล่าวสรรเสริญการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้านั้น จะปรากฏในปริเฉทที่ 20 คาถาที่ 5 ดังข้อความต่อไปนี้

ปรมสตตฺวหิตานุกมฺปนํ ปรมํ โลเกชฺ สุขสฺย ทายกม/
 ปรมารถสฺย สุเทศกํ ชินํ ปรีนิรวาณสุขปรเทศกม//⁷¹

⁶⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 493.

⁶⁸ Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, 57.

⁶⁹ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรณทราชาสูตร, 176.

⁷⁰ เล่มเดียวกัน, 183.

⁷¹ เล่มเดียวกัน, 305.

พระองค์ทรงเป็นผู้อนุเคราะห์ประโยชน์อย่างยิ่งแก่สรรพสัตว์
 ทรงเป็นผู้ประทานความสุขอย่างยิ่งแก่ชาวโลก
 ทรงเป็นพระชินะที่ชี้แจงเรื่องประโยชน์อันสูงสุด
 ทรงเป็นผู้แสดงความสุขอย่างยิ่งคือพระนิพพาน (20/5)

นอกจากนั้น การเปล่งวาจาว่าสาธุซึ่งแปลว่า “ดีแล้ว” “ชอบแล้ว” ก็เป็นการแสดงความชื่นชมอนุโมทนา ยกย่อง หรือเห็นชอบด้วย⁷² ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร การเปล่งสาธุการ ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งของปุณยานุโมทนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงใช้ในการแสดงความยินดีหรือความพอใจในการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ ดังข้อความในปริเฉทที่ 7 คาถาที่ 16 ว่า

พุทฺธโรหิ ทศทิศโสละ สทา สมนวาหุโต ยํ สุตเรนฺทระ/
 สุตฺรมิทํ เทศยตะ สาธุกาโร ทนฺนติ สํพุทฺธาละ//⁷³
 พระพุทธเจ้าที่ดำรงอยู่ในทิศทั้ง 10 ได้นำสุตเรนทรสูตรสืบต่อกันมาทุกสมัย
 เมื่อมีการแสดงพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงให้สาธุการ (7/16)

จะเห็นได้ว่า ปุณยานุโมทนา หรือ การอนุโมทนาบุญ ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ถือว่าเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตของผู้ปฏิบัติ เพราะการร่วมแสดงความยินดีกับการทำกุศลของผู้อื่นนั้น จะช่วยชำระความอิจฉาริษยา และการชิงดีชิงเด่นให้หมดสิ้นไปจากใจของผู้กล่าว อีกทั้งยังทำให้ผู้ทำกุศลมีกำลังใจในการทำความดีหรือบุญกุศลที่ละเอียดยิ่งขึ้นไป

5. อธิษฐาน และยาจนา (Adhyeṣaṇā and Yācanā)

อธิษฐาน คือ การเจริญ การขอ⁷⁴ ตามคติของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หมายถึง การอ้อนวอน การอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทรงแสดงธรรมที่แท้จริงแก่สรรพสัตว์ เพื่อช่วยให้มวลสัตว์เหล่านั้นได้รับความจริงของสิ่งต่างๆ โดยถูกต้อง จะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของอวิชชาหรือความมืดบอดนั่นเอง⁷⁵

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร อธิษฐานของอนุตตรบุชา จะเป็นในลักษณะของการขอโอกาสให้แก่หมู่สัตว์ได้พบพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมของพระองค์ ดังข้อความในปริเฉทที่ 4 คาถาที่ 92 ว่า

⁷² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 438.

⁷³ เล่มเดียวกัน, 219.

⁷⁴ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, สักกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน, 40.

⁷⁵ Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, 57.

ปศุยนตุ พุทธานุ ทศสุ ทิศาสุ
 รตโนตตมวฤกษสุโขปวิษฏาน/
 ไวยุรยสีหาสนิ สนิษณณาน
 ศฤณวณตุ ธรรมำศจ ปรกาศยมานาน//⁷⁶
 ขอให้สรรพสัตว์จงได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายในทิศทั้งสิบ
 ผู้เข้าถึงความสุขที่ต้นรัตนันอันประเสริฐ
 ผู้ประทับนั่งอยู่บนไพฑูรย์สิงหასัน
 และขอให้พวกเขาได้ฟังธรรมที่พระองค์ทรงแสดงอยู่ (4/92)

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายยังมีความปรารถนาที่จะฟังธรรมจากพระพุทธรูปโดยตรง เพื่อขจัดความทุกข์ทั้งหลายที่รุมเร้าพวกเขาอยู่ ดังนั้น อธิษฐาน จึงเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้การอ้อนวอนหรือการขอให้พระพุทธรูปเจ้ามาอธิบายธรรมหรือสอนวิธีการกำจัดอวิชชาให้หมดสิ้นไป โดยถือว่าเป็นการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปให้มากขึ้น และให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจและอบอุ่นใจว่ามีพระพุทธรูปเจ้าอยู่ใกล้ๆ ตัว จะได้มีกำลังใจในการพัฒนาจิตของตนให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปตามลำดับ

ยาจนา คือ การขอ⁷⁷ ซึ่งเป็นหนึ่งในข้อปฏิบัติของอนุตตรบุชา ที่ผู้ปฏิบัติต้องทำการขอร้อง หรือสวดภาวนาทุกขอพระพุทธรูปเจ้ามิให้ทอดทิ้งชาวโลกไป ขอให้พระองค์จงอยู่ช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในมหาสมุทรแห่งความทุกข์

ยาจนาที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะมีลักษณะเป็นการขอความกรุณาจากพระพุทธรูปเจ้าให้ช่วยปลดปล่อยภัยทั้งหลาย และความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดจากกรรมที่ตนได้ก่อไว้ ดังในปริเฉทที่ 4 คาถาที่ 45 และ 46

สรเว การุณิกา พุทธาเส สดตวภยหระะ ชินาเส/
 อตยยัม ปรัตติคฤทณนตุ โมจยนตุ จ มำ ภยาด//⁷⁸
 พระชินพุทธรูปเจ้าทั้งปวง ทรงเป็นผู้มีความกรุณา
 ทรงเป็นผู้ขจัดความกลัวของสรรพสัตว์ ขอจงรับเอาความทุกข์ไป
 และขอจงปลดปล่อยข้าพเจ้าจากภัยอันตรายด้วยเถิด (4/45)

⁷⁶ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรนทรราชสูตร, 183.

⁷⁷ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, สักกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน, 949.

⁷⁸ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรนทรราชสูตร, 176.

เกลศกรรมผล มหฺย ปุรวาหนตุ ตถาคตฺตา/
 สฺนาปยนตุ จ มา พุทฺธา การุณยวิมโลทโกะ//⁷⁹
 ขอพระตถาคตทั้งหลาย จงพิตพาเอาผลกรรมจากกิเลสของข้าพเจ้าไป
 และขอพระพุทเจ้าทั้งหลาย จงชำระล้างข้าพเจ้าด้วยน้ำอันบริสุทธิ์ คือ
 ความกรุณาด้วยเถิด (4/46)

สรุปได้ว่า อธิษณณา และยาจนา ที่พบในสุวรรณประภาโสตตมสูตร มีความหมายตามศัพท์ที่ใกล้เคียงกัน คือ การขอ การวิงวอน หรือการอ้อนวอน แต่มีเป้าหมายต่างกัน คือ อธิษณณา จะเป็นการขอให้ได้พบพระพุทเจ้าเพื่ออาราธนาพระองค์ให้แสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ผู้ยังมีติดบอดเพราะอวิชา ส่วนยาจนาจะเป็นการขอให้พระพุทเจ้าทั้งหลายอยู่ช่วยป้องกันและปลดเปลื้องความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดจากความกลัวในผลกรรมที่ตนได้ทำไว้ อย่างไรก็ตาม การอ้อนวอนภาวนาในทั้งสองกรณี เป็นองค์ประกอบสำคัญของอนุตรบุชาที่ให้ผู้ปฏิบัติที่ยังมีจิตหวาดกลัว ขาดความมั่นใจในตัวเอง ได้แสดงออกถึงความตั้งใจที่จะศึกษาหาความรู้ทางธรรม โดยอาราธนาพระพุทเจ้าให้เป็นผู้นำทางไปสู่แสงแห่งธรรม ในขณะเดียวกันก็ขอความคุ้มครองจากพระองค์เพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการเดินทางไปสู่เป้าหมายคือ ความเป็นพระโพธิสัตว์

6. ปริณามนา (Parināmanā) หรือ โพธิปริณามนา (Bodhiparināmanā)

ปริณามนา คือการเปลี่ยนรูปหรือการน้อมนำไปสู่การพัฒนาเต็มรูปแบบ⁸⁰ ส่วนโพธิปริณามนาคือ การน้อมจิตไปสู่โพธิ หรือ การตั้งจิตปรารถนาอันบริสุทธิ์ที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากความเจ็บปวดและความทุกข์ทั้งปวง⁸¹

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกแนวความคิดเรื่องปริณามนาไว้ในปริเฉทที่ 4 อยู่หลายแห่ง ซึ่งเป็นการตั้งจิตปรารถนาไว้ล่วงหน้าที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ออกจากกองทุกข์และประสบแต่ความสุขโดยทั่วหน้ากัน ดังข้อความที่ปรากฏในคาถาที่ 16, 33, 35 และ 71 ตามลำดับต่อไปนี้

นิสฺตรานมปริตรานมฺสฺรณฺยํ กุฏฺตานิ จ/
 ตฺรตา เตษํ ภเวยฺ จ สฺรณฺยสฺส สฺรโนตฺตมสฺส//⁸²
 สัตว์ทั้งหลายที่ขาดที่พึ่ง ไม่มีผู้คุ้มครอง และไม่มีผู้อุปถัมภ์
 ข้าพเจ้าขอเป็นผู้ดูแล เป็นผู้อุปถัมภ์ และเป็นที่พึ่งอันดีเลิศ
 ของสัตว์เหล่านั้น (4/16)

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁸⁰ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, *สังสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน*, 713.

⁸¹ Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, 57.

⁸² ชะเอม แก้วคล้าย, *สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรณทราชาสูตร*, 173.

ปุชยิตวา ทศทิสึ โลเก ทศพลาณชินาน/
 อุทริษยามยหิ สตตวานสรวทุขาทศทิสึ//⁸³
 ข้าพเจ้าได้บูชาพระทศพลชินพุทธเจ้าทั้งหลายในโลกทั้งสิบทิศ
 ข้าพเจ้าจักปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลายในสิบทิศให้ออกจากความทุกข์ทั้งปวง (4/33)

เอโกกสย หิ สตตวสย จเรยิ กลปโกฎเย/
 ยาวจกยิ หิ ตตสรว โมกษิติ ทุขสาคราต//⁸⁴
 ข้าพเจ้าพึงเที่ยวไปเพื่อสัตว์แต่ละตนเป็นเวลาหลายโกฏิก็ล้นจนกว่าสามารถ
 ปลดปล่อยสรรพสัตว์เหล่านั้น ออกจากมหาสมุทรแห่งความทุกข์ได้ (4/35)

ชเยย มาริ สพล สไสนยิ ปรวรตเยยิ ศุภธรมจกรม/
 ดิษเยย กลปานิ อจินตยานิ ตรเปย สตตวานมฤเตน ปาณินา//⁸⁵
 ขอให้ข้าพเจ้าพึงชนะมาร ที่พร้อมด้วยกำลังและกองทัพ
 ขอให้ข้าพเจ้าได้หมุนธรรมจักรอันเป็นมงคล
 ขอให้ข้าพเจ้าพึงดำรงอยู่ตลอดกาลที่ไม่สามารถคาดเดาได้
 ขอให้ข้าพเจ้าได้ยังสัตว์ทั้งหลายให้อิ่มเอิบด้วยน้ำอันเป็นอมฤตเถิด (4/71)

ข้อความในคาถาทั้ง 4 ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า จิตที่มีความกรุณาสงสารผู้อื่นอยากให้เขา
 พันทุกข์นั้นเป็นพลังที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความมุ่งมั่นที่จะเดินหน้าต่อไปเพื่อทำภารกิจของพระโพธิสัตว์
 ถึงแม้จะต้องใช้เวลาหลายโกฏิก็ล้นก็ตาม ดังนั้น ปริณามนา หรือ โพธิปริณามนา ที่ปรากฏในสุวรรณ
 ประภาสโศตมสูตร จึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ความมีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก และการ
 อุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของสัตว์เหล่านั้น ซึ่งเป็นหนึ่งในอุดมการณ์สูงสุดของผู้ปฏิบัติที่ปรารถนาเป็น
 พระโพธิสัตว์พึงมีในขั้นตอนของอนุตตรบุชา

7. อาตมภาวะปริตยาคะ

อาตมภาวะปริตยาคะ คือ การยอมละทิ้งร่างกายของตน การเสียสละความสุขส่วนตัวและ
 บุญกุศลทั้งหมดที่ทำไว้ในอดีตปัจจุบันและอนาคตไป เพื่อให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้รับประโยชน์สุขโดย
 ทั่วกัน⁸⁶

⁸³ เล่มเดียวกัน, 175.

⁸⁴ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁸⁵ เล่มเดียวกัน, 179.

⁸⁶ Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, 57.

ในสุวรรณประภาโสตราสูตร เนื้อหาในปริเภทที่ 19 (วยามรีปริวรรต-ว่าด้วยแม่เสือ) จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอาตมภาวะปริตยาคะโดยตรง การสละร่างกายของตนให้เป็นอาหารเพื่อช่วยชีวิตผู้อื่นนั้น แม้เป็นกิจที่ทำได้ยากสำหรับปุถุชนธรรมดา แต่สำหรับผู้ที่มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์เป็นสิ่งที่ทำไม่ยากและควรทำอย่างยิ่ง ตามข้อความที่ปรากฏในคาถาที่ 4 และ 8 ดังต่อไปนี้

ตยกตวาทิ ปุณฺหุญฺตี

ภวศตภริตี วิษฺฏานฺตเต ปุณฺณม/

นิสสารแผนกลูปิ กุณฺมิศต-

ภริตี การุญฺกตฺยํ ตนุํ ที//⁸⁷

ข้าพเจ้าจะสละร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ย่อยสลาย

มีสิ่งมีชีวิตนับร้อย และเต็มไปด้วยสิ่งปฏิกูลอยู่ภายใน

การสละร่างกายที่ไม่มีความคงทนถาวรเหมือนฟองน้ำ

และมีพยาธิอยู่เป็นร้อยนี้ จึงเป็นกิจที่สมควรทำอย่างยิ่ง (19/8)

อสมทวิธาน ทุขกร ศรีรอกุญฺกตานำ เอษ นยยะ/

อนเยษำ ปรีหิตากุญฺกตานำ สตปุรุษาน น ทุขกระ//⁸⁸

วิธีการนี้ เป็นกิจที่ทำได้ยากสำหรับผู้ที่ยังยึดติดอยู่กับร่างกาย

อย่างเช่นเรา แต่สำหรับสัตบุรุษ ผู้ชวนชวายนในการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

ก็ไม่ใช่เรื่องยากเลย (19/4)

การปฏิบัติกิจในลักษณะของอาตมภาวะปริตยาคะที่ว่ายากนี้ ผู้ปฏิบัติต้องมีการุณยจิตที่อาศัยปัญญาเป็นเครื่องนำพา จึงจะสามารถบ่มเพาะให้สภาวะนี้เกิดขึ้นในใจได้ เพราะผลลัพธ์จากการมีความกรุณาจิตนั้นอาจดูเหมือนกับการทำไปโดยสุญเปล่า แต่ผู้ปฏิบัติที่มีปัญญากลับมองความสุญเปล่านี้ว่า เป็นหน่อเนื้อของการุณยจิตที่ได้ออกเงยขึ้นในจิตใจของเขา อันเป็นพลังที่ทำให้เขาได้ทำภารกิจที่ยิ่งใหญ่มกกว่านั้นอีกในอนาคต ดังปรากฏในข้อความตอนหนึ่งในช่วงท้ายของปริเภทที่ 19 ว่า

ตตร เทเวน จ มหาสตตเวนาสโย วยามรฺยา อาตมภาวํ ปรีตยกตม//

เอวํ รูปิ จ ปรีณิธานํ กรุณฺยา กุณฺตม// อิมิ มยา ศรีรสฺย ปรีเทสนา'นาคเต'ธฺวนิ

คณนาสมติกรานุไตตะ กลปิปะ สรวสตตวานำ พุทฺธกาญํ จ การิตา//

⁸⁷ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตรมสูตรเรนทรราชสูตร, 288.

⁸⁸ เล่มเดียวกัน, 287.

ครั้งนั้น เมื่อองค์เทวะมหาสัตว์ ได้สละอัตภาพให้แก่นางเสื่อ และเพราะความกรุณา พระองค์จึงได้ตั้งประดิษฐานไว้อย่างนี้ว่า ด้วยการอุทิศร่างกายของข้าพเจ้านี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้รับพุทธกาย เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดหลายกัลป์จนนับไม่ได้ ในอนาคตกาลโน้นเทอญ

จากข้อความข้างต้นที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร เห็นได้ว่า อาตมภาพปริตยา คะเป็นข้อปฏิบัติที่ทำได้ยากมาก เพราะผู้ปฏิบัติต้องมีความกรุณาอันแรงกล้าในจิตใจเป็นพื้นฐาน ประกอบกับการใช้ปัญญาในการพิจารณาตามความเป็นจริงว่า ร่างกายนั้นแท้จริงแล้ว คือเป็นสิ่งที่ไร้แก่นสาร ที่ภายในมีแต่สิ่งปฏิกูล และไม่มี ความมั่นคงถาวร ผู้ที่นั้นจึงสามารถตัดสินใจที่จะอุทิศร่างกายของตนเอง เพื่อให้สรรพสัตว์ได้พ้นจากความทุกข์ยากและประสบแต่ความสุขโดยทั่วหน้ากัน ดังนั้น อาตมภาพปริตยา คะ จึงเป็นข้อปฏิบัติขั้นสุดท้ายของอนุตรบุชาที่เป็นอุดมการณ์สูงสุดของผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคต

สรุปความได้ว่า แนวความคิดเรื่องอนุตรบุชาในสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะประกอบด้วย ข้อปฏิบัติ 7 ประการ ได้แก่ (1) วันทนา และบูชา (2) ศรณคมนา (3) ปาปเทศนา (4) ปุณยานุโมทนา (5) อธิษะณา และยาจนา (6) ปริณามนา (7) อาตมภาพปริตยา คะ ซึ่งจากการศึกษาทั้ง 7 ข้อนี้ พบว่า ปุณฺชนทั่วไปที่ปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์ต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างความเลื่อมใสและความศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอน และพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเสียก่อน การกราบไหว้ การบูชาด้วยการสวดสรรเสริญ หรือด้วยดอกไม้ธูปเทียน และหมั่นระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ จึงเป็นวิธีการที่ง่ายสำหรับการปฏิบัติในระยะแรก อีกทั้งยังเสริมสร้างความมั่นใจ ความอบอุ่นใจ และให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติในการทำความดีต่อไป ส่วนการแสดงบาป การสารภาพบาป และการยอมรับว่าบาปกรรมที่ทำไปเพราะความโลภ ความโกรธ และความหลงของตนทั้งสิ้นนั้น เป็นขั้นตอนที่ยากขึ้น แต่มีประโยชน์คือ เป็นการชำระจิตใจที่เศร้าหมองของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น และพร้อมที่จะขจัดความอิจฉาริษยาออกจากใจด้วยจิตที่พลอยยินดีกับบุญที่ผู้อื่นได้ทำไว้ ในประเด็นของการขอและการอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ดำรงพระชนม์ชีพต่อไปเพื่อแสดงธรรมแก่สัตว์โลกตามที่อธิษฐานไว้ในอธิษะณาและยาजनานั้น อาจมีความหมายเป็นนัยของการขอเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ปฏิบัติว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทอดทิ้งสรรพสัตว์ไป ถึงแม้พระองค์จะทรงปรินิพพานไปแล้วก็ตาม แต่พระธรรมคำสอนที่ยังอยู่จะเป็นตัวแทนพระองค์ในการปลดเปลื้องความทุกข์ทั้งปวงของมวลสัตว์ อย่างไรก็ตาม ข้อปฏิบัติที่ยากสุดของอนุตรบุชา คือ การยอมสละทุกอย่างแม้แต่ชีวิตของตนเอง เพื่อปรารถนาจะช่วยให้สรรพสัตว์ได้ออกจากกองทุกข์ อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดตามแนวคิดของอนุตรบุชา

3.2 แนวความคิดเรื่องตรีกาย

ถ้าจะกล่าวถึงแนวความคิดเรื่องกายของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท จะอธิบายว่าพระพุทธเจ้า คือมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ที่อยู่ในอาณัติของความเสื่อมไปของกาย ซึ่งต้องดับไปตามอายุขัย แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เท่าใดนัก มีบางแห่งก็กล่าวว่า พระพุทธเจ้าคือธรรมะ โดยไม่มีนัยทางอภิปราย เพราะต้องการให้มุ่งเน้นที่พระธรรมคำสอนมากกว่าพระพุทธเจ้าที่เป็นตัวบุคคล ต่อมา ในคัมภีร์มหายานยุคต้นๆ เริ่มมีการนำเสนอทฤษฎีธรรมกายเพิ่มเข้ามาในแนวความคิดเรื่องกายของพระพุทธเจ้า แต่ก็เพียงคร่ำๆ เท่านั้น จนกระทั่งอสังคยะและคณาจารย์ทางปรัชญาโยคจาระได้พัฒนาแนวความคิดเรื่องกายให้ละเอียดขึ้นเป็นนิรมานกายและสัมโภคกาย ทางฝ่ายมหายานจึงได้นำเอานิรมานกายและสัมโภคกายของทางโยคจาระมารวมเข้ากับธรรมกายที่เป็นทรรศนะเดิมของตน และพัฒนามาเป็นแนวความคิดเรื่องตรีกายขึ้น⁸⁹ ซึ่งแนวความคิดเรื่องตรีกายในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะเป็นหัวข้อที่จะศึกษาเป็นอันดับต่อไป

3.2.1 แนวความคิดเรื่องตรีกายในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้จัดแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของพระพุทธเจ้าไว้เป็นระบบ ในคำสอนเรื่องตรีกาย หรือกายทั้งสามของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ (1) “ธรรมกาย” หรือ “กายแห่งธรรม (อันบริสุทธ์)” เป็นธรรมชาติปรมาตม์ของพระพุทธเจ้า (2) “สัมโภคกาย” เป็นกายทิพย์ของพระพุทธเจ้าที่พระโพธิสัตว์ระดับสูงสามารถรับรู้ได้ และ (3) “นิรมานกาย” เป็นกายที่ทรงสำแดงในโลกสามัญ เช่น โลกมนุษย์⁹⁰ ในคัมภีร์ของฝ่ายมหายานได้อธิบายกายทั้งสามของพระพุทธเจ้าไว้ ดังนี้

ธรรมกาย

คำว่า “ธรรม” หมายถึง ความจริงสูงสุด หรืออาจหมายถึง แก่นแท้ของสรรพสิ่ง ส่วนคำว่า “กาย” หมายถึง ฐาน หรือที่ตั้ง ในความหมายของความเป็นเอกภาพ ไม่ได้หมายถึงร่างกาย หรือรูปร่างที่ปรากฏ⁹¹ ดังนั้น คำว่า “ธรรมกาย” ที่เป็นคุณลักษณะหนึ่งของพระพุทธเจ้าจึงมีความหมายที่ลึกซึ้ง ซึ่งในคัมภีร์ลัทธิลัทธิเต๋า ได้อธิบายไว้ว่า ธรรมกายของพระพุทธเจ้านั้นไม่มีแหล่งที่มา ไม่มีการกระทำใดๆ ไม่มีการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส และไม่มีการวัดผลเพื่อพิสูจน์ทั้งสิ้น และไม่ได้อยู่ในวิสัย

⁸⁹ D.T. Suzuki, *Studies in the Lankavatara Sutra*, (New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers, 1998), 308

⁹⁰ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎกฉบับสากล วิธีธรรมจากพุทธปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), 278.

⁹¹ พระมหาพุทธธรรมาจารย์ ปรานนอก, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตรลัทธิเต๋า”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 83.

ของพระสาวก พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือคนที่ยังยึดติดอยู่กับอัตตาตัวตนจะมองเห็นได้ เพราะธรรมกายนั้นเป็นสิ่งที่สามารถประจักษ์ได้เฉพาะตนเท่านั้น⁹²

ในคัมภีร์มหายานสูตราลังการ กล่าวว่า สภาวิกาย หรือธรรมกายเป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่งมีลักษณะเป็นสิ่งเดียวกันกับความจริงสูงสุด จึงอยู่เหนือการคิดคำนึงถึง เป็นบ่อเกิดของสามภคกายและนิรมานกาย เพราะโดยลักษณะที่แท้จริงแล้ว กายทั้งสองนั้น เป็นสิ่งเดียวกับธรรมกายหรือธรรมธาตุ หรือความจริงสูงสุด กายที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงกายเดียวเท่านั้น คือธรรมกาย⁹³

นอกจากนั้น ในคัมภีร์อื่นๆ ก็มีการแสดงแนวคิดเรื่องธรรมกายในลักษณะต่างๆ กัน เช่น มีแนวคิดที่ว่า รูปลักษณ์ภายนอกและพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้ามิได้แสดงถึงพระพุทธรเจ้าองค์จริง แต่เราสามารถรับรู้ความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าได้ในธรรมกาย ซึ่งในที่นี้ “ธรรมกาย” อาจหมายถึงคุณลักษณะทางธรรมที่เป็นมรรคาปฏิบัติ แนวคิดดังกล่าวจึงสอดคล้องกับความตอนหนึ่งของคัมภีร์วัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูตราชื่อว่า

ผู้ที่เห็นเราว่าเป็นกายเนื้อ และปฏิบัติตามเราเพราะอาศัยสุรเสียง
เขาย่อมพากเพียรผิดวิธี และจะไม่มีวันเห็นเรา

พระพุทธเจ้าพึงเห็นได้จากพระธรรม พระตถาคตเจ้าทั้งหลายทรงมี
ธรรมกายถึงกระนั้น ธรรมชาติของพระธรรมก็เป็นสิ่งที่มิอาจรู้ และสุดจะรู้ได้

[วัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูตรา ข้อ 6 (สัน)]⁹⁴

สรุปได้ว่า ธรรมกายในความหมายของฝ่ายมหายาน คือ กายที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีลักษณะเดียวกับความจริงสูงสุด สภาวะของธรรมกายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส และอยู่เหนือความเข้าใจและความคาดคะเนของสามัญมนุษย์ แต่เราสามารถรับรู้ความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าได้จากพระธรรมคำสอนของพระองค์ ดังนั้น ธรรมกายจึงเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้เฉพาะตนเท่านั้น

⁹² D.T. Suzuki, *The Lankavatara Sutra-A Mahayana Text*, 51-52.

⁹³ พระมหาพุทธธรรมาจารย์ ปราบนอก, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตราลังการ”, 82-83.

⁹⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎกฉบับสากล วิถีธรรมจากพุทธปัญญา*, 279.

สัมโมคคกาย

เสถียร โปธินันทะ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า“สัมโมคคกาย” ไว้ว่า สัมโมคคกาย คือ กายของพระพุทธองค์ที่สำแดงปรากฏให้เห็นเฉพาะหมู่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นทิพยภาวะ มีรัศมีรุ่งเรืองแผ่ซ่านไปทั่ว⁹⁵ ส่วนอภิขัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์ กล่าวว่า ในทรรศนะของอุดมคติ พระพุทธเจ้า คือ สัมโมคคกายผู้สั่งสอนพระโพธิสัตว์ เพื่อช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในการทำงานปลดปล่อยสรรพสัตว์จากกองทุกข์⁹⁶

ในคัมภีร์มหายานสูตราลังการ อสังคะกล่าวว่า สามโมคคิกกาย หรือสามโมคคกาย คือ กายที่พระพุทธเจ้าใช้ส่วยธรรม กายนี้แตกต่างกันไปในแต่ละโลกธาตุ (พุทธเกษตร) พระพุทธเจ้าในแต่ละโลกธาตุจะมีสามโมคคกายเป็นของตัวเอง ซึ่งจะแตกต่างจากสามโมคคกายของพระพุทธเจ้าในพุทธเกษตรอื่นๆ สามโมคคกายนี้ มีธรรมกายเป็นบ่อเกิด ถูกสร้างขึ้นโดยธรรมกาย⁹⁷

ในคัมภีร์สังกาวตาระ จะใช้คำว่า ธรรมทานิชัยนัพพุทเธ ในความหมายของสัมโมคคกาย ซึ่งเป็นกายที่พระพุทธเจ้าใช้สั่งสอนธรรมที่แท้จริงให้แก่สรรพสัตว์ ผู้ยึดติดกับการจินตนาการที่ผิดๆ ทำให้เกิดความเข้าใจว่าสิ่งที่ตนนึกคิดอยู่นั้น ไม่ว่าจะเป็นคนหรือเหตุการณ์ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ซึ่งแท้จริงแล้ว เป็นเพียงภาพมายาที่เกิดขึ้นจากการอิงอาศัยกันและกันของสรรพสิ่ง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงใช้สัมโมคคกาย นี้ ในการให้โอวาทแก่สัตว์เหล่านั้น เพื่อจะได้รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง⁹⁸

ในคัมภีร์วิชัยปติมาตรตาสีหิ กล่าวไว้ว่า สัมโมคคกายมีอยู่ 2 ประเภท คือ ปรสัมโมคคกาย ซึ่งเป็นกายที่ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์โดยเฉพาะเท่านั้น และสวสัมโมคคกาย เป็นกายที่เห็นได้โดยพระพุทธเจ้าทั้งหลายในโลกธาตุต่างๆ กายทั้งสองจะเหมือนกันในแง่ของการมีรัศมีรุ่งเรืองที่แผ่ซ่านไปโดยไม่มีขอบเขตจำกัดและไม่สามารถประมาณได้ และเป็นกายที่มีสี รูป และเสียง เนื่องจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้บรรลุสมตชาญาณ พระกายจะบริสุทธิ์ จึงสามารถปรากฏได้เฉพาะในแดนที่บริสุทธิ์เท่านั้น เช่นแดนสุขาวดี และภูเขาคิชกูฏ แต่สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างปรสัมโมคคกายและสวสัมโมคคกาย คือ ปรสัมโมคคกายจะประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะ มีจิตเหมือนกับจิตของนิรมาณกาย ส่วนสวสัมโมคคกายจะไม่มีมหาบุรุษลักษณะ แต่มีจิตที่ประกอบด้วยความรู้ 4 ประการ คือ อาทรรศญาณะ สมตชาญาณะ ปรีตยเวกษณาญาณะ และกถตยานุชฐานญาณะ รูปร่างของสัมโมคคกายทั้งสองละเอียดมาก และสามารถแผ่ออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แม้จะมีอุปสรรคกีดขวาง กายที่ละเอียดของพระพุทธเจ้าจำนวนนับไม่ถ้วนก็ยังสามารถเข้าถึงกันได้⁹⁹

⁹⁵ เสถียร โปธินันทะ, *ปรัชญามหายาน*, 15.

⁹⁶ อภิขัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, *พระพุทธศาสนามหายาน*, 109.

⁹⁷ พระมหาพุทธรักรักษ์ ปราบนอก, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตราลังการ”, 84.

⁹⁸ D.T. Suzuki, *The Lankavatara Sutra-A Mahayana Text*, 51.

⁹⁹ Nalinaksha Dutt, *Mahāyāna Buddhism*, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1978), 160-161.

กล่าวโดยสรุป สัมโภคภายในทรศนะของฝ่ายมหายาน คือ ภายของพระพุทธเจ้าที่เป็นทิพยภาวะ มีรัศมีแผ่กว้างไกลไปทั่วหาที่สิ้นสุดไม่ได้ พระพุทธเจ้าในแต่ละพุทธเกษตรจะมีสัมโภคภายในที่แตกต่างกันไป ซึ่งพระพุทธเจ้าจะสำแดงสัมโภคภายในเฉพาะแก่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เมื่อทรงต้องการประทานโอวาทและคำสอนที่เป็นประโยชน์ต่อเหล่าพระโพธิสัตว์ที่ต้องการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากกองทุกข์ และเนื่องจากสัมโภคภายในเป็นกายที่มีความละเอียดอย่างมาก จึงมีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะมองเห็นสัมโภคภายในของพระพุทธเจ้าด้วยกัน

นิรมานกาย

คำว่า นิรมาน มาจากธาตุ “มา” แปลว่า “วัด, นฤมิต, สำแดง” และอุปสรรค “นิร” แปลว่า “ออกจาก” เมื่อรวมกับคำว่า “กาย” เป็น “นิรมานกาย” จึงมีความหมายว่า “กายที่มาจากการณ์ฤมิต”¹⁰⁰

ในคัมภีร์ลึงกาวตาระ กล่าวว่า นิรมานกาย เป็นกายของพระพุทธเจ้าที่เนรมิตขึ้นมาเพื่อสอนสิ่งเกี่ยวกับเรื่องทาน ศีล การทำสมาธิ การทำจิตให้สงบ รูป ชาติ อายตนะ วิโมกข์ และปัญญา ตลอดจนอธิบายคุณลักษณะและธรรมชาติของสิ่งต่างๆเหล่านี้ ซึ่งพระพุทธเจ้าในนิรมานกายนี้จะเป็นผู้มาเปิดเผยความจริงของธรรมชาติในสรรพสิ่งให้แก่สัตว์โลกได้ทราบกัน¹⁰¹

พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องนิรมานกาย ในคัมภีร์มหายานสูตราลังการไว้ว่า ไนรมานิกกาย หรือนิรมานกาย คือ กายที่พุทธเจ้าเนรมิตขึ้นเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์จากความทุกข์ รูปกายที่เนรมิตขึ้นมีจำนวนนับไม่ถ้วน เป็นกายที่เห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่ก็ไม่ใช่กายที่แท้จริงของพุทธเจ้า นิรมานกายนี้มีขึ้นได้เพราะธรรมกาย กายนี้ทำให้พระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็นเทพเจ้าในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ เป็นกายมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าใช้เพื่อนำสรรพสัตว์ไปสู่ความหลุดพ้น เป็นกายที่เรียกว่าพระศากยมุนี ซึ่งเป็นบุคคลที่มีในประวัติศาสตร์¹⁰² ดังข้อความบางตอนที่ยกมาจากคัมภีร์มหายานสูตราลังการอริการที่ 9 การิกที่ 63 และ 64 ที่แปลเป็นไทยว่า

การเนรมิต (กาย) ของพระพุทธเจ้า ประมาณไม่ได้ เรียกว่า ไนรมานิกกาย...

นิรมานกายของพระพุทธเจ้านี้ แสดงโดยการบรรลุนิรมาน การประสูติ การตรัสรู้ และการบรรลุนิรวาณ เป็นหนทางที่นำอัครรรย์¹⁰³

¹⁰⁰ D.T. Suzuki, *Studies in the Lankavatara Sutra*, 311.

¹⁰¹ D.T. Suzuki, *The Lankavatara Sutra-A Mahayana Text*, 51.

¹⁰² พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตราลังการ”, 85.

¹⁰³ เล่มเดียวกัน, 86.

แม้ในคัมภีร์ทั้งสองข้างต้นของพระพุทธศาสนาหายานจะอธิบายนิรมานกายในลักษณะต่างกัน แต่ในแง่ของความหมายจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยสรุปได้ว่า นิรมานกาย คือ กายของพระพุทธเจ้าที่มาจากนิรมิต เป็นกายเนื้อที่มีการเกิด การแก่ การเจ็บและการตายเหมือนมนุษย์ทั่วไป และเพราะอาศัยนิรมานกายนี้ สัตว์โลกจึงได้รับการแนะนำสั่งสอนจนสามารถหลุดพ้นจากกองทุกข์ได้

สรุปได้ว่า ตามทรรศนะเรื่องตรีกายของพระพุทธศาสนาหายาน นิรมานกาย คือ พระศาकยมุณีที่เป็นมนุษย์ธรรมดา ซึ่งมีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ส่วนธรรมกาย คือ กายที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่สามารถเห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสใดๆ ทั้งสิ้น และสัมภคกายจะเป็นกายของพระพุทธเจ้าที่มีรัศมีโชติช่วงชัชวาลที่แผ่ซ่านไปทั่วทุกโลกธาตุที่มีจำนวนนับไม่ถ้วน จะปรากฏกายนี้เฉพาะแก่พระโพธิสัตว์ชั้นสูงและพระพุทธเจ้าด้วยกันเท่านั้น

3.2.2 ตรีกายในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้รวมแนวความคิดเรื่องนิรมานกายของนิกายมหาสังฆิกะเข้าไปในทฤษฎีเรื่องตรีกาย โดยเพิ่มเข้ากับสองทรรศนะเดิมของตนคือสัมภคกายและธรรมกาย ซึ่งในยุคต้นๆ ของมหายาน แนวความคิดเรื่องกายในรูปแบบใหม่นี้ ดูเหมือนจะไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าใดนัก จึงมีการแต่งพระสูตรขึ้นมาใหม่เพื่อต้องการจะลบภาพของพระศาकยมุณีที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ให้ออกจากจิตใจของปวงชน โดยเปลี่ยนคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าจากมนุษย์ธรรมดาเป็นจอมมุณีที่มีทิพยภาวะ และสุวรรณประภาโสตตมสูตร ก็คือหนึ่งในพระสูตรดังกล่าว¹⁰⁴

ในปริเฉทที่ 2 ของสุวรรณประภาโสตตมสูตร ที่ว่าด้วยการแสดงประมาณอายุของพระตถาคตนั้น พระมหาโพธิสัตว์นามว่า รุจิรเกตุเกิดความสงสัยว่า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ที่ทำให้พระชนมายุของพระศาकยมุณีจึงมีเพียง 80 ปีเท่านั้น ทั้งๆ ที่พระองค์ได้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์มาแล้วหลายโกฏิหมื่นล้านกัลป์จนนับไม่ได้ และยังคงบริจาคน้ำ โลหิต กระจก เยื่อในกระดูกของพระองค์เองให้แก่สัตว์ทั้งหลายที่มีความต้องการบริโภคแทนอาหารอื่นๆ ซึ่งเป็น 2 ปัจจัยที่ทำให้สรรพสัตว์มีอายุยืนยาว¹⁰⁵ ความสงสัยนี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการอธิบายแนวความคิดเรื่องตรีกายของพระพุทธเจ้าในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ซึ่งเป็นหัวข้อที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์เป็นลำดับต่อไป

¹⁰⁴ Nalinaksha Dutt, *Mahāyāna Buddhism*, 151.

¹⁰⁵ ชะเอม แก้วคล้าย, *สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทรราชสูตร*, 5.

ธรรมกาย

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ธรรมกาย จะมีความหมายเป็น 2 นัย คือ กายแห่งธรรม อันเป็นที่รวมของข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลเป็นพระพุทธเจ้า และหลักความจริงที่เป็นแก่นแท้ของจักรวาล หรือ ความจริงสูงสุด ซึ่งธรรมกายในความหมายแรก จะมีปรากฏในปริเฉทที่ 2 ข้อที่ 28 และ 29 ดังนี้

ธรรมกาโย หิ สมพุทโธ ธรรมธาตุสุตถาคตะ/
อิทฺถโส ภควตฺตกาย อิทฺถสึ ธรรมเทศนา//¹⁰⁶
เพราะธรรมกายคือพระสัมพุทธะ ธรรมธาตุคือองค์พระตถาคต
พระกายของพระผู้มีพระภาคจึงเป็นเช่นนี้ ธรรมเทศนาก็เป็นเช่นนี้ (2/28)

เอตจฺจรุตฺติ มยา ชลาตฺตวาทิยาจิตฺติ วรี มยา/
ตตตฺตวายากรณารถาย วโรตฺตปาที มุเนชะ กุถตฺตม//¹⁰⁷
ข้าพเจ้าได้ฟังมาอย่างนี้ ครั้นทราบแล้ว จึงได้ขอพร
การขอพรอันประเสริฐจากพระมุนีก็เพื่อประโยชน์
แก่การกระทำความจริงให้แจ่มแจ้ง (2/29)

ส่วนในความหมายที่ 2 ธรรมกาย คือ แก่นแท้ของสรรพสิ่ง มีลักษณะเป็นสิ่งเดียวกันกับความ
จริงสูงสุด สภาวะของธรรมกายไม่สามารถอธิบายได้ด้วยภาษามนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดได้
ไม่มีบ่อเกิด จึงไม่สามารถคำนวณอายุของกายนี้ได้ ดังข้อความในปริเฉทที่ 2 คาถาที่ 5 และ 8 ว่า

อิตฺตฺยุกฺตานิ จ กลฺปานิ กลฺปโกฏฺฐิตฺตานิ จ/
เอชะ ติษฺเสจฺจ สํพุทฺธะ สํขยาโต น หิ ลภฺยเต//¹⁰⁸
ตั้งที่ได้กล่าวกันมาตลอดกัลป์ และตลอดหลายร้อยโกฏีกัลป์ว่า
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ยังดำรงอยู่ แต่ก็ไม่มีใครสามารถ
กำหนดนับพระชนมายุของพระองค์ได้ (2/5)

¹⁰⁶ เล่มเดียวกัน, 167.

¹⁰⁷ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁰⁸ เล่มเดียวกัน, 164.

ตสมานน สํศโย โภ ทิ มา กิจจิต กุรุ สํศยม/
 น ชินสยาเยประยนต์ กาจิตสํชโยปลภยเต//¹⁰⁹
 เพราะฉะนั้น ผู้เจริญทั้งหลาย อย่ามีความสงสัยเลย และความสงสัย
 แม้เล็กน้อยใดๆ ก็ไม่ควรมี เพราะอายุของพระชินเจ้านั้น ไม่มีที่สิ้นสุด
 จึงไม่มีการนับใดๆ (2/8)

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า ทรรศนะเรื่องธรรมกายในสุวรรณประภาโสตตมสูตรนั้น จะมีทั้งแนวความคิดเดิม คือ พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งเดียวกับพระธรรม และในขณะเดียวกันก็ได้สอดแทรกแนวคิดใหม่ที่ว่า ธรรมกายของพระพุทธองค์คือ แก่นแท้ของสรรพสิ่ง มีลักษณะเป็นสิ่งเดียวกันกับความจริงสูงสุด ซึ่งไม่มีแหล่งที่มา และไม่มีที่สิ้นสุด จึงไม่สามารถคำนวณนับอายุของกายนี้ได้

สัมโมคคกาย

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ได้กล่าวถึง สัมโมคคกายของพระพุทธเจ้าในลักษณะของกายที่มีรัศมีส่องแสงโชติช่วงชัชวาลแผ่ซ่านไปทั่วจนถึงตรีสหัสรมหาสาหัสสรโลกธาตุ ซึ่งมีปรากฏอยู่หลายแห่ง ดังเช่นข้อความในปริเฉทที่ 20 ข้อที่ 9, 13 และ 14 ว่า

อเนกรศมิชวลนากุลปรภํ วิจิตรตนากุลรัตนสนิภ/
 นิลาวาทาตูปยวกาลณานํ ไวจุรยตามรารณสมฺภิกากม//¹¹⁰
 พระองค์ทรงมีแสงสว่างที่โชติช่วงด้วยรัศมีนานาประการ
 พระองค์ทรงเปรียบเหมือนอัญมณีที่เต็มไปด้วยสีสนวิจิตรตระการตา
 พระองค์ทรงมีรัศมีสีเขียว สีขาว และสีทอง ทรงมีรัศมีเป็นสีไพฑูรย์
 สีทองแดง และแก้วพลี (20/9)

ตวยา ทิ ปฺรหลาทกรี สุขํกรี ศุภากรี สรวสุขากราคมม/
 วิจิตรคมภีรคฺไณรลํกฤตํ วิโรจเส เกษตรสทสรโกภฺษุ//¹¹¹
 พระองค์เป็นผู้ให้ความปิติปราโมทย์ ความสุข ความดีงาม
 และเป็นแหล่งกำเนิดของทุกๆ ความสุข พระองค์ผู้ประกอบด้วย
 คุณอันลึกลับซึ่งมากมายได้เปล่งประกายไปถึงพันโกฏิเกษตร (20/13)

¹⁰⁹ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹¹⁰ เล่มเดียวกัน, 305.

¹¹¹ เล่มเดียวกัน, 306.

วิชาเส เตวี ทุยมณีวิราศุภิกะ ยโถชชวลี เตวี คคณ'รุมณทลม/
 เมรุรุธยา สรวคุณเฐรูเปตะ สัทศยเส สรวตรีโลกธาตฺษุ//¹¹²
 พระองค์ทรงเจ็ดจำด้วยรัศมีที่เปรียบเหมือนอัญมณีประดับฟ้า
 พระองค์ทรงโชติช่วงดจประภามณฑลของพระอาทิตย์ในท้องฟ้า
 พระองค์ผู้ประกอบด้วยคุณทั้งปวงเหมือนเขาพระสุเมรุ ก็ได้ปรากฏ
 ในทุกไตรโลกธาตุ (20/14)

นอกจากนั้น กายของพระพุทธเจ้าที่มีรัศมีรุ่งโรจน์นี้ ยังปรากฏแก่พระโพธิสัตว์และหมู่เทพ
 รวมทั้งมวลสัตว์ทั้งหลาย เพื่อสอนสั่งและอธิบายธรรมที่ยังคลุมเครืออยู่ให้กระจ่าง เช่น ในบทที่ 2 เมื่อ
 พระมหาโพธิสัตว์รุจิรเกตุ มีความสงสัยเรื่องพระชนมายุของพระพุทธเจ้า และด้วยบุญญาธิการของ
 พระมหาโพธิสัตว์รุจิรเกตุที่เคยสร้างไว้ในอดีต พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ก็ปรากฏกายให้เห็นในทิศทั้งสี่
 ดังข้อความที่ปรากฏในปริเฉทที่ 2 ว่า

...เตชฺ จ ปทเมชฺ จตวาโร พุทธา ภควนตะ ปราทุรภูตาทะ พญาเว/
 ปุรานติเกน ตวโกชโยภยสตาตตะ ปราทุรภูโต ทกษิณน รตนเกตุสตาตตะ
 ปราทุรภูตะ ปศฺจิเมนามิตายุสตาตตะ ปราทุรภูต อุตตเรณ พุณทุภิสวรสตาตตะ
 ปราทุรภูตะ/ สมนนตรปราทุรภูตาสจ เต พุทธา ภควนตสเตชฺ สีสาสเนชฺ/¹¹³
 ...ที่ดอกกุบลเหล่านั้น มีพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าปรากฏอยู่ 4 พระองค์ คือ
 ในทิศบูรพา มีพระอัครโยภยตถาคตปรากฏอยู่ ในทิศทักษิณ มีพระรัตนเกตุ
 ตถาคตปรากฏอยู่ ในทิศปัจฉิม มีพระอมิตายุสตาตตปรากฏอยู่ ในทิศอุดร
 มีพระพุทฺธิสวรสตาตต ปรากฏอยู่ และพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น
 ได้ปรากฏอย่างต่อเนื่องที่สิงหასันเหล่านั้น (ปริเฉทที่ 2)¹¹⁴

อถ ตาวพุทธานุภาเวณ กามาวจรา รูปาวจราศจ เทวปุตฺตราช สันนิปตีตา
 ยาวนาคยภษคณธรวาสุรครุทกนินรมโหระคา อนกานิ จ โพธิสตาตวโกณินิยุต
 สตาตสหาธาณิ ตสมินิ รุจิรเกตุโพธิสตาตวสย คฤเท สมากตา อาสน/ อถ เต
 ตถาคตา สรวปฺรชโท ภควตะ ศากยมุเนรายุะปฺรมาณิรุเทศ คากาภิริภย
 ภาชน/¹¹⁵

¹¹² เล่มเดียวกัน, 306.

¹¹³ เล่มเดียวกัน, 162.

¹¹⁴ เล่มเดียวกัน, 5-6.

¹¹⁵ เล่มเดียวกัน, 164.

ครั้งนั้น ด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้า เทวบุตรทั้งหลายในชั้นกามาวจรและชั้น
รูปาวจร รวมทั้งนาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร มโหระคะ และพระโพธิสัตว์
จำนวนหลายแสนล้านองค์ ได้มาประชุมพร้อมกันที่คฤหาสน์ของพระโพธิสัตว์
รุจิรเกตุณั้น. ครั้งนั้น พระตถาคตทั้งหลาย ได้ตรัสแสดงประมาณอายุของพระผู้มี
พระภาคศากยมุณีแก่บริษัททั้งปวงเป็นคาถาทั้งหลายว่า... (ปริเฉทที่ 2)¹¹⁶

ข้อความที่กล่าวไว้ข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสุวรรณประภาโสตตมสูตรที่แสดงให้เห็นว่า
พระพุทธเจ้ามิใช่มีแค่องค์เดียวตามที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ แต่ยังมีพระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ อีกจำนวน
มากในโลกธาตุต่างๆ และแต่ละองค์จะมีกายเป็นทิพย์ คือมีรัศมีแผ่โชติช่วงซวาลไปกว้างไกลถึง
โลกธาตุอื่นๆ ที่มีมากจนประมาณไม่ได้ และทุกครั้งที่มีการปรากฏกายของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่
เรียกว่าสัมภเวศกายนี้ จะมีพระโพธิสัตว์ มหาเทวดา รวมทั้งเทพ นาค ยักษ์ รากษส คนธรรพ์ อสูร ครุฑ
กิณนร มโหระคะ มนุษย์ และอมมนุษย์จำนวนมาก มาประชุมพร้อมกัน โดยมีพระพุทธเจ้าเหล่านั้น
ประทับนั่งเป็นประธานเพื่อแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เหล่าบริษัทที่มีปรากฏใน
สุวรรณประภาโสตตมสูตร ได้แก่ พระโพธิสัตว์สมุจจยา มหากุลเทวดา, พระสร้อยดี มหาเทวดา, พระ
ศรีมหาเทวดา, พระทฤตามหาปฤถิวีเทวดา, พระหารีดี มหาเทวดา, และมหาราชทั้ง 4 คือ พระมหา
ราชาไวศรณะ พระมหาราชธฤตราษฎร์ พระมหาราชวิรุฒกะ และพระมหาราชวิรุฎากษะ

นิรมานกาย

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะไม่ค่อยกล่าวถึงนิรมานกายของพระพุทธเจ้าเท่าใดนัก
เพราะเป็นพระสูตรที่ต้องการสร้างความศรัทธาในพระพุทธเจ้าในรูปแบบใหม่ คือสัมภเวศกาย แต่ใน
ปริเฉทที่ 2 ของสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะมีข้อความบางตอนที่กล่าวถึงนิรมานกายของ
พระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นที่พึ่งของชาวโลก แม้จะมีกายเหมือนกับมนุษย์ธรรมดา แต่มีพุทธ
วิสัยที่เป็นอจินไตย ความจริงพระกายที่ปรากฏให้เห็นนั้นเป็นกายที่เนรมิตขึ้นมา จึงไม่มีกระดูกที่
เรียกว่า พระบรมธาตุ แต่ที่เห็นว่าพระองค์มีพระบรมธาตุ ก็เป็นเพียงกุศโลบายที่พระองค์ทรงใช้เพื่อ
ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากกองทุกข์เท่านั้น ซึ่งทั้งหมดนี้จะปรากฏในปริเฉทที่ 2 คาถาที่ 23,
24, 25, 26 และ 27 ตามลำดับ

มม กุมาร ศฤโณหิ โลกนาถสย ตายินะ/
ตถาคตสย มาหัตมยัม ยถากุรัมมจินติตม//¹¹⁷

¹¹⁶ เล่มเดียวกัน, 7.

¹¹⁷ เล่มเดียวกัน, 167.

ดุก่อนกุมาร ท่านจงฟังคำของเราที่ว่า ความโอบอ้อมอารีอันใหญ่หลวง
ของพระตถาคตผู้ให้ความคุ้มครองและเป็นที่พักพิงของชาวโลกอย่างต่อเนื่อง
เป็นสิ่งที่อยู่เหนือความคาดคิด (ของชาวโลก) (2/23)

อจินตย์ พุทธวิษยมสมาศจ ตถาคตตา/
สรุพพุธาธา สีวา นิตย สรุพพุธาธา สมาจาธา//¹¹⁸

พุทฐณุมิ เป็นอจินตย และพระตถาคตทั้งหลายเป็นผู้ที่ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน
พระพุทฐเจ้าทุกพระองค์ มีความเมตตากรุณา พระพุทฐเจ้าทุกพระองค์มีความ
ประพฤดีดีพร้อมอย่างสม่ำเสมอ (2/24)

สรุพพุธาธา สมวณา เอชา พุทฐเชชู ฐรมตา/
น กุฏฐริโม'เสา ภควานโนตปนุณศจ ตถาคตธา//¹¹⁹

พระพุทฐเจ้าทุกพระองค์ เป็นผู้อภิบาล (ชาวโลก)
ข้อนี้เป็นธรรมตาในพระพุทฐเจ้าทั้งหลาย พระตถาคตนั้นมิได้ถูกสร้าง
ขึ้นมา พระตถาคตมิได้อุบัติขึ้นมาเอง (2/25)

วชรสนันนกาโย นิรมิตกายทรศกะ/
นาปี สรชปมาตริ จ ธาตุรนาม มหริชณาม//¹²⁰

พระกาย (ของพระองค์) ที่แข็งดลเพชรเป็นการปรากฏของกาย
ที่ถูกนิรมิตขึ้นมา ฉะนั้น ขึ้นชื่อว่า พระบรมธาตุของพระมหาธาตุ
แม้ขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดก็หาไม่ (2/26)

อนสทธิริฐเร กาเย กุโตะ ธาตุรภวิษยติ/
อุบายธาตุนิเกชปะ สตตวานา หิตการณม//¹²¹

ในพระวรกายที่ไม่มีกระดูกและโลหิต จักหาพระบรมธาตุ
ได้จากที่ไหน การมีพระบรมธาตุจึงเป็นอุบายที่ใช้ เพื่อให้
เกิดประโยชน์แก่อุกลแก่สัตว์ทั้งหลาย (2/27)

¹¹⁸ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹¹⁹ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹²⁰ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹²¹ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าที่มีการกล่าวถึงในสุวรรณประภาโสตตมสูตรนั้น เป็นพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ที่มีกายเหมือนกับมนุษย์ธรรมดา แต่เป็นกายที่เนรมิตขึ้นมา จึงเรียกกายนี้อีกว่า นิรมานกาย พระพุทธเจ้าจะใช้กายที่มีพระบรมธาตุนี้ในการสอนสังสารวัฏโลกให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ส่วนพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่พระกายมีรัศมีโชติช่วงชัชวาล หรือที่เรียกว่า สัมโภคกาย ก็จะแสดงธรรมแก่พระโผติสัตว์และเหล่าเทพเทวดาซึ่งเข้ามาประชุมกันเป็นจำนวนมาก และท้ายสุด คือพระพุทธเจ้าที่ถือว่าเป็นสิ่งเดียวกับพระธรรม และความจริงสูงสุด จะไม่มีใครสามารถมองเห็นพระกายของพระองค์ได้ จึงเรียกกายนี้อีกว่า ธรรมกาย ซึ่งที่กล่าวแล้วข้างต้น เป็นพรรณณะเรื่องตรีภพที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

3.3 แนวความคิดเรื่องปรัชญาศูนยตา

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ศูนยตา” หรือ “สุญญตา” ไว้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า สุญญตา คือ ความเป็นสภาพสุญ หรือ ความว่างซึ่งความว่างนี้มีอยู่ 4 ชนิด คือ (1) ความเป็นสภาพที่ว่างจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา (2) ความว่างจากกิเลส มีราคะ โทสะ และโมหะ เป็นต้น (3) โลกุตตรมรรค ชื่อว่าเป็นสุญญตา (4) ความว่างที่เกิดจากกำหนดหมายในใจ หรือทำใจเพื่อให้ความว่างนั้นเป็นอารมณ์ของจิตในการเจริญสมาบัติ¹²²

พระมหาวิเชียร ชุตินฺธโร สรุปว่า สุญญตาในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร หมายถึง ความว่างของบุคคลและธรรม (บุคคลสุญญตาและธรรมสุญญตา) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและของๆตน มีใจเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น คือ การดำรงตนเป็นเสมือนพระโผติสัตว์เพื่อให้เข้าถึงพุทธภาวะ¹²³

เสถียร โพธิ์นันทะ ได้กล่าวถึงพรรณณะเรื่องสุญญตาของนาคคารชุนว่า สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมาตถแล้ว ย่อมมีภาวะอันเดียวคือ สุญญตา แต่ส่วนโลกียสมมติ ก็ย่อมรับรองตามบัญญัติว่า มีนั่นมีนี่ บุญบาป หรือแม้แต่พระนิรวาณ ว่าโดยโลกียะจะแตกต่างกัน เมื่อว่าโดยปรมาตถแล้ว มีสภาพเท่ากันหมด คือ สุญ (สรวม ศูนยม)¹²⁴

¹²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, 454-455.

¹²³ พระมหาวิเชียร ชุตินฺธโร (เสนทอง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุญญตาในคัมภีร์มหายาน : ศึกษาเฉพาะในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร”, บทคัดย่อ.

¹²⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, *ปรัชญามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ 4*, 34.

จะเห็นได้ว่า ทรศนะในเรื่องศุณยตา หรือสุญญตาข้างต้น มีความแตกต่างกันไปตามมิติของแต่ละลัทธิ ดังนั้น เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ ผู้ศึกษาจะนำแนวคิดเรื่องปรัชญาศุณยตาของพระพุทธศาสนาเถรวาทมาศึกษาอย่างละเอียดต่อไป

3.3.1 แนวความคิดเรื่องปรัชญาศุณยตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ศุณยตาธรรมเป็นหลักธรรมที่แสดงลักษณะอันแท้จริงของสัจธรรมขั้นสูงสุดตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ซึ่งนิยามรามยิมิกะเป็นผู้นำเสนอแนวความคิดใหม่นี้ โดยมีทรศนะทางปรัชญาว่าสวลักษณะ ของโลกและสรรพสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง ที่ปรากฏว่ามีอยู่จริง เพราะอาศัยทฤษฎีสัมพัทธ์ คือ การอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น แต่เมื่อกล่าวโดยสภาพปรมาัตถ์แล้ว โลกและสรรพสิ่งล้วนตั้งอยู่ในสภาวะความเป็นศุณย์หรือว่างเปล่าทั้งสิ้น (สุญญตา)¹²⁵ ต่อมา แนวความคิดเรื่องศุณยตานี้ก็ได้ถูกนำไปอธิบายขยายความในคัมภีร์ของฝ่ายมหายานในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

ในคัมภีร์หทัยสูตรว่าด้วยความว่างและปัญญาบารมี ได้กล่าวว่า ชั้น 5 ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นสัตว์ จะมีภาวะที่ไม่เป็นอิสระในตัวมันเอง ที่เรียกว่า ไร้สภาวะ ทั้งนี้เพราะสัตว์ทั้งหลายต้องอิงอาศัยภาวะอื่นๆอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุนี้ “ธรรมชาติ” ที่แท้จริงของภาวะทั้งหลาย จึงเป็นความว่างจากสารัตถะ แท้ที่จริงแล้ว ในความว่างนั้น จะไม่มีสิ่งใดเลยที่เราสามารถหยิบยกขึ้นมากล่าวได้ว่าเป็นนั่นเป็นนี่ (เป็นต้นว่า ชั้น 5) ดังปรากฏในข้อความบางตอนของปรัชญาปารมิตาหทัยสูตรว่า

พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้เจริญปัญญาบารมี (ปรัชญาปารมิตา) อันประณีต ได้ตรวจสอบดูชั้น 5 อย่างถี่ถ้วน และพบว่าชั้น 5 ว่างจากสภาวะ (และได้กล่าวแก่พระสารีบุตรว่า)

สารีบุตร รูป คือ ความว่าง ความว่าง คือ รูป รูปมิได้แตกต่างจากความว่างความว่างไม่ได้แตกต่างจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ก็เป็นเช่นเดียวกัน

สารีบุตร ปรากฏการณ์ทั้งปวงล้วนว่างเปล่า ไม่มีเกิด ไม่มีดับ ไร้ว่า
บริสุทธิ์ ไร้ว่ามีวิหอง ไม่เต็ม ไม่พร่อง

¹²⁵ พระครูสังฆรักษ์จิตรกร สนตจิตโต (พลเยี่ยม), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ”, 12.

สารีบุตร เพราะฉะนั้น ในความว่างจึงไม่มีรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีรูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะธรรมารมณ์ ไม่มีจักขุธาตุและอื่นๆ จนถึงไม่มีวิญญาณธาตุ ไม่มี
อวิชชา ไม่มีการทำลายอวิชชาและอื่นๆ จนถึงไม่มีความแก่ และความตาย
ไม่มีความสิ้นไปแห่งความแก่และความตาย ไม่มีสิ่งใดที่เป็นความทุกข์ ไม่มี
เหตุแห่งทุกข์ ไม่มีการดับทุกข์ ไม่มีการดับทุกข์ ไม่มีหนทางไปสู่การดับทุกข์
ไม่มีปัญญา ไม่มีการบรรลุ...¹²⁶

[ปรัชญาปารมิตาหุทัยสูตร (สัน..)]

ส่วนนาคารชุน นักปรัชญามหายานและผู้ก่อตั้งสำนักมัธยมกะ ได้กล่าวเน้นถึงแนวคิด
สูญญตาว่า ทุกสิ่ง “มีอยู่” ได้ ก็ด้วยอิงอาศัยเหตุปัจจัย และธรรมชาติของทุกสิ่ง “ว่างจาก” สวภาวะ
และว่างจากความ เป็นเอกเทศในตัวเอง ในข้อความนี้ นาคารชุนตอบโต้คำวิจารณ์ที่ว่า แนวคิดนี้ดู
เหมือนปฏิเสธแม้กระทั่งอริยสัจ 4 ว่า ไม่มีอยู่จริง ท่านกล่าวว่า เว้นเสียแต่ว่าความทุกข์และสิ่งที่ก่อให้เกิด
ทุกข์เป็นสูญญตา และเป็นสังขตะ (เกิดจากเหตุปัจจัย) เท่านั้น ทุกข์และสมุทัยจึงจะสามารถดับได้ สิ่ง
ที่มีสารถะในตัวเอง และไม่อิงอาศัยสิ่งใดยอมแปรเปลี่ยน ในทำนองเดียวกัน ความดับทุกข์ไม่อาจ
เกิดขึ้นได้ ถ้าทุกข์เป็นสิ่งตายตัว หรือมีสวภาวะ ที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง และถ้ามรรคเป็นสิ่งที่มี
สวภาวะในตัวเอง ถ้าเช่นนั้นย่อมไม่มีการเจริญมรรคที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับ โดยสรุปก็คือ
การดับทุกข์และการบรรลุโพธิจะเกิดขึ้นได้ ก็แต่ในโลกแห่งสังขตธรรมที่ว่างเปล่าเท่านั้น¹²⁷ ดัง
ข้อความบางตอนในปริเฉทที่ 24 ของมูลมัธยมการกาของนาคารชุนที่ว่า

8. [นาคารชุนกล่าวว่า] พระธรรมที่พระพุทธองค์สอนนั้น ตั้งอยู่บน
ฐานของความจริง 2 ระดับ คือ ความจริงระดับสมมติ (สมมติสัจจ์) และ
ความจริงระดับปรมัตถ์ (ปรมัตถสัจจ์)

18. เรากล่าวว่า สิ่งใดก็ตามที่อิงอาศัยกันและกันเกิด สิ่งนั้นเป็น
สูญญตา (ความว่าง) และกล่าวว่า สมมติบัญญัติก็คือ ทางสายกลางนั่นเอง

19. ไม่มีปรากฏการณ์ใดที่ไม่อิงอาศัยกันและกันเกิด เพราะฉะนั้น
จึงไม่มีปรากฏการณ์ใดที่ไม่เป็นสูญญตา

¹²⁶ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกฉบับสากล วิถีธรรมจากพุทธปัญญา, 911-912.

¹²⁷ เล่มเดียวกัน, 913.

20. ถ้าไม่มีสิ่งใดเป็นสัจธรรมก็จะเป็นสัจธรรมก็จะเป็นการเกิดหรือการดับซึ่งย่อมจะ
หมายความว่าอริยสัจ 4 ไม่มีอยู่จริง

21. สิ่งที่เป็นทุกข์จะมีอยู่ได้ฉันใด โดยไม่อิงอาศัยกันและกันเกิด
เราบอกว่าสิ่งที่เป็นทุกข์นั้นไม่เที่ยง ดังนั้นจึงไร้สภาวะ

22. สิ่งที่มีสภาวะจะเกิดซ้ำอีกได้อย่างไร? ฉะนั้น ถ้าปฏิเสธ
สัจธรรมก็จะเป็นสิ่งใดเกิดขึ้นได้เลย

23. หากความทุกข์มีสภาวะ เราก็จะไม่สามารถดับทุกข์ได้ ถ้ายึดถือ
ทัศนคติว่ามีสภาวะก็เท่ากับว่าปฏิเสธแนวคิดเรื่องการดับทุกข์

24. ถ้ามรรคเป็นสิ่งที่ไม่มีสภาวะ ถ้าเช่นนั้น ก็ไม่อาจเจริญมรรคได้
แต่ถ้าเราสามารถเจริญมรรคได้ ก็แสดงว่ามรรคมีสภาวะ...¹²⁸

[มูลมัธยมการิกาของนาคคารุณ] ปริเฉทที่ 24(สัน)

ในคัมภีร์ลัทธิสังฆปริณายก ได้สรุปลักษณะของสัจธรรมไว้ 7 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. ลักษณะสัจธรรม หมายถึง ความว่างจากการเห็นภาพรวมของสิ่งทั้งหลายว่า เป็นของ
จริง สิ่งทั้งหลายเกิดจากการประชุมกันเข้าเป็นองค์ประกอบของขั้น
2. ภาวะสัจธรรม หมายถึง ความว่างจากสภาพแท้จริงของสิ่งที่มีอยู่ กล่าวคือ สิ่งต่างๆ
ในสภาพที่แท้จริงของตัวเองไม่ได้เกิดขึ้น
3. ปริจเฉทสัจธรรม หมายถึง ความว่างจากการกระทำ
4. อปริจเฉทสัจธรรม หมายถึง ความว่างจากการไม่กระทำ
5. นิรภิลาปยสัจธรรม หมายถึง ความว่างจากนามที่เป็นบัญญัติ ที่เรียกว่า สิ่งต่างๆ
6. ปริมารการยชญานมหาสัจธรรม เป็นสัจธรรมที่ยิ่งใหญ่ หมายถึง สัจธรรมที่เกี่ยวกับ
สัจธรรมสูงสุดของสรรพธรรมเป็นสัจธรรม
7. อิตเรตรสัจธรรม หมายถึง ความว่างจากความรู้สึกแบ่งแยกว่า เป็นเรา เป็นเขา เป็นคนอื่น
ผู้อื่น คือ ความว่างระหว่างตัวเรากับสิ่งแวดล้อม¹²⁹

¹²⁸ เล่มเดียวกัน, 913-914.

¹²⁹ D.T. Suzuki, *The Lankavatara Sutra-A Mahayana Text*, 65-66.

สรุปแนวความคิดเรื่องศูนยตาของพระพุทธศาสนาหายานได้ว่า ถ้าพิจารณาตามความจริงในระดับปรมาตม์ จะเห็นว่าธรรมชาติของโลกและสรรพสิ่งล้วนอยู่ในภาวะความเป็นศูนยหรือความว่างเปล่าทั้งสิ้น แต่ที่ปรากฏให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่ ก็เพราะทุกสิ่งไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง จะต้องมีการอิงอาศัยเหตุปัจจัยอื่น ๆ ถึงจะเกิดสิ่งนั้นขึ้นมาได้ จึงกล่าวได้ว่าทุกสิ่งมีธรรมชาติเป็นศูนยตา คือความว่างเปล่า ตัวอย่างเช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เกิดขึ้นมาได้ ก็เพราะอาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูป รส กลิ่น เสียง โภภะ ธรรมารมณ์ เป็นปัจจัยทำให้เกิด ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่มาสัมพันธ์กัน ทุกอย่างก็เป็นความว่างเปล่า เป็นศูนยตา

*3.3.2 ปรัชญาศูนยตาในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ปรีเฉทที่ 6 ที่ว่าด้วยเรื่องศูนยตา พระตถาคตได้แสดงศูนยตาธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายว่า สรรพสิ่ง ไม่ว่าบุคคล สัตว์ หรือสิ่งของ หากไม่มีเหตุปัจจัยไปกระตุ้น ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับสิ่งอื่น ก็เหมือนกับเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ไม่มีแก่นสาร ดังอุปมาที่พระพุทธองค์ทรงยกมาสอนในคาถาที่ 4 และ คาถาที่ 10 ว่า

อัย จ กาย โยถ ศูนยครามะ ชทคราม โจโรปม อินทริยามิ/
 ตานเยกคราม นิวสนติ สรวเ น เต วิชานนติ ปรสฺสเปรณ//¹³⁰

กายนี้ก็เหมือนหมู่บ้านที่ว่างเปล่า อินทริย์ทั้งหก เปรียบเหมือนโจรภายในหมู่บ้าน ถึงแม้พวกเขาจะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน แต่พวกเขาก็ไม่รู้จักซึ่งกันและกัน (6/4)

กายศจ นิสฺเสชฺญ นีรวยาปาร์ จ อสสารกะ ปรตยยสฺสภวศจ/
 อภุตวิกฺลปสมฺมุตฺถิตศจ สติตรมยนตรํ อิวฺ ศูนยครามะ//¹³¹

และกายที่ไม่มีความเคลื่อนไหว ไม่มีการขยับเขยื้อน ไม่มีแก่นสาร เป็นเพียงกายที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง และเกิดจากความคิดที่ไม่มีอยู่จริง จึงเหมือนกับเครื่องยนต์ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ว่างเปล่าเท่านั้น (6/10)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ธรรมชาติของสรรพสิ่งจะต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นถึงจะดำรงอยู่ได้ อินทริย์ทั้งหกในกายของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ต่างก็แสวงหาอารมณ์ที่เป็นวิสัยของตนเอง และจิตก็จะเคลื่อนไหวไปในอินทริย์ 6 ทุกชนิด ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมดังกล่าวไว้ในคาถาที่ 5-9 ของปรีเฉทที่ 6 ว่า

¹³⁰ ชะเอม แก้วคล้าย, สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรนทราขสูตร, 192.

¹³¹ เล่มเดียวกัน, 193.

จกษุรินทรีย์ รูปเมเตษุ ชาวติ โศรเตรนทรีย์ ศพทวิจาร์ณน/
 ฆราณนทรีย์ คนชวีจิตรทริ ชิทเวนนทรีย์ นิตย รเสษุ ชาวติ//¹³²
 ในบรรดาอินทรีย์เหล่านั้น อินทรีย์คือจักษุ ก็วังหาแต่รูป อินทรีย์
 คือโสต ก็มุ่งพิจารณาแต่เสียง อินทรีย์คือฆานะ ก็มุ่งดมแต่กลิ่น
 อินทรีย์คือชีวหา ก็มุ่งชิมแต่รสอยู่เป็นนิตย์ (6/5)

กาเยนนทรีย์ สปรศคโต ภิชาวติ มเนนนทรีย์ ธรรมวิจาร์ณน/
 ษทินทรียามณีติ ปรสปรณ สวก สวก วิษยมภิชาวติ//¹³³
 อินทรีย์คือกาย ก็วังหาแต่ความรู้สึกสัมผัส อินทรีย์คือใจ
 ก็พิจารณาแต่ธรรม เหล่านี้ คือ อินทรีย์ทั้งหก ซึ่งแต่ละอินทรีย์
 จะมุ่งไปสู่อารมณ์ของตนเองเท่านั้น โดยไม่รู้จักกันเลย (6/6)

จิตต์ ทิ มาโยปม จญจล จ ษทินทรีย์ วิษยวิจาร์ณ จ/
 ยถา นโร ชาวติ ศุนยคราเม สคราม เจาเรภี สมาริตตศจ//¹³⁴
 จิตที่สัดสายไปมาเหมือนภาพมายา และอินทรีย์ทั้งหกที่แสวงหา
 แต่อารมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษที่วิ่งเข้าไปในหมู่บ้านที่ว่างเปล่า
 และต้องอาศัยอยู่กับกลุ่มโจรในหมู่บ้าน (6/7)

จิตต์ ยถา ษทวิษยาคริตต์ จ ปราชานเต อินทรีย โคจรัจ/
 รูป จ ศพท จ ตถาว คนธ รล จ สปรศ ตถ ธรรมโคจรม//¹³⁵
 เช่นเดียวกัน จิตที่อาศัยอยู่กับอารมณ์ทั้ง 6 ย่อมรู้วิถีโคจรของ
 อินทรีย์ และของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ (6/8)

¹³² เล่มเดียวกัน, 192.

¹³³ เล่มเดียวกัน, 193.

¹³⁴ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹³⁵ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

จิตต์ จ สรวตร ษทินุทธิเยษุ ศกุนิรว จณจลั อินุทธิยสัปรวิษณุม/
 ยตร ยเตรนุทธิยสัศริตต์ จ น เจนุทธิยั กุรวตุ ชานมาตมกม//¹³⁶
 และจิตก็เหมือนกับนก ที่เคลื่อนไหวเข้าไปอาศัยในทุกๆ อินุทธิยั
 ของอินุทธิยัทั้ง 6 จิตที่เข้าไปอาศัยในอินุทธิยัใด ก็จะทำให้อินุทธิยั
 นั้นรู้จักการทำหน้าที่ของตน (เช่น ทำให้ตาทำหน้าที่รู้อารมณ์ คือ
 เห็นรูป) (6/9)

นอกจากนั้น สิ่งทีกล่าวแล้วข้างต้น เป็นเพียงภาพรวมการทำงานตามธรรมชาติของ
 อินุทธิยั และจิตเท่านั้น แต่ที่กิดมีสิ่งนั้น สิ่งนี้ขึ้นมา ก็เพราะมีการปรุงแต่ง โดยมีอิวิชา คือความไม่รู้
 เป็นเหตุ และมีเหตุปัจจัยอื่นๆ เช่น สังขาร วิญญาณ นามรูป อายตนะ 6 ผัสสะ เวทนา ตัณหา
 อุปาทาน ภพชาติ ชรา มรณะ ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจกิดขึ้น
 สืบเนื่องกันมาตามลำดับ ซึ่งข้อความข้างต้นนี้ มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ปริเฉทที่ 6
 คาถาที่ 16, 18 และ 19 ดังนี้

ปศุยาทิ ตวั เทวต เอภิ เอวั กตยตร สตตวสตถ ปุทคโล วา/
 ศุนยา หิ เอเต ชลु สรวธรรมา อวิทยตตะ ปรัตยยสัภวาศจ//¹³⁷
 ตุก่อนเทวดา ท่านจงดูสิ่งเหล่านี้เกิด สัตว์หรือบุคคลใดๆ ที่อยู่ที่นี้
 สรรพธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า และกิดมีขึ้นเพราะอิวิชา
 เป็นเหตุ (6/16)

อวิทยตตะ ปรัตยยสัภวาศจ อวิทยมาเนว อวิทยวาจะ/
 ตสมานมยา อุกุต อวิทย เอชา สัศการวิชชาน สนามรูปม//¹³⁸
 การกิดมีขึ้นมาเพราะมีอิวิชาเป็นเหตุ และคำว่าอิวิชา แท้จริงก็คือ
 สิ่งที่ไม่มียุ่จริง เพราะฉะนั้น เรา (ตถาคต) จึงกล่าววว่า อิวิชานี้
 ทำให้กิดสังขาร วิญญาณ และนามรูป (6/18)

¹³⁶ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹³⁷ เล่มเดียวกัน, 194.

¹³⁸ เล่มเดียวกัน, 195.

ชทายตนสปรศ ตไถว เวทนา ตฤษณา อุปาทาน ตถา ภวศจ/
 ชาติชรามรณโสภ อุปทรวาณำ ทุขขานี สัสการ อจินตยานี//¹³⁹
 รวมทั้งสหายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ทำให้เกิดภพ ชาติ
 ชรา มรณะ ความโศก และความคับแค้นใจ การปรุงแต่งที่เป็นทุกข์
 และเป็นอจินไตย (จึงเกิดขึ้น) (6/19)

ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม เวลาอยู่ในที่เดียวกัน ก็จะประกอบขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่า
 รูป (กาย) หากแต่ละธาตุต่างออกไปสู่แหล่งธรรมชาติของตน คือ ธาตุดิน และธาตุน้ำ จะกลับคืนสู่
 พื้นดิน ส่วนธาตุไฟ และธาตุลม ก็กลับคืนสู่ท้องฟ้า สิ่งที่เรียกว่า กาย ก็ไร้แก่นสาร อยู่ในสภาพที่ว่าง
 เปล่า ดังสาธยายไว้ในคาถาที่ 11,12,13, และ15 ว่า

กษิตยมภเตโช'นิลानी ยถา เจารครามานตะ สถิต เทศเทศ/
 พรสปเรไณว สทา วิรุทธา ยไถว อาศิวิช เอกเวศมณี//¹⁴⁰
 ดิน น้ำ ไฟ ลม แยกเป็นส่วนธาตุของตนๆ ก็เหมือนอยู่ในบ้านโจร
 หรือเหมือนนอสรพิษ เมื่ออยู่ในสถานที่อยู่ที่เดียวกัน ย่อมต่อสู้ซึ่งกันและกัน (6/11)

ธาทูรคาสเต จ จตุรวิธานี เทว อูรธวคามี ทวย เพชฎคามี/
 ทวยาทวยย์ ทิศิ วิทิตาสุ สรวุ นศยนติ ตา ธาตุภขงคมานี//¹⁴¹
 งูคือธาตุทั้ง 4 เหล่า นั้น สองตัวเลื้อยขึ้นบน อีกสองตัวเลื้อยลงล่าง
 งูแต่ละคู่ย่อมเลื้อยไปสู่ทิศน้อยใหญ่ ในที่สุด งูคือธาตุเหล่านั้นก็วิบัติ (6/12)

กษิตยบุรคศจ สลิโลรคศจ อีมา จ เพชฎา กษยตำ วุรเซเต/
 เตโชรคศจานิลมารุโตรค อีมา หิ เทว อูรธวคเตา นโก'นเต//¹⁴²
 งูคือธาตุดิน และงูคือธาตุน้ำ ทั้งสองนี้ เลื้อยมลายไปภายใต้พื้นดิน
 งูคือธาตุไฟและงูคือธาตุลมหรืออากาศ เคลื่อนไปสู่เบื้องบนท้องฟ้า (6/13)

¹³⁹ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁴⁰ เล่มเดียวกัน, หน้า 194.

¹⁴¹ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁴² เล่มเดียวกัน, 194.

เศลขมานิลปิตตกษยานตปราปตะ กายะ ศกถนุมิตรบุรีษปุรณะ/
 นิราภีรามะ กถมิภษุทรปุรณะ กษิปตะ ศมसानะ ยถ กายจภูตะ//¹⁴³
 กายที่สิ้นเสมหะ ลม และน้ำดีแล้ว ก็จะเต็มไปด้วยมูตรและคุถที่เน่าเหม็น
 ไม่น่ายินดี เต็มด้วยหนองและแมลงวัน ถูกทิ้งไว้ในป่าช้าเหมือนท่อนไม้ (6/15)

สรุปแนวความคิดเรื่องศุนยตา ในสุวรรณประภาโสตตมสูตรได้ว่า สรรพสิ่งล้วน มี
 สภาวะธรรมที่ว่างเปล่า แต่โดยธรรมชาติ ทุกสิ่งไม่สามารถจะอยู่โดดเดี่ยวด้วยตัวของมันเองได้ จะต้อง
 อิงอาศัยอยู่กับสิ่งอื่น เช่น อินทรีย์ 6 (ตา หู ลิ้น จมูก กาย และใจ) ก็ต้องแสวงอารมณ์ที่เป็นวิสัยของ
 ตน (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์) เป็นต้น แต่การที่เหตุและปัจจัยอิงอาศัยกันและมี
 ความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นลำดับเหมือนห่วงโซ่นี้เอง ที่ทำให้เกิดมีสิ่งต่างๆ ขึ้นมา เช่นทุกซ์เกิดขึ้น
 เพราะมีอวิชาเป็นเหตุและมีปัจจัยอื่นๆ สัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นลำดับ ดังนี้

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี
 เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี
 เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี
 เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี
 เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปทานจึงมี
 เพราะอุปทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี
 เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี
 เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี
 ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส
 และความคับแค้นใจ ก็มีพร้อม ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกซ์ทั้งปวงนี้จึงมี

แต่ทุกสิ่งเมื่อมีการเกิดขึ้นมา ก็ต้องมีการดับเป็นธรรมดา กายที่ประกอบขึ้นด้วยธาตุทั้ง 4
 คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ ก็เช่นเดียวกัน เมื่อถึงเวลาที่ต้องดับสลายไป ธาตุทั้งสี่ก็ต้องออกจากกายไปสู่
 ธรรมชาติเดิมของมัน ธาตุดินและธาตุน้ำกลับลงสู่พื้นดิน ส่วนธาตุลมและธาตุไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า กายที่
 ปราศจากธาตุเหล่านี้ ก็ถือว่ามิสภาวะว่างเปล่า ไร้แก่นสาร ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ไม่ว่าสัตว์หรือมนุษย์

¹⁴³ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ล้วนมีสภาวะธรรมที่ว่างเปล่าทั้งสิ้น เกิดมีขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ปຽงแต่งเพราะมีวิชาเป็นเหตุ ทั้งหมดนี้คือแนวความคิดเรื่องศูนยตาธรรมที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้โดยสังเขปในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

บทสรุป

ถึงแม้แนวความคิดทั้งสามที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร คือ แนวความคิดเรื่องอนุตตรบุชา แนวความคิดเรื่องตรีกาย และแนวความคิดเรื่องศูนยตา จะมีการกล่าวถึงในพระสูตรมหายานอื่นๆ แต่ลักษณะของการนำเสนอแนวความคิดเหล่านี้จะใช้วิธีการอุปมาที่เข้าใจง่าย ซึ่งไม่เหมือนกับพระสูตรอื่นที่มักใช้การอธิบายในเชิงปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอธิบายคำสอนเรื่องศูนยตา จะมีการอุปมา โดยเปรียบกายเป็นหมู่บ้านว่างเปล่า อินทรีย์ทั้งหกเปรียบเหมือนโจร จิตเปรียบเหมือนภพมายา และมหาภูตรูปทั้งสี่เปรียบเหมือนงูพิษ เพื่อให้เห็นความไร้แก่นสารหรือสภาวะว่างเปล่าของกาย จะได้ลดการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนลง ด้วยเหตุนี้ ศูนยตาปริวรรตที่ว่าด้วยเรื่องศูนยตาในสุวรรณประภาโสตตมสูตรจึงกลายเป็นคำสอนที่มีการท่องสวดกันอย่างแพร่หลายในวัดมหายานจนกระทั่งปัจจุบันนี้

บทที่ 4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการวิจัย

สุวรรณประภาโสตตมสูตร เป็นพระสูตรที่มีอายุเก่าแก่ แต่ก็ยังเป็นพระสูตรที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานมีความศรัทธาและได้นำพระธรรมคำสอนในพระสูตรมาประพฤติปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาเป็นเวลายาวนานจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความทันสมัยของคำสอนในพระสูตรที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์และสถานการณ์ในทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพระสูตรนี้ ไม่มีแหล่งที่มาและไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งที่ชัดเจน และในปัจจุบันนี้ต้นฉบับดั้งเดิมของพระสูตรก็สูญหายไปเกือบหมดแล้ว ที่พบก็เพียงซากชิ้นส่วนเท่านั้น จึงมีการสันนิษฐานว่า เนื้อหาในพระสูตรที่ค่อนข้างหลากหลายและไม่สอดคล้องต่อเนื่องกันในแต่ละบท อาจมาจากการรจนาโดยผู้แต่งหลายคน หรือมาจากการเพิ่มเติมเนื้อหาในสมัยต่อมา ซึ่งในปัจจุบัน พบว่า สุวรรณประภาโสตตมสูตรที่แปลเป็นภาษาต่างๆ มีทั้งฉบับ 19 บท 21 บท และ 29 บท

จากความหลากหลายในเนื้อหาของสุวรรณประภาโสตตมสูตร พบว่า มีแนวความคิดสำคัญๆ ของทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานสอดแทรกอยู่ และสามารถรวบรวมเพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ได้มี 3 แนวความคิด อันได้แก่ แนวความคิดเรื่องอนุตรบุชา แนวความคิดเรื่องตรีกาย และแนวความคิดเรื่องปรัชญาศูนยตา ซึ่งพอจะสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับแนวความคิดทั้งสามที่ปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตรได้ดังนี้

1. อนุตรบุชา เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคต ซึ่งเป็นอุดมการณ์อันโดดเด่นของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 จากการศึกษา พบว่า ข้อปฏิบัติอนุตรบุชาที่กล่าวไว้ในสุวรรณประภาโสตตมสูตรมี 7 ข้อ คือ (1) วันทนาและปุชา (2) ศรณคมนา (3) ปาปเทศนา (4) ปุณยานุโมทนา (5) อธิษณณาและยาจนา (6) ปริณามนา (7) อาตมภาวปริตยาคะ ในข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการสาราภาพบาป หรือการขอขมากรรมต่อบาปทั้งปวงที่เคยกระทำมาในอดีต จะมีจำนวนโคลงมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งพระสูตรนี้มีความต้องการเน้นให้บุคคลที่ปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ทำการชำระจิตใจของตนเองให้พ้นจากมลทินทั้งปวงก่อนที่จะปฏิบัติในขั้นตอนที่สูงขึ้นไปอีก ซึ่งพิธีขมากรรมของทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ก็ยังมีการถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ถึงแม้ในพระสูตรนี้ จะมีการกล่าวถึงการเตรียมตัวเป็นพระโพธิสัตว์ในรูปแบบของอนุตรบุชา แต่ก็ไม่ปรากฏแนวความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ที่ชัดเจน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงตั้งข้อสังเกตว่า สุวรรณประภาโสตตมสูตร เป็นพระสูตรที่แต่งขึ้นมาเพื่อสร้างความศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระโพธิสัตว์ หรือพระรัตนตรัยตามคติของ

พระพุทธศาสนายาน โดยปฏิบัติตามหลักอนุตตรบุชา หรือการบูชาสูงสุด อันเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคต

2. พระกายของพระพุทธเจ้าที่มีการกล่าวถึงในสุวรรณประภาโสตตมสูตร มี 3 กาย หรือตามแนวคิดของฝ่ายมหายาน เรียกว่า ตรีกาย ได้แก่ นิรมาณกาย สัมโภคกาย และธรรมกาย จากการศึกษา พบว่า ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร จะกล่าวถึงสัมโภคกายมากที่สุด ซึ่งสัมโภคกายนี้เป็นกายของพระพุทธเจ้าที่มีรัศมีรุ่งโรจน์ส่องแสงโชติช่วงชัชวาลไปถึงตรีสาหัสรมหาสาหัสโลกธาตุ เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนายานในขณะแต่งพระสูตรนี้ ต้องการเปลี่ยนทรศนะเรื่องกายของพระพุทธเจ้าจากกายของมนุษย์ธรรมดาที่มีการเสื่อม และตายในที่สุด เป็นกายทิพย์ที่ปรากฏเฉพาะเพื่อให้โอวาทแก่พระโพธิสัตว์และมหาเทวดาทั้งหลาย ส่วนนิรมาณกาย คือกายที่ถูกเนรมิตเพื่อทำหน้าที่ปลดปล่อยสรรพสัตว์ให้พ้นจากกองทุกข์ และธรรมกาย คือความจริงสูงสุด ที่เป็นบ่อเกิดของสัมโภคกายและนิรมาณกาย

3. ปรัชญาศูนยตาเป็นปรัชญาสำคัญของมหายานซึ่งในคัมภีร์อื่นๆ จะอธิบายอย่างละเอียดในในเชิงปรัชญา ทำให้ยากต่อการเข้าใจ สำหรับในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ได้อธิบายโดยมีการอุปมาเปรียบกายเป็นหมู่บ้านที่ว่างเปล่า อินทรีย์ทั้งห้าเปรียบเหมือนโจร และจิตเปรียบดังภพมายา มหาภูตรูปทั้งสี่เปรียบดังงูพิษ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่ว่างเปล่าทั้งสิ้น แต่สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นก็เพราะมีอวิชชาหรือความไม่รู้เป็นเหตุ ทำให้เกิดปัจจัยต่างๆ สืบต่อเนื่องกันเป็นวัฏจักร หมุนเวียนกันอยู่ในสังสารวัฏอย่างไม่มีจุดจบ แต่ถ้าตัดทิฏฐิและกิเลสที่อยู่ในตัวเราออกเสีย ก็จะเห็นว่าสิ่งทั้งหลาย แม้แต่ร่างกาย แท้จริงแล้ว คือความว่างเปล่า

4.2 ข้อเสนอแนะ

ในสุวรรณประภาโสตตมสูตร ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกมาก ซึ่งสามารถนำมาศึกษาค้นคว้าต่อไป ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

1. ศึกษาพิธีกรรมต่างๆ ที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร
2. ศึกษาเรื่องเทพเจ้าของฮินดูในทรศนะของพระพุทธศาสนายาน
3. ศึกษาเปรียบเทียบราชธรรมนุญโองการของมหาเทพในสุวรรณประภาโสตตมสูตรกับทศพิธราชธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท
4. ศึกษาการรักษาโรคตามหลักอายุรเวทที่มีปรากฏในสุวรรณประภาโสตตมสูตร

รายการอ้างอิง

- Brian H. Hodgson. (1881). **Catalogue of Sanskrit Manuscripts**. Edinburgh: Morris and Gibb.
- C. P. Salguero. (2013). **On Eliminating Disease : Translations of the Medical Chapter from the Chinese Versions of the Sutra of Golden Light**. eJournal of Indian Medicine, Vol. 6.
- Charles M. Novak. (1992). **A Portrait of Buddhism in Licchavi Nepal**. A Journal of Nagarjuna Institute of Exact Methods, Vol. IV NO. I & II.
- Chinese Buddhist Encyclopedia. **Golden Light Sutra**. Retrieved 18 พฤษภาคม 2561
www.chinabuddhismencyclopedia.com/en/index.php?title=Golden_Light_Sutra
- D.T. Suzuki. (1998). **The Lankavatara Sutra-A Mahayana Text**. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.
- Dorothy C. Wong. (2008). **What's in a Buddha's Name: Case Study of a Sixth-Century Chinese Buddhist Stele from the Shaolin Monastery**. New York: Treasures Rediscovered : Chinese Stone Sculpture from the Sackler Collections at Columbia University.
- Har Dayal. (1975). **The Boddhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**. Delhi Motilal Banarsidass.
- Henry Shiu and Leah Stokes. (November 2008). **Buddhist Animal Release Practices: Historic, Environmental**. Public Health and Economic Concerns. Contemporary Buddhism, Vol. 9, No. 2.
- Michael Radich. (2014). **“On the Sources, Style and Authorship of Chapters of the Synoptic Suvarnabhasoma-sutra T664 Ascribed to Paramartha (Part 1)”**. The International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University for the Academic Year 2013, Vol. XVII.
- N. Yakhontova. **The Mongolian and Oirat Translations of the Sutra of Golden Light**. Retrieved 25 มีนาคม 2561
www.nlc.cn/newhxjy/wjls/wjqcsy/wjd17q/201011/P020101123700814793877.pdf
- R. E. Emmerick. (2016). **The Sutra of Golden Light**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited.

Radha Banerjee. **Suvarnaprabhasottamasutra**. Retrieved 21 มีนาคม 2651

<http://www.idp.bl.uk/4DCGI/education/symposium/goldenlight/index.a4d>

T. R. Sharma. (1994). **An Introduction to Buddhist Philosophy [Vijnanava and Madhyamika]**. Delhi: Eastern Book Linkers.

The Dalai Lama. (2005). **Illuminating the Path to Enlightenment**. California: Thubten Dhargye Ling.

เสฐียร พันธรั้งซี. (2512). พุทธศาสนamahayan. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียร โพนินันทะ. (2512). ปรัชญามหายาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

เสฐียร โพนินันทะ. (2522). ปรัชญามหายาน (พิมพ์ครั้งที่ 4 ed.). กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2511). **สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน**. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

เซแอม แก้วคล้าย. (2558). **สุวรรณประภาโสตตมสูตรเรณทราชาสูตร** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2540). “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน”. มหาวิทยาลัยมหิดล, บัณฑิตวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. ตามรอยท่านเว่ยหล่าง. นิตยสารสารคดี : ปีที่ 30 ฉบับที่ 352 มิถุนายน 2557. Retrieved 14 พฤษภาคม 2561 <https://www.visalo.org/article/sarakadee255706.htm>

พระครูสังฆรักษ์จิตรกร สนต์จิตโต (พลเยี่ยม). (2554). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก. (2547). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตราลังการ”. มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย.

พระมหาวิเชียร ชุตินันโร (เสนทอง). (2545). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุญญตาในคัมภีร์มหายานศึกษาเฉพาะในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย.

พระมหาวิชาญ กำเหนิดกลับ. (2549). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์โพธิจรรย์ยาวตาร”. มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2561). **พระไตรปิฎกฉบับสากล วิถีธรรมจากพุทธปัญญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. คำเรียกชื่อฤดูต่างๆ. จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 6 ฉบับที่ 56
มกราคม 2539. Retrieved 5 พฤษภาคม 2561 www.royin.go.th>คลังความรู้
สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). พุทธศาสนamahayan. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2551). พระพุทธศาสนamahayan. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นาง สุวิไล บุญธวัชชัย
วัน เดือน ปี เกิด	14 พฤษภาคม 2497
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2519 สำเร็จปริญญาเศรษฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2559 สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	25/51 หมู่บ้าน Golden Heritage ถนนราชพฤกษ์ แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร 10170

